MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

KUUEKÜMNE ESIMENE NUMBER : VEEBRUAR 2017

HIND 2€

9 772346 662013

#61 : IDA-EUROOPA

JUHTKIRI

JUHTKIRI: PÕHJALA PUUK

Foto: Patrik Tamm

Inimestele meeldib mõelda väga lihtsates ja võimalikult suurtes kategooriates, eriti kui tegemist on millegi võõrapärasega. Võrdleme näiteks meie arusaama Euroopast ja Aafrikast. Kui esimese puhul suudame eristada hõlpsasti erinevaid regioone, nagu Vahemere maad, Balkan, Skandinaavia ja Baltikum, siis kolm korda suuremast Aafrikast eristab keskmine eestlane tänu ammusele puhkusereisile ehk ainult Giza püramiide. Väga suur on tõenäosus, et hoolimata hõimukultuuride rohkusest kujutame sealseid inimesi ühe homogeense massina, mille kuvandit kujundavad tänapäeval ennekõike Uute Uudiste sarnased väljaanded piltidega „täisjõus Aafrika mehepoegadest" iPhone'i näppimas. Me võime küll mõelda, et globaliseerumise tingimustes on maailm meile valla ja tänu internetile stereotüüpide murdmine kõigest ühe hiirekliki kaugusel, ometi on maakaart meie peas täis lahmakaid pimekohti, mida üritatakse kompenseerida levinud kujutluspiltide ja käibetõdedeks muutunud narratiividega, mille paikapidavust vähesed viitsivad kontrollida või kahtluse alla seada. Võimalikult lihtsate kategooriatega opereerimine aitab meil mõtestada kergemini maailma, mida me peame normaalseks seni, kuni keegi lajatab meile mõne säärast üldistusjõudu omava sildiga.

Eesti puhul on see justkui paratamatus. Kui meid püütakse kuidagi kategoriseerida, võetakse reeglina aluseks lähiajaloo geopoliitika, st pannakse Eesti ühte patta teiste idabloki riikidega, kes vabanesid üheksakümnendate alguses kommunistliku režiimi ahelatest. Ühiseks nimetajaks on võetud 25 aasta tagune stardipositsioon, mida iseloomustasid muu hulgas korruptsiooni vohamine ja odav ning väheste teadmistega tööjõud. Veerand sajandit hiljem seisneb Eesti jaoks probleem selles, et maailma silmis on aeg justkui seisma jäänud ja Ida-Euroopa riigid endiselt stardipakkudel ühes kõigi oma kitsaskohtadega. Aga meie ju teame, et lendstardiga alustanud Eesti on finišijoonele väga lähedal – me oleme korruptsioonitajumise indeksi põhjal maailmas 22. kohal, PISA testid tõestavad, et teadmiste poolest pole meil põhjust kedagi häbeneda, ja isegi neoliberaalse šokiteraapia läbisime igati eeskujulikult. Miks meid siis mainitakse endiselt ühes lauses koos autoritaarsusesse kalduva Poola ja Ungari, oligarhide ikke all ägava Ukraina või korruptsioonitajumise edetabeli punase laterna Bulgaariaga?

Selle karjuva ebaõigluse ületamiseks on käivitatud Eesti brändi leidmise otsingud. Brändist võib mõelda mitmel moel – kontsentreeritud kujul on see lihtsalt märk (olgu siis näiteks rändrahn) või hüüdlause, nagu seda oli „Positively Surprising". Eesti disainimeeskond keskendus seekord tööriistakasti väljatöötamisele, kus sobrades võib leida fondi „Aino", rikkaliku pildipanga, põnevat statistikat ja mitu Eestit positiivses valguses näitavat hüüdlauset. Sellest mosaiigist peaks moodustuma lugu Eestist kui avatud, targast ja aktiivsest riigist. Juba on siit-sealt kostnud kriitikat, et pakutav narratiiv pole piisavalt ambitsioonikas. Me võiksime julgemalt öelda, et kuulume Põhjalasse (fakt, mille avastamine ÜRO ametlikust klassifikatsioonist tekitas kohalikus sotsiaalmeedias tajutava eufoorialaine). Miks mitte võtta üldse mitteametlikult kasutusse riiginimi Estland ja ristilipp? Tuleb välja, et päästvast finišijoonest, mis meid oma Ida-Euroopa saatusekaaslastest lõplikult eristaks, ongi puudu üks hästi teostatud ja sõnastatud turunduskampaania.

Minu jaoks on selline iga hinna eest Põhjalasse pürgimine (*rising north*!) vastumeelne kahel põhjusel. Esiteks on tegu paljuski soovmõtlemisega, mis ei peegelda ausalt meie reaalsust ja lükkab mitmed ebameeldivad tõsiasjad vaiba alla. Võtame näiteks sellesama arusaama avatusest. Kas pärast seda, kui kooseluseaduse debatt pani avalikkuse ussitama ning pagulaskriisi käigus asendus sõnavägivald virtuaalruumis füüsiliste rünnakute ja diskrimineerimisjuhtumitega, saame veel väita, et avatus sobib mõistena kõige paremini Eestit kirjeldama? Või on tõenäolisem, et mõni idufirmasse tööle asunud tumedama nahavärviga IT-spetsialist ei leia endale üürikorterit, sest kange rahvusvahelise tunnustamisvajaduse kiuste ei tunnusta Põhjalasse pürgiv eestlane teda täisväärtusliku inimesena? Aga reklaambrošüür ju lubas avatust! Andrei Hvostov on kõrvutanud oma „Sillamäe passioonis" sellist olukorda matrjoškaga: püüdes igal võimalusel oma eesti juuri rõhutada ja venepärasust alla suruda, võis temast ootamatult igal hetkel ikkagi välja karata venelane. Nii ei saa ka ükski bränd vägisi Eesti kui postsovetliku siirderiigi tunnuseid olematuks muuta.

Siit jõuame teise probleemi juurde. Ida-Euroopa identiteedi häbenemine ning selle asemel Skandinaavia riikide aupaiste poole küünitamine on lihtsama vastupanu teed minek. Alati on kergem midagi kopeerida kui ise nullist valmistada. Eriti kui kopeerida heaolumudeli asemel ristilippu ja loota, et see asetab meid ühele pulgale ihaldatud naabritega Läänemere vastaskaldal. Miks mitte vaadata ebamäärasesse kaugusesse jääva finišijoone asemel hoopis enda ümber ringi. Ida-Euroopa pärand on miski, mis lisab meie väidetavale „põhjamaisusele" uue varjundi, olgugi et pealtnäha pisut ohtliku ja eksootilise. Aga see võimaldab meil rääkida iseendast ühtlasi kui kohanemisvõimelistest, nupukatest ja iseteadlikest inimestest, kes on just nende omaduste tõttu suutelised Põhjamaade kuvandit uuendama. Või, veel parem, päästma idaeurooplased igavese sildistamise küüsist, mis algas 25 aastat tagasi. Alustada võiks nõukogude pärandi avalikust mõtestamisest, et me teadvustaksime paremini matrjoškasid iseenda sees ja suudaksime neid omavahel lepitada.

Henri Kõiv, tegev- ja sotsiaaliatoimetaja

Esikaanel Rea Lest. Foto: Priit Mürk

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	disaini- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Sille Pihlak	arhitektuuritoimetaja	sille@muurileht.ee
Keiti Kljavin	linnaruumitoimetaja	keiti@linnalabor.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Teele Viira	asjaajaja	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus Madis Katz
Illustraatorid Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, AHTO KÜLVET, ELLEN MURULA, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS

TOETAJAD: EESTI KULTUURKAPITAL, KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN, TELLISKIVI LOOMELINNAK, VIRU KESKUS

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Arvustamiseks plaate, raamatuid, veini ja juustu: Müürilehe toimetus, Telliskivi Loomelinnak, A2 hoone II korrus, Linnalabori ühiskontor

Head kraami võib saata/viia Müürilehe nimele ka plaadipoodi Biit (Pikk 9, 10123 Tallinn) või Genialistide Klubi baari Möku (Magasini 5, 51005 Tartu). Samuti võib saata paki Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn.

Kõigile aadressidele pakke saates või kohale viies palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

Tuleb märkida, et kaasautorlus on vabatahtlik ja kuna Müürilehe väljaandmine on puudulike rahaliste vahenditega ettevõtmine, mis ei teeni kasumit, pole toimetusel tekkinud seni võimalust autoritele kaastööde eest honorari maksta, v.a projektipõhised honorarifondid. Sellest hoolimata ei peegelda honorariide puudumine kuidagi toimetuse suhtumist kaasautorite panusesse.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht 18€ eest aastas: *muurileht.ee/tellimine*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

Hea lugeja, see siin on Müürilehe Ida-Euroopa fookusnumber, avatud leheküljelt 3. Siinsamas kõrval on piltpostkaart Bosniast. Kas sa tead, mis Bosnias praegu toimub? Või Balkanil laiemalt? Kas sind huvitab üldse postkommunistlikes riikides sündiv? Meie loodame, et huvitab, või vähemasti hakkab huvitama selle numbri lugemise käigus. Juba **lehekülgedel 6–8** kirjeldab kunstnik **Tanel Rander** idaeurooplast kui piiripealset olendit, kes võiks Lääne imiteerimise asemel tunda solidaarsust Kolmanda Maailmaga.

Seejärel (**lk 9**) tutvustab **Liisa Kaljula** meile Ida-Euroopa unustatud avangardkunsti, milles on tunda perifeerset protesti kuskil Pariisis paikneva sümboolse võimukeskuse suhtes. **Leheküljel 10** arvustab **Margus Tamm** riikide ja rahvaste brändimist, mis on eriti populaarne seesmiselt ebakindlas Kesk- ja Ida-Euroopa piirkonnas. **Leheküljel 11** tutvustab **Leene Korp** aga Ida-Euroopa ohvrinarratiivi uusi ohvreid. Ohvrinarratiivist ei ole pääsu ka vestlusringis (**lk 12–13**) **Merilin Piipuu**, **Aro Velmeti** ja **Uku Lemberiga**, kes panevad kokku Vabamu uut ekspositsiooni ja pakuvad arutelus välja viisi, kuidas nõukogude pärandiga positiivsemalt suhestuda.

Peeter Laurits selgitab oma artiklis (**lk 14–15**), miks Rail Balticu ehitamise plaanid põhinevad vildakatel eeldustel. Saatsime oma fotograafi tabama Ida-Euroopa *vibe*'i kummituslikus piirilinnas Valga-Valka. **Priit Mürgi** fotolugu saab lugeda ja vaadata **lehekülgedel 16–17**. Ajalootudeng **Marilyn Mägi** lappab (**lk 18–19**) nõukogudeaegseid naisteajakirju ja krestomaatilisi kasvatusõpikuid, otsides sealt tabusid ja eelarvamusi, mis tänapäevani eestlaste seksuaalkäitumist suunavad.

Artishoki veerus (**lk 20**) arvustab **Gregor Taul** Raadile kerkinud Eesti Rahva Muuseumi uut hoonet. Disainirubriigis (**lk 21**) kirjutab **Mihail Lustin** Gosha Rubchinskiyst, mehest, kelle tööde pärast lendavad moemaailma rikkad ja ilusad üheks päevaks Pariisist Kaliningradi. Muusikatoimetaja **Mariliis Mõttus** uurib (**lk 22–23**), miks Eesti klubid nii harva parimate Ida-Euroopa klubide nimekirjadesse satuvad. **Paavo Matsin** viib lugejad aga jalutuskäigule Riiga (**lk 24–25**), mis on pungil alkeemilisi märke ja okultseid kihistusi.

Seejärel (**lk 25**) saab lugeja **Marten Kuninga** seltsis hingata, sest just sellest algab ühe õige seljanka retsept. Veebruarilehe persooniks on mängufilmis „November" naispeaosa mänginud **Rea Lest**, kes räägib (**lk 26–27**) **Anari Koppeliga** vabadusest, ajast ja Facebookist. Lisaks võib leida lehest veel **Evelyn Fridolini** arvustuse Mudlumi teose „Linnu silmad" kohta (**lk 29**) ning muusikakülgedel (**lk 30–31**) jagavad kriitikud hinnanguid **Estrada Orchestra**, **Põhja Konna** ja **Kadri Voorand Quarteti** uutele heliplaatidele. Samast leiab DJ-ankeedi vastused **Sharkslayerilt** ning UEB küsimuste risttules on seekord **Karl Martian**.

Saša Skenderija

Bosnia keelest tõlkis Rauno Alliksaar

Saša Skenderija (snd 1968) on bosnia-ameerika luuletaja, kes elab praegu Prahas. Ta lõpetas 91. aastal Sarajevo ülikooli, misjärel – ja küllap inspireeritult Sarajevo piiramisest – ta põgeneski Prahasse, kus kaitses muuhulgas infoteaduste doktorikraadi. Vahepealsesse aega jääb 10-aastane põige New Yorki. Tema töid saab lugeda aadressil *cuni.cz/~skenders/poetry*.

Piltpostkaart

Mürsutule ja püssirohu välklambid on
kaadrisse püüdnud öise Sarajevo panoraami.
Siluettide mäng, milles vaid pilgu inerts
tajub endisaegseid vorme (kutsub esile pildi
vilkuvaist linnatuledest, neoonoranžidest
kanjoneist, õhtustest autotuledest,
mis ülesäritatud postkaardifotodel
näivad fluorestseeruvate madudena).

Ent vaid sellel piltpostkaardil
on tõeliselt võimalik tabada aja kulgu
sääraselt, et linn näib ujuvat
kõige kaduva vahemängus,
asjade möödapääsmatus lähenemises
oma tumedale vastaspoolele,
mu pilvelõhkuja hõljub,
linn hõljub,
meie hõljume,
minagi hõljun.

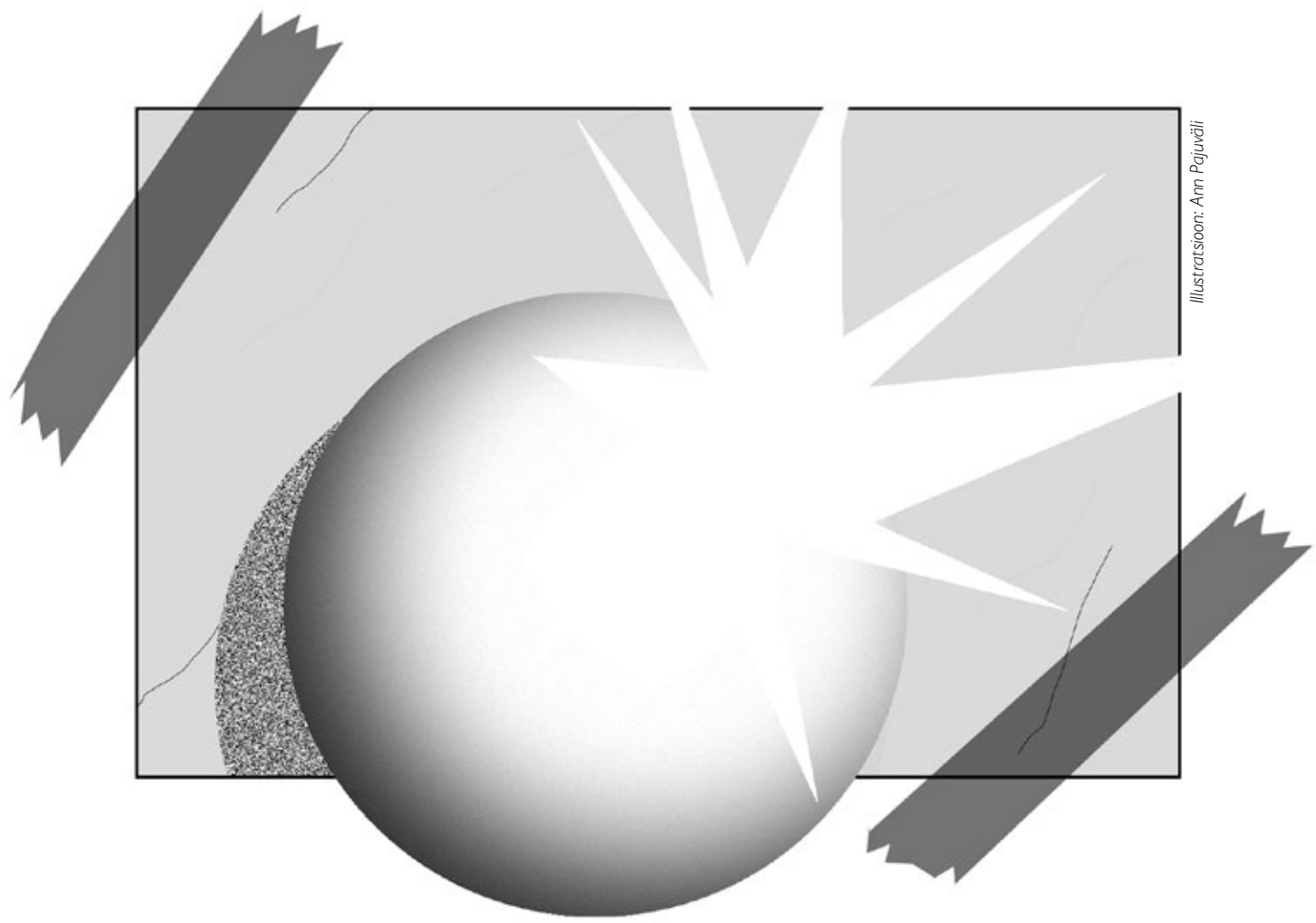

Illustratsioon: Ann Pajuväli

MÜÜRILEHT

SA MINU AHI, MILLE KÜTE MA OLEN

Telli
Müürileht!

Vaata:
muurileht.ee/tellimine

VEEBRUAR

„I'm so angry (I made a sign)" pop-up-näitus Budapestis Ungaris. Foto: Till Akkermans

„I'M SO ANGRY (I MADE A SIGN)" on näitus, mis kõneleb protestijatest, revolutsionääridest. Inimestest, kes on vihased. See on see, mis juhtus Ungaris 56. aastal. Ja Pariisis 68. aastal. Ja Eestis 87.–91. aastal… Inimesed olid vihased ja protestisid ning muutsid selle käigus Euroopa saatust. Tegemist on *pop-up*-näitusega, mis tuuritab lühiajaliselt mööda erinevaid Euroopa linnasid ja 23. veebruaril kell 20.00 ongi järg Tallinna käes, mil Okupatsioonide Muuseumis näitus meiegi vaatajateni tuuakse. Lubatakse kirjanikke, kunstnikke, juttu, debatti, muusikat ja jooke. Üritus on kõigile osalejatele tasuta. RSVP: *info@bureauboven.com*. Näitus jääb avatuks 23. aprillini. Lisaks tasub muuseumi külastada ka 24. märtsil, mil kunstiakadeemia graafilise disaini eriala tudengid panevad välja oma plakatid, mis valmivad hollandi graafilise disaineri Bram Nijsseni korraldatavas töötoas.

Eesti üritus on Okupatsioonide Muuseumi, Müürilehe ja Eesti Kunstiakadeemia koostööprojekt. Iron Curtain Projecti / Raudse Eesriide projekti kutsusid ellu Amsterdami ajakirjanikud ja disainerid. Vt lisaks: *ironcurtainproject.eu* ja *okupatsioon.ee*

11.–12.02

TELLISKIVI TANTSUFESTIVAL kutsub 11.–12. veebruaril tantsurõõmust osa saama! Menüüs on 30 erinevat tantsustiili ning töötuba vana kooli fokstrotist ja joogast kuuba salsa ja humppani! Plaanis on ka tasuta ühistantsimised ja üllatused. Varasem tantsukogemus ei ole festivalil üldsegi eelduseks, tantsu saavad keerutada kõik huvilised. Paaristantsude puhul võetakse gruppidesse mees- ja naistantsijaid võrdselt, nii et müürililleks ei jää keegi. Vaata täpsemalt: *telliskivi.eu/tantsupidu2017/#*

14.02

SANDRA JÕGEVA „ARMASTUS" räägib loo 27-aastasest Veronikast, heast perekonnast pärit andekast kunstitudengist, kes on otsustanud kõigele siin maailmas käega lüüa. Nii on tal parasjagu neljas raseduskuu, mis külgneb kolmanda joomatsüklikuuga. Küsimusele, millal, kus ja kuidas Veronika sellise tee valis, otsivadki filmi autorid nüüd vastust. Tegemist on Jõgeva debüütfilmiga, operaator ja produtsent on Igor Ruus. Sõbrapäevaalternatiiviks „Viiekümne halli varjundi" põlguritele 14. veebruaril kell 18.30 kinos Sõprus, kavas on ka kohtumine režissööriga.

Kaader filmist

17.–19.02

VILJANDI TUDENGITE TEATRIPÄEVAD kutsuvad 17.–19. veebruarini juba 15. korda külla kodu- ja välismaiseidki teatritudengeid, linarahvale näidatakse erinevate üli- ja rakenduskõrgkoolide harrastusteatrite etendusi, lisaks sellele toimuvad ka arutelud ja õpitoad, kus osalevatel truppidel on võimalus arendada end nii teatritegemisega otseselt kui ka kaudselt seotud valdkondades. Etendusi hindavad Kolm Tarka ehk teatriprofessionaalidest koosnev žürii. Festivali juubeliaastal tulevad külla Helsingi Üliõpilasteater, ZONA trupp Lätist, improgrupp Ruutu10, Tallinna Ülikooli Üliõpilasteater TYYT, Tartu Üliõpilasteater TÜT, TÜ Pärnu Kolledži tudengitrupp K-äng2, Polygoni Teatrikool ning Tallinna Tehnikaülikooli tudengiteater T-teater. Tutvu programmiga: *tudengiteteatripaevad.ee*

18.02 / 18.03

EESTI MUUSIKAVIDEOTE FESTIVALINI 18. märtsil on veel aega laialt, aga tuletame meelde, et osalejate registreerumise tähtaeg on juba 18. veebruaril! Konkureeriv video võib olla kuni viis aastat vana ehk tootmisaastaga varemalt 2012. 18. märtsil toimuval suurejoonelisel peol kaunis Valga raudteejaamas näidatakse kahes saalis kodumaiseid muusikavideoid ning žürii ja rahva hääletusel kuulutatakse välja võitja, seejärel muutuvad mõlemad saalid peoruumideks ja pidu jätkub DJde taktikepi järgi. Lähem teave osalemise tingimuste, registreerimise ja peo kohta: *muvi.ee*

23.02

„PRAKTILINE EESTI AJALUGU" on Tartu Uue Teatri uus lavastus. See on rännak läbi eestlaste toidukultuuri arengute, aga ka muusikaline teraapia, praktiline ekskursioon eestlaseks söömisesse, eestlaseks rääkimisse ja eestlaseks laulmisesse – kulinaaria, kaljujooniste ja Kukerpillide laulude kaudu. Esietendus 23. veebruaril, lavastaja Ivar Põllu, kunstnik Kristiina Põllu ja valguskunstnik Rene Liivamägi (Ugala). Mängivad Maarja Jakobson, Maarja Mitt, Robert Annus (Draamateater) ja Tambet Seling (Endla). Lavastuse muusikajuhid on Rando Kruus ja Oliver Vare bändist Odd Hugo ning toidukunstnik on Ann Ideon. Lisainfo: *uusteater.ee*

Foto: Ivar Põllu

23.–26.02

AUSI JA HINTI „SULA" on installatsioon, mida 23.–26. veebruarini ehk neljal järjestikusel päeval (kell 12–18) näha saab. Tegemist on kunstniku ja koreograafi Kaspar Ausi ning kunstniku ja sepa Nils Hinti ühisprojektiga. Helitausta on loonud helilooja Malle Maltis. Installatsiooni näeb Tallinnas Kauba tn 3A asuvas veduridepoos. Lisainfot praegu veel polegi, tuleb kohale minna ja vaadata!

25.02

ERSO *VS.* TIKS „ALTERNATIVE ENERGY". 25. veebruaril pakub Eesti Riiklik Sümfooniaorkester Estonia kontserdisaalis midagi täiesti erilaadset. Dirigent Olari Elts, pühendunud nüüdismuusik, raputab sel õhtul publikut elektroonilist ja orkestrimuusikat ühendava kontserdiga „Alternative Energy". Esimest korda ühineb ERSO tegemistega elektronmuusik Sander Mölder. Kontserdi nimiteose „Alternative Energy" autor on ameerika helilooja, noorema generatsiooni kuumim nimi Mason Bates, kes on integreerinud oma komponeerimisstiili nauditaval moel elektroonilise muusika. Batesi kõrval kuuleb elektronmuusika vanameistri, Ameerika ühe parima orkestritundja John Adamsi teost „City Noir". Esiettekandele tuleb ka Eesti noorema põlvkonna helilooja Marianne Liiki „Motion in Oscillating Fields". Kaasa teevad DJ Peeter Ehala ja VJ Alyona Movko. Pärast kontserti jätkub õhtu TIKSu peoga teatris NO99. Vaata lisaks: *erso.ee*

Olari Elts. Foto: Marco Borggreve

26.–27.02

GRETE GROSSI SOOLOTEOS „AHELAD" etendub vaid 26. ja 27. veebruaril KUMU auditooriumis. Tegemist on nüüdisaegse tsirkuse teosega, kus emotsionaalseks ja värvipurskavaks looks põimuvad visuaalkunst, elav muusika, õhuakrobaatika ja luule. „Ahelad" räägib püüdlusest õppida end aktsepteerima ja armastama. Lavastuses kasutatakse elavat muusikat eesti heliloojate loomingust (klaveril Johan Randvere, tšellol Johanna Randvere). Lähem teave: *gretegross.com*, *kumu.ekm.ee*

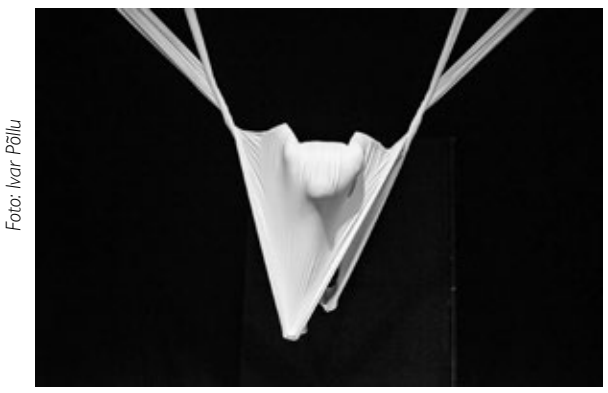

Foto: Martin Dremljuga

01.–05.03

„KORD ANNAN END PÄRISELT ÄRA" on kontsertlavastus, unikaalne n-ö järelkasvuteos, mis ongi suunatud eelkõige noortele. See on helilooja Rasmus Puuri ja lavastaja Priit Võigemasti koostöös sündinud koorimuusikalavastus, mida esitletakse kuulajailevaatajaile asjakohaselt väärika akustikaga Kultuurikatla katelde saalis, kus Hirvo Surva ja Ingrid Roose juhatusel astub üles 80-liikmeline koor. Kunstnik on Kairi Mändla (NO99) ja valguskunstnik Priidu Adlas (Vaba Lava). Etendused toimuvad 1.–4. märtsil kell 19 ja 5. märtsil kell 17.

02.03

„VÄLJAST VÄIKSEM KUI SEEST" on Endla teatri värske dokumentaallavastus. Lavastaja Mari-Liis Lill ja dramaturg Maria Lee Liivak püüavad siin mõista seda, miks ühiskondlik diskussioon on läinud sedavõrd raevukaks ning kuidas on väga erinevate vaadetega inimestel üldse võimalik ühes väikeses ruumis koos hakkama saada. Lavastus tugineb eluloointervjuudele, mis tehti Pärnumaal elavate inimestega 2016. aasta jooksul. Mida arvavad elust Eestis Odini sõdalane, noormees EKRE noorteliikumisest Sinine Äratus, kaheksa last üles kasvatanud pensionär, vandenõuteoreetik, liberaal ja poolenisti venelane? Esietendus 3. märtsil Endla teatri Küünis. Vaata lähemalt: *endla.ee*

FILM

ULRICH SEIDLI „SAFARIT" näidatakse Sõpruses küll juba alates jaanuari lõpust, kuid kõigile, kes pole veel näinud, soovitame tungivalt! Tuntud provokaatori

Kaader filmist

Seidli värskeim dokumentaalfilm näitab inimloomuse tumedat poolt, veidraid kirgi ja distantseerumist loodusest. Film kujutab jahipidamisprotsessi peaaegu monotoonse tegevusena, kus pärast tundidepikkust ootamist saabub orgasmisarnane kõrghetk metsloomade tapmisest ja tavapärastest „Heil!" võiduhüüetest. Lisainfo ja linastusajad: *kinosoprus.ee*

IDA-EUROOPA UNELM JA HALLUTSI-NATSIOON

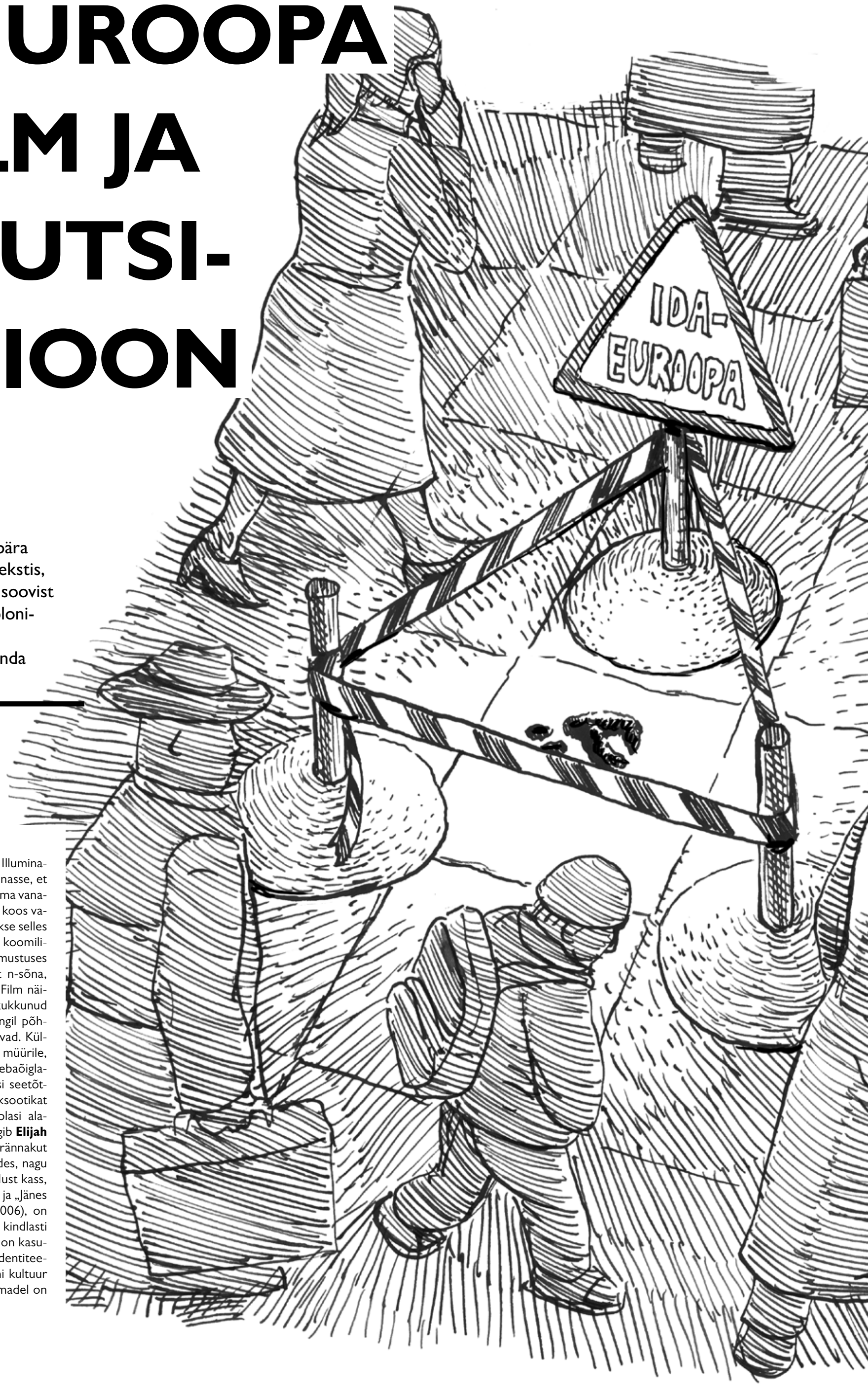

Ehk võiks Eesti kauaotsitud eripära avalduda just Ida-Euroopa kontekstis, loobudes Läänega sarnanemise soovist ning seisnedes oma ajaloo dekoloniseerimises, solidaarsuses teiste idaeurooplaste ja endise Kolmanda Maailmaga.

Tekst **Tanel Rander**,
illustratsioon **Toom Tragel**

Filmis „Kõik on valgustatud" („Everything Is Illuminated", 2005) läheb üks USA noormees Ukrainasse, et otsida naist, kes päästis II maailmasõja ajal tema vanaisa. Tema giidiks on Odessa noormees Alex koos vanaisa ja koeraga. Alexi karakteri kaudu avatakse selles filmis kogu Ida-Euroopa olemus. Ta räägib koomiliselt halba inglise keelt, on Läänest vasikavaimustuses ning kasutab mustahanaliste kohta läbivalt n-sõna, mistõttu peategelane teda korrale kutsub. Film näitab imeilusaid, justkui **Kusturica** suust kukkunud maastikke, kus ukrainlased ameeriklast mingil põhjusel Ida-Saksa sümboli Trabantiga ringi veavad. Küllap see tähendas populaarset viidet Berliini müürile, millest on kujunenud tervet Ida-Euroopat ebaõiglaselt homogeniseeriv narratiiv. Juba ainuüksi seetõttu võiks arvata, et tegemist on tüüpilise eksootikat tootva linateosega, mis kujutab idaeurooplasi alaarenud metslastena. Kuna peategelast mängib **Elijah Wood**, pole raske näha seda lugu kui Frodo rännakut Mordorisse. Ida-Euroopat kujutavates filmides, nagu „Enne vihma" („Before the Rain", 1994), „Must kass, valge kass" („Crna macka, beli macor", 1998) ja „Jänes kuristiku kohal" („Zayats nad bezdnoy", 2006), on mingit laadi esteetiline ebaõiglus või liiasus kindlasti olemas. Kusturicale on ette heidetud, et ta on kasutanud Balkani representeerimisel romade identiteeti, mis loob ühelt poolt väärpildi, et Balkani kultuur on romade kultuur, ja teisalt valetab, et romadel on

Balkanil hea elada. Minule tema ja ka teised eespool loetletud filmid meeldivad, sest need toidavad seda Ida-Euroopa unelmat, mis muudab siin elamise talutavaks. Mõistagi, selleks et siin päriselt talutav elada oleks, tuleks lõpetada hallutsineerimine ja keskenduda reaalsusele. Filmi „Kõik on valgustatud" tegelik sisu oli seotud hoopis ühe Ida-Euroopa olulise osaga – juutidega. Niisiis, juudi perekonnast pärit peategelane oli Ukrainas oma juurte juures. Mida üldse tähendavad juutide juured Ida-Euroopas ja kas nende juurde on võimalik tagasi tulla? Ja mis oli valesti **Rael Arteli** 2015. aastal kureeritud näitusega „Minu Poola. Mäletamisest ja unustamisest"? Viimasest olen ma korra juba Müürilehte kirjutanud[1]. **Kaur Kender** ütles hiljuti Vikerkaares[2], et see (juutidega seotud) auk Ida-Euroopa hinges on surmahaigus. Vaadeldes seda, kuidas praeguses Ida-Euroopas vohab rassism, ja teades, mis toimus 90ndatel Balkanil, võib karta ajaloo kõige hullema kõntsakihi pinnalekerkimist just siin. Näib, et materjal on olemas ja selle õitsenguks vajalik ebastabiilne keskkond sõltub justkui suurtest globaaljõududest, mitte aga idaeurooplastest endist.

Idaeurooplane on piiripealne olend. Tal on pidev hirm, et ühel hommikul ärkab ta Gregor Samsa kombel prussakana ning kaotab kõik oma tsiviliseerituse garantiid ja elu takkapihta.

KAS IDAEUROOPLANE ON VALGE?

Viimasel ajal ei tõuse mu käsi eriti kergelt kirjutama sellest, kuidas Lääs ekspluateerib, eksotiseerib ja rassistab Ida-Euroopat. Pole kahtlustki, et ta seda teeb. Ja pole ka kahtlust, et arenenud Ida-Euroopa riigid käituvad vähem arenenutega nii, nagu Lääs käitus nende endiga 90ndatel. Seda kinnitavad igasugused investeeringud ja arenguprogrammid, samuti ukraina töölised Poolas, bosnia töölised Sloveenias jne. Ma ei tea, kas ukrainlasi koheldakse Poolas sama halvasti nagu poolakaid Inglismaal, aga vahet pole. Süsteem, mis käsitleb inimest kui ressurssi, on oma olemuselt rassistlik. Ida-Euroopa on osa globalistlikust Lääne modernsusest, mille aluseks on 500 aasta tagune orjakaubandus ja istandusmajandus – enneolematult mastaapne ettevõtmine, kus ühelt kontinendilt toodi vägivallaga n-ö tasuta tööjõud, teisel toimus töö ja kolmandale kogunes vili. See tekitas Euroopa tsivilisatsiooni plahvatusliku vohamise üle kogu maailma. Võib-olla on see liiga abstraktne narratiiv, ent ei tohiks unustada koloniaalajastust pärit varanduslikku, episteemilist ja kultuurilist kontinuiteeti. Majanduse kõrval on ratsionaliseeritud ka loodus ja inimene, tegelikult kogu universum. Ja kõrvale on tõrjutud kõik teistsugused kosmoloogiad ja elamisviisid. Lääne modernsuses domineerivadki dualistlikud mudelid, mille üks osa on Lääs ja teine osa see, mis Lääs ei ole. Sellisel mudelil põhinevad Lääne modernsuse kaks inimtüüpi: *humanitas* kui universaalne subjekt, kes on võimeline teadmisi tootma ja enda käes hoidma, ning *anthropos*, kes on tavaliselt *humanitas*'e uurimisobjekt või tööjõud. **Walter Mignolo**, kes on viimasel kümnendil esile kerkinud dekoloniaalse liikumise ja pöörde üks mõjukaimaid teoreetikuid, on öelnud, et rassism tekib *humanitas*'ele vajalike loodusressursside keskel, seal, kus elab *anthropos*. Rassism on koloniaalsuse toimimise mudel, mida võib kasutada igaüks, kes vastava võimupositsiooni endale võtab. Kuigi veel 19. sajandil olid eestlased *anthropos*, elades aastasadu vägivaldses suhtes *humanitas*'ega, on neist praeguseks saanud valgesse, koloniaalsesse maailma kuuluvad universaalsed subjektid. Küsimus on selles, milline on eestlaste ja teiste idaeurooplaste koht rassilist hierarhiat produtseerivas valges maailmas. Kas idaeurooplane on sama valge nagu belglane või hollandlane? Kas me oleme Lääne ebaõiglaselt koheldud perifeerne osa või hoopis Lääne naaber ja liitlane? Kas võib olla nii, et meie olemegi mittekoloniaalne Euroopa? Või jagame me Läände kuuludes ka selle koloniaalset olemust, ajalugu ja vastutust? Mida tähendab Ida-Euroopa rassism?

Mingil põhjusel on Ida-Euroopas raske neil teemadel

PANK OTSUSTAB, KES ON IDA-EUROOPA KUNSTNIK

Kunst on vist ainus kõikidest valdkondadest, kus Ida-Euroopa eksisteerib identiteedina ja moodustab diskursuse juba alates 90ndate algusest. Baltikum pole sinna õieti kunagi kuulunud. Balti kunstnikud on olnud harva osa Ida-Euroopa kunstisündmustest ja siinsetel kunstiteoreetikutel pole olnud kunagi erilist sõna Ida-Euroopa diskursuse kujundamisel. Baltikum on olnud Euroopa kunstiskeenel üks isoleerituimaid paiku – küllap ka seepärast, et põhjamaade kultuurikoostöö pole vilja kandnud. Meie kunst näeb välja küll veidi skandinaavialik – apoliitiline ja disainile lähedal. Oleks ülim absurd hakata seda nüüd Ida-Euroopa sildi all müüma! Tegelik Ida-Euroopa diskursus on arenenud Kesk- ja Kagu-Euroopas ning seda on rahastanud valdavalt Erste pank Austrias. Neil on selline filosoofia, et ühiskondadele, kus pank tegutseb, tuleb midagi tagasi anda. Ent Erste panga tegevusraadius kattub põhiliselt endise Austria-Ungari impeeriumi aladega ja Baltikum sinna ei kuulu. Nõnda ongi selle kandi kunstnikel olnud palju võimalusi Ida-Euroopa koostööks. Kõige häälekamad ja aktiivsemad idaeurooplased pärinevad Sloveeniast. Grupi IRWIN koostatud teoses „East Art Map" (2004), mis omab Ida-Euroopa diskursuses olulist kaalu, esindab Balti riike **Sirje Helme**, kes välistab Eesti kuulumise Ida-Euroopasse ja isegi ühtsesse Baltikumi. Ilmselt ei olnud Eestist võtta sellist materjali, mis harmoneeruks kuidagi endise Jugoslaavia kunstiga. Sealsamas leiutas Helme uue väljendi, millega iseloomustada eesti avangardi – kui Jugoslaavias oli tugevalt Lääne-kriitilise mentaliteediga nähtus nimega „retro-avangard" (IRWIN, Kazimir Malevitš (Belgrad) ja Mladen Stilinović), siis Eestis oli Helme sõnul „repro-avangard", mis tähendas seda, et siinsed kunstnikud, kes raudse eesriide tõttu iialgi reisima ei pääsenud ja kelle suhe Lääne kunstiga toimis vaid ajakirjade vahendusel, tundsid Lääne kunsti vastu üksnes kriitikavaba ahvivaimustust ja võtsid oma isoleerituses kõik nähtu käibele. Ennekõike kirjeldab see vanglaga sarnanevat raudse eesriide tagust maailma, kuhu me kuulusime. Võimalik, et Baltikumi kollektiivne teadvus on raudse eesriide tõttu nii traumeeritud, et endast kui Ida-Euroopast mõtlemine tundub võimatu. Ka Albaania kui endine isoleeritud riik ei ole Ida-Euroopa diskursuses kuigi tähelepanuväärne olnud. Looduslikus mõttes on Albaania ja Baltikum kaks äärmust – kui esimene on kahtlemata lõunamaa, siis teine jääb ilmselgelt põhja. Ida-Euroopa kultuuriline kese on olnud Kesk-Euroopas ja vahel on mul tunne, et Ida-Euroopa kunstiprojekte on kannustanud panslavistlik solidaarsus. Vähemalt neid, kus on osalenud **Boris Groys** ja **Viktor Misiano**. Ent äkki sõltub võime end Ida-Euroopana defineerida ja vastavat diskursust arendada ka riikide kultuurilisest arengutasemest? Ja ehk on kultuuriline arengutase seotud riigi asukoha ja infrastruktuuriga?

Tanel Rander

Mladen Stilinović „An Artist Who Cannot Speak English Is No Artist", 1992, Zagrebi kaasaegse kunsti muuseum. Jugoslaavia retro-avangardi hulka arvatud Mladen Stilinović (1947–2016) juhtis tähelepanu võimusuhetele Lääne-keskses kunstimaailmas, millest neil, kes inglise keelt ei oska, pole võimalik osa saada.

jätkub >

< *eelneb*

diskuteerida ja selliseid arutlusi ei tule just tihti ette. 2013. aastal toimus Berliinis **Alanna Lockwardi** kureeritud sümpoosion „Black Europe Body Politics", kus Euroopa Aafrika diasporaad esindavad inimesed avaldasid arvamust, et idaeurooplased ei ole valged. Valgesus (*whiteness*) on rassismi diskursuses keskne mõiste. Valge on poliitiline positsioon, mis ei ole seotud bioloogiaga. See on positsioon, mis peab end erandlikuks, sest valge ei ole *värv*, valge on enesestmõistetavus, võim ja autoriteet, mis püüab end kõikjal universaalina kehtestada. Valge on olnud Euroopa kultuur ja maailmapoliitika läbi sajandite. Selle kultuuriga sidus end ka Eesti *anthropos*, kelle võim – nagu ka paljude teiste idaeurooplaste võim – jäi lokaalseks, ent nivelleerus peagi nõukogude imperialismiga. Venemaa valgel poliitikal on aga globaalne, Läänega sarnane haare, mis ulatub Läänemerest kuni Vaikse ookeani saarte ja Alaskani. Paljusid rahvaid ühendanud Nõukogude Liit teostas reaalset koloniaal- ja ümberasustamispoliitikat, samuti geopoliitikat kõikjal üle maailma USAga võrdsel tasemel. Pärast liidu lagunemist sai Venemaast justkui Ida-Euroopa riik, kus algas samasugune läänestamine ja demokratiseerimine nagu Eestis, Poolas ja mujal. Ent arvestades Venemaa juba toonast ulatust ning eeskätt praegust olukorda on raske Venemaad Ida-Euroopaks pidada. Mina näen Ida-Euroopat siiski kui mitme suurvõimu vahelist ala, millel puudub koloniaalne minevik ja ambitsioon. Mõistagi on Ida-Euroopa väga mitmekesine piirkond, kuhu kuulub ka endisi impeeriume. Eesti kauaotsitud eripära võibki avalduda just Ida-Euroopa kontekstis. See eripära võiks seisneda valge positsiooni hülgamises ja oma ajaloo dekoloniseerimises, solidaarsuses teiste idaeurooplaste ja endise Kolmanda Maailmaga.

Lunastust ei pea ma koloniaalsuse kontekstis siiski tõenäoliseks – nii lihtsalt idaeurooplane oma valgest potentsiaalist ei tagane ja vastutusest ei vabane. Läänes on ta aru saanud, et nahavärv ei tee teda valgeks, ent võib anda eelise mitteeurooplastest konkurentide ees. Võõrtööjõu massiivset valgumist idast läände peetakse põhjuseks, miks läänes hakati Aafrika ja Aasia migrantidele uksi sulgema. Pärast Brexitit on selge, et need uksed on sulgumas ka idaeurooplaste ees. Walter Mignolo on kirjeldanud, kuidas inimese staatuse määras feodaalajastul veri ehk päritolu ja koloniaalajastul nahk ning nüüdisajal määravad selle teadmised ehk haridus. Keeleoskus, eriti keele perfektsus ja aktsendivabadus, on üks olulisimaid tegureid valgeks saamisel. Ja lisaks on mõistagi tähtis asukoht. Ma ise leian, et asukoht on haridusest veel olulisem tegur staatuse kujunemisel, sest hariduse kvaliteet ja väljund sõltub otseselt asukohast. Inimese füüsiline keha hõlmab ka selle keha asukohta. Nõnda ei ole rassism seotud ainult inimkehade ja -identiteetide, vaid ka kohtadega. Kui idaeurooplane peab end oma heleda naha ja blondi pea tõttu valgeks ja käitub rassistlikult, tekitab tema asukoht kontrasti, mis defineeribki Ida-Euroopa paradoksaalse olemuse. Idaeurooplane on piiripealne olend. Tal on pidev hirm, et ühel hommikul ärkab ta Gregor Samsa kombel prussakana ning kaotab kõik oma tsiviliseerituse garantiid ja elu takkapihta. Ida-Euroopa on tema jaoks tabu – nagu tükk sitta, mis on saapatalla külge kleepunud. Nõnda kirjeldas Ida-Euroopa enesekuvandit 2000. aastal **Marina Gržinić**, tõmmates paralleeli virtuaalse reaalsusega, milles inimene identifitseerub oma virtuaalse identiteediga ning ta enda füüsiline keha muutub tülikaks jäänukiks. Kuna idaeurooplane on piiripealne olend, toimib tema alaväärsus läbi oma vastandi – suursugususe ja vägevuse.

PEALESURUTUD IDENTITEET

Balti riigid on olnud ilmselt kõige suuremad Ida-Euroopa eitajad. Ent pärast Ukraina sõja algust on just Baltimaad need põhilised Ida-Euroopa riigid, millest kogu maailm räägib. Samuti on Balti ühiskondades toimunud juba pikemat aega seisak ja tagasilangus. Eks inimesed on aru saanud, et põhjamaa kuvand, mida müüakse kogu maailmale, ei vasta tegelikkusele ega too oodatud tulemusi. Samas näiteks inerts brändida Eestit kui tehnokraatlikku ja rohelist põhjamaad kestab edasi, sest harjumusi on raske muuta ja poliitilisel eliidil on vaja varjata oma peataolekut. Ida-Euroopa on tähendanud seni kõike, mis Eesti, Leedu ja Läti olla ei taha. Lisaks eespool viidatud kohaspetsiifikale iseloomustavad Ida-Euroopa riike paljud negatiivsed sümptomid, mis muudavad nad omavahel väga sarnasteks. Kõik need sümptomid on seotud lähiajalooga – viimase 26 aastaga. Ida-Euroopa tähendabki ühe regiooni piiripealset ja paradoksaalset suhet Läänega ning sellest suhtest põhjustatud sümptomite kogumit. Arvan, et Ida-Euroopat ei tohiks käsitleda identiteedina, ehkki mingi pealesurutud paratamatuse tõttu tundub, et selline identiteet siiski eksisteerib. Ida-Euroopa on geopoliitika produkt. Geopoliitikast räägitakse suurte sõnadega – kontinendid põrkuvad kokku, mandrid lagunevad koost, kõik see toimub geniaalsete juhtide intellekti jõul. Geopoliitika on sisuliselt koharassism, mis genereerib piirkondi, tsoone ja nende hierarhiaid. Sõda on selle räpane köögipool – nii-öelda mõõk, mis raiub džunglisse teed. Geopoliitikast räägitakse tavaliselt siis, kui kuskil on paljud inimesed surma saanud. Nii nagu geopoliitika asemel tuleks rääkida kehapoliitikast, kas või tankiroomikute alla jäävatest inimeludest, tuleks Ida-Euroopa identiteedi või kultuuri asemel rääkida nendest sümptomitest, mis moodustavad Ida-Euroopa. Ja tuleks sõnastada oma isiklikud kogemused, mõtted ja tunded, mis on seotud sellega, et päritolu määrab elusaatust.

Balti ühiskondades on toimunud juba pikemat aega seisak ja tagasilangus. Eks inimesed on aru saanud, et põhjamaa kuvand ei vasta tegelikkusele ega too oodatud tulemusi.

Isegi **Valdur Mikita** räägib Ida-Euroopast. Ta ütleb, et meie erilisuse hulka kuulub ka võimalus, et just siin, selles tillukeses riigis saab alguse kolmas maailmasõda – nii nagu Lääne meedias on viimased kolm aastat süüdimatult pasundatud. Mikita arvab, et keegi võiks seda asjaolu kuidagi ära kasutada. Nõnda ongi tekkimas oht, et seda „uut" olukorda hakatakse brändima samasuguse ajuvaba innuga nagu kõike muud, mida brändida annab.

IDA-EUROOPA KUI GEOPOLIITILINE TEADVUS

Võimalik, et Ida-Euroopa artikuleerimine seisab alles ees. Ja võimalik, et just meie oleme need, kes seda järgmisena teevad. Samas on võimalik, et artikuleerimise tasandilt tuleks edasi liikuda ja kulturiseerimise ning fetišeerimise asemel lahendada need probleemid, mis idaeuroopalikku hallutsinatsiooni tekitavad. Üha rohkem on selgeks saanud, et Ida-Euroopale omane transformatsioon ei olegi määratud lõppema. Transformatsiooni sisuks olevad reformid aina jätkuvad, toimub avaliku ruumi kokkutõmbumine ja privatiseerumine, igasuguse poliitilise potentsiaali, igasuguste alternatiivide tasalülitumine. Hirm ja ebakindlus süvenevad. Seda kõike normaliseerib neoliberaalne ideoloogia, mis õpetab meile ellujäämist – seda, kuidas ebakindluses tuleb näha väljakutset, kuidas igaüks peab olema avatud ettearvamatustele, drastilistele muutustele, käituma nagu ettevõte muutlikul turul. Näiliselt muudab see meid tugevamaks ja me unustame kergesti, et väljakutse seisneb eeskätt meie tingimuste halvenemises. Meile sisendatud voorused on tugevus, ellujäämine, võitmine. Need on vajalikud sellistes olukordades nagu rottide tapmine Balkani moodi – näljutatud rotid asuvad üksteist likvideerima ning ainsana jääb ellu kõige tugevam, kellest saab edaspidi professionaalne rotitapja. Ida-Euroopas ongi elu palju brutaalsem ja karikatuursem kui Läänes, mille räpast sisu varjavad kultuurikiht ja mõned riismed heaolust. See otseselt tajutav erinevus genereerib idaeurooplase alaväärsust ning üheaegset armastust ja viha Lääne vastu. Nii armastus kui ka viha on nüüdseks politiseerunud – mõlemal on oma poliitilised väljundid, mõlemat on võimalik täpselt ideologiseerida. Samamoodi on politiseerunud nostalgia ja selle puudumine. Politiseerumine tähendab antud juhul poliitilise konflikti esilekerkimist, sest 90ndate postmodernismis puudusid konfliktid. Arvan, et konflikt hakkas tekkima 00ndate keskpaigas, pärast BRICSi riikide moodustamist, ja sellest ajast peale on Ida-Euroopa lakanud järk-järgult olemast kultuuriline identiteet. Tema poliitiline potentsiaal on kasvanud, ent selle realiseerimine on väga piiratud – sisuliselt on vaid võimalus olla Lääne poolt või Lääne vastu. Kolmandat võimalust – nagu kunagi oli Erapooletu Liikumine eesotsas Jugoslaaviaga – ei ole. Samas ei ole see poliitiline konflikt veel piisavalt akuutne, mis sest, et räägitakse kolmandast maailmasõjast. Olukorras, kus Ida-Euroopa ei ole enam kultuuriline identiteet, ent eksisteerib ja politiseerub sellest hoolimata, võiks hakata rääkima Ida-Euroopast kui geopoliitilisest teadvusest ja subjektsusest. See võiks olla midagi klassiteadvusesarnast, ent see ei tohiks olla universalistlik ega valge. Arvan, et unistuseks see jääbki, aga vahel armastan ma mõelda, et kui seda ei suuda enamus, suudab seda vähemus.

Ida-Euroopas on elu palju brutaalsem ja karikatuursem kui Läänes. See otseselt tajutav erinevus genereerib idaeurooplase alaväärsust ning üheaegset armastust ja viha Lääne vastu.

Tanel Rander on kunstnik ja kuraator, keda huvitavad peamiselt subjektiivsus ja dekoloniaalsus. Sel ja järgmisel aastal tegutseb ta Valgas/Valkas, uurides koos teiste kunstnikega piiripealset identiteeti ja kultuuritegevust.

[1] *Rander, Tanel 2015. Kui sõna saab lihaks ja liha sureb. – Müürileht, 20.03.*
[2] *Novus ordo Trumpi. – Vikerkaare blogi, november 2016.*

LOE MÜÜRILEHE VEEBIVÄLJAANDEST KA TANEL RANDERI ESSEED „NOSTALGIA VÕIM".

IDA-EUROOPA UNUSTATUD AVANGARD

Kuigi 20. sajandi Ida-Euroopa avangard oli omal ajal radikaalsemgi kui Lääne-Euroopa kunst, on kohalikud kunstivoolud muutunud pigem konservatistlikuks ja natsionalistlikuks.

Liisa Kaljula

Tšehhi kunstnikeduo Toyen ja Jindřich Štyrský 1931. aastal Prahas artifitsialistliku maalikunsti taustal. Foto: Jiři Hampl

Kui ma 2000ndate alguses Tartu Ülikooli kunstiajalugu õppima läksin, oli minu õppekava vorminud väga selgelt Lääne kaanon. Toona ma muidugi ei teadnud, mis on Lääne kaanon, sain alles paar aastat hiljem selgeks, et see on kogum õhtumaade kultuuri kõige tähtsamatest ja mõjukamatest teostest, mis koosnes pikka aega peamiselt vana Euroopa ja Põhja-Ameerika valgete meeste kõrgkultuurist.[1] Nagu sain ka alles paar aastat hiljem selgeks, et kui tahan kuulata kunstisõbrana pigem kunstiajaloo vähem populaarset B-poolt, pean olema valmis aktiivselt alternatiivseid infokanaleid kasutama ja segastes postsotsialistlikes maades ringi reisima, sest Eesti kõrgkoolides, näituseasutustes ega raamatukogudes ei olnud toona võrdleval Ida-Euroopa kunsti uurijal teha suurt muud kui koguda materjali Eesti enda kohta. Kogu uurimist toetav infrastruktuur oli 1990. aastatel nii põhjalikult ümber kujundatud, et juhuslikult ühte Ida-Euroopa riiki maandunud marslasel oleks võinud jääda mulje, et ülejäänud Ida-Euroopat ei olegi olemas.[2] Samal aastal, kui Eesti ühines Euroopa Liiduga, läksin aastaks Prahasse õppima – ilmselgelt nooruslikust riukast teha ebapopulaarne valik –, aga minu elus ja mõtlemises ei olnud võimalik seda käiku hiljem enam tagasi võtta. Karli ülikoolis kunstiajaloo loengutes käies sain esimest korda aimu, kuivõrd rikkalik ja radikaalne on olnud Ida-Euroopa avangard, kuivõrd peen on siinne intellektuaalne ajalugu ja, *ergo*, kuivõrd kunstlik on nende maade moodsa kunsti väljajätmine ühelt poolt globaalsetest ja teisalt võrdlevatest regionaalsetest kunstiajalugudest.

Kirjutasin oma Prahas veedetud aasta tulemusena ilmselt ühe Tartu Ülikooli kunstiajaloo osakonna kõige lambisema bakalaureusetöö Tšehhis 1920. aastatel leiutatud veidra nimega kunstiliikumisest nimega artifitsialism. Artifitsialismi puhul oli tegu kahe tšehhi kunstniku katsega kutsuda ellu täiesti enneolematu kunstivool, mis ei oleks ei abstraktsionism, kubism ega sürrealism, vaid taotleks maalikunstniku kujutlusvõime maksimumi viimist ning looks Kesk-Euroopale täiesti uue poeetilise tundlikkuse. Mind tõmbas selle veidra ja pretensioonika nimega kunstiliikumise poole, sest kuigi selle asutajad **Toyen** ja **Jindřich Štyrský** kuulusid **André Bretoni** lahedasse sürrealistide ringkonda ning sõitsid pidevalt Praha ja Pariisi vahet[3], oli neis teatavat perifeerset protesti, ülbust ja teadlikkust keskuse tohutu sümboolse võimu suhtes, mis pimestas sajandi alguse Pariisis ka paljusid Mesipuu kunstnikukoloonias koos teiste idaeurooplastega läbilööki lootnud eesti kunstnikke.[4] Kuigi hiljuti oli Facebookis taas juttu enesekolonisatsiooni mõiste problemaatilisusest, leian, et Ida-Euroopa 20. sajandi alguse kunstiajaloos leidub siiski kunstnikutüüpe, kelle puhul on selle mõiste kasutamine mõnevõrra õigustatud. Näiteks meie enda **Konrad Mägi**, kelle uudishimu ja avatust prantsuse ja eriti itaalia kõrgkultuuri suhtes ajendas ilmselt suuresti ka põlgus oma kultuuri vastu.[5] Ja uudishimu või avatust, mis sünnib põlgusest oma kultuuri ning imetlusest tohutu sümboolse võimuga kunstikeskuse suhtes, võiks nimetada ju nöökamisi enesekolonisatsiooniks, kuivõrd end on antud vabatahtlikult kultuuriliselt domineerivasse suhtesse.[6]

Hiljem Ida-Euroopas ringi reisides ja aastatega infot kogudes olen saanud teada, et artifitsialism oli ainult üks originaalsetest ja radikaalsete taotlustega kunstiliikumistest, mis Ida-Euroopas 20. sajandi alguses tekkis. Sarnased liikumised olid näiteks Poola formism ja unism, Ungari aktivism, Tšehhi poetism ja defetism, Vene suprematism ja raionism või Jugoslaavia zenitism ja integralism. Ning kuna enamasti saatis neid liikumisi ambitsioonikas manifest, mis lubas kultuuri kardinaalselt uueks luua, kõneleb see tõelisest Ida-Euroopa avangardi õitsengust, mis oma taotluste radikaalsuses tihtipeale Lääne-Euroopa avangardile silmad ettegi tegi. Kui vaadata Ida-Euroopat praegu, on temas küllalt raske tunda ära regiooni, millele olid kunagi omased julged ja otsingulised kunstilised manifestid ning originaalsete lokaalsete ismide paljusus. Nüüd paistab originaalsete lokaalsete ismide paljusus olevat mitmes Ida-Euroopa riigis asendunud pigem vanade tagasivaatavate ismidega – konservatismi, natsionalismi ja isolatsionismiga. Ja see, et nii Ungaris kui ka Makedoonias plaanitakse keelata Sorose rahastatud mittetulundusühingud, ei ole ilmselt märk lokaalse kultuuri uueksloomisest, vaid rahvuslikust enesesse sulgumisest, ent võib-olla ka uute geopoliitiliste jõujoonte väljakujunemisest Ida-Euroopas. Ning samal ajal kui Ameerika Ühendriikides on Ida-Euroopa uuringud mahukad – tunnistuseks kas või ASEEES (Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies) ja tema aastakonverents –, paistab Ida-Euroopa ise oma kultuuriloo suhtes ükskõiksena ning ühena neist viimastest kantsidest, kus hoitakse alal vana Lääne kaanonit.

Kogu uurimist toetav infrastruktuur oli 1990. aastatel nii põhjalikult ümber kujundatud, et juhuslikult ühte Ida-Euroopa riiki maandunud marslasel oleks võinud jääda mulje, et ülejäänud Ida-Euroopat ei olegi olemas.

[1] Vahepealsetel aastatel on hakatud Lääne kaanonisse aktivistliku kunstiajaloo survel sisse arvama nii naiskunstnikke, geikunstnikke, afroameerika kunstnikke kui tasapisi ka Ida-Euroopa kunstnikke.

[2] Seda võib seletada nn vastulöögiefektiga, sest ülikoolides ja raamatukogudes tajuti pärast raudse eesriide langemist esmase missioonina Ida-Euroopa kultuuriloo taasühendamist Lääne-Euroopa omaga.

[3] 1927. aastal koostasid Toyen ja Jindřich Štyrský ning Vincenc Nečas tšehhikeelse „Pariisi juhi", mis algab põhjalike nõuannetega, kuidas Prahast Pariisi sõita.

[4] Marc Chagall on toona Ida-Euroopa kunstnikest tulvil Mesipuu kohta öelnud, et seal saadakse kas kuulsaks või surrakse nälga, osutudes ise hiljem hiilgavaks näiteks esimesest.

[5] Olen kirjutanud Konrad Mägist ja enesekolonisatsioonist pikemalt artiklis „(Je vous présente) Konrad Maegui, artiste-peintre" (Kunst.ee, 1–2/2011).

[6] Nöökamisi ja hea annuse eneseirooniaga on seda mõistet kasutanud Noor-Eesti kirjanike peal siinkirjutaja arvates ka Tiit Hennoste, kes tuli sellega iseseisvalt välja paar aastat pärast bulgaaria kultuuriteoreetikut Aleksander Kiossevit. (Vt nt Tiit Hennoste „Eurooplaseks saamine. Kõrvalkäija altkulmupilk. Artikleid ja arvamusi 1986–2003", 2003.)

SUUR RAHVASTE BRÄNDIMINE

Kuigi rahvaste tuntus, kuvand ja rahvusvaheline positsioon on kaardistatavad ühikud, pole senimaani võimalik eristada, kui palju aitavad neile tegelikult kaasa riiklikud mainekujunduskampaaniad.

Margus Tamm

ÜKS ASI

Kott on ilus. Jah, on küll. Font on ilus, fotod on ilusad. Kivid on ägedad. See, et hiidrahne on meil 60 asemel tegelikult hoopis 120[1], on veelgi parem.

TEINE ASI

Idee rahvaste brändimisest (*nation branding*) kerkis esile 1990ndatel ja seda kirjeldatakse tihti kui turunduslikku praktikat, mis kasvas välja asukoha brändimisest (*place branding*). Pilt on siiski suurem. Rahvaste brändimine oli seotud selgelt külma sõja järgse globaliseerumisnarratiiviga.

Väga lihtsustatult kokku võttes nähti rahvaste brändimises ühiskonna arengu järgmist, kõrgemat arenguetappi – 19. sajandil leiutatud natsionalism oli kulmineerunud 20. sajandi kohutavate sõdade ja totaalse hävingu serval balansseeriva tuumavastasseisuga. Uue aastatuhande neoliberaalne hegemoonia pidi asendama sõjaka natsionalismi tunduvalt tsiviliseerituma vabaturukonkurentsiga.

Ajalugu oli lõppenud. Kõik jäänukideoloogiad, teiste hulgas natsionalism, pidid jõudma aja jooksul samuti oma arengus liberaalkapitalistlike ideede omaksvõtuni. See oli progressi paratamatus, et sujuvalt asenduvad ka lipud logodega, hümnid *slogan*'itega.

Evolutsiooni juhtis Suurbritannia, mille noor edumeelne peaminister **Tony Blair** algatas 1997. aastal kampaania „COOL BRITANNIA". Uusnostalgiline *Britpop* ja postfeministlik Spice Girls vallutasid maailma ning kampaania loeti kordaläinuks. Valem töötas.

Leidus ka kriitikuid, kes nägid selles ohtu, et neoliberaalne turundus muudab rahvusidentiteedi intellektuaalseks omandiks[2]. Leiti, et brändimine, mis justkui peaks rõhutama riikide ja rahvaste eripära, tegelikult kaotab selle. Kõik kultuuritekstid tõlgitakse turunduskeelde, kõik väärtused konverteeritakse turuväärtuseks, suhted kaubanduseks.

Nojah. Aga see oligi ju laias laastus asja *point*. Kogu maailmast pidi saama esimene maailm. Jagatud väärtustel põhinev neoliberaalne heaoluühiskond. *It's the economy, stupid*.

Turunduses on hästi teada, et bränditoodete peamiseks sihtgrupiks on seesmiselt ebakindel, oma staatust tõsta sooviv klientuur. Kesk- ja Ida-Euroopasse oli 1990ndatel tekkinud hulk äsja vabanenud, näljaseid ja segaduses rahvaid, kes soovisid võimalikult kiiresti esimesse maailma integreeruda. Tõeline rahvaste brändimise eldoraado, mis tõmbas ühtviisi ligi nii eksperte kui ka šarlatane.

Esimese postsotsialistliku riigina otsustas lasta end ära brändida Eesti Vabariik. Hiljem järgnesid muidugi ka ülejäänud – jah, isegi Valgevene –, aga Eesti oli esimene ja tema märgihange seega kõige märgilisem[3].

Uue aastatuhande alguses hakkas koostöös äsja loodud Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega Eestile brändi välja töötama USA Omnicom Groupi kuuluv Briti agentuur Interbrand. See oli hea tehing – agentuur oli mainekas ja, mis peamine, nõustus tegema seda tööd poolmuidu. Interbrandi jaoks oli Eesti *pilot project*, oma võimete katsetamise ja demonstreerimise koht, portfooliotöö, millega saada jalg suurema *business*'i ukse vahele. Nii sündis „WELCOME TO ESTONIA".

Toonast pankorporatiivset maailmanägemust illustreerib vast hästi, et rahvaste brändimise üks peaideoloog **Simon Anholt** pakkus 2003. aastal välja, et Eesti võiks keskenduda hokikeppide valmistamisele[4]. Umbes nii, et täpselt selline ülesanne, millega üks väike, metsarohke ja lumine tootmisüksus võiks hakkama saada.

„WELCOME TO ESTONIA" *launch*'iti 2002. aastal ja juba sama aastanumbri sees näitasid uuringud, et Eesti tuntus maailmas on hüppeliselt kasvanud. Rohkem ja kiiremini, kui oodatagi osati. See oli erakordne. See oli rahvaste brändimise suur edulugu. See näitas, et valem tõesti töötab. Järgnevatel aastatel, vaatamata aktiivsele kampaaniale, kukkus Eesti rahvusvaheline kuulsus põhja tagasi. Järeldus: Eesti vahepealse tuntuse põhjuseks olid vist ikkagi pigem 2001./2002. aasta Eurovisioni laulukonkursid.

20 aastat pärast „COOL BRITANNIAT" on kõlavaim Suurbritanniaga seonduv märksõna „Brexit" – ja ei oma tõesti mingit tähendust, millise fondiga seda sõna kirjutatakse.

Avalikkuses on üsna vähe teada, et aastal 2008 tellis EAS Briti agentuurilt ASHA (mille asutajaks on endine Interbrandi loovjuht) „WELCOME TO ESTONIA" kampaania jätku. Rahvusvahelise ekspertgrupi töö tulemusena valmis mahukas koonddokument[5]. Loovjuht **Marksteen Adamson** teatas optimistlikult, et see on alles algus ja antud dokument annab asutustele ja ettevõtetele vahendid, et viia Eesti tuntus maailmas uuele tasemele. Eesti uueks *slogan*'iks sai „LET'S DO IT".

Edasine on juba ajalugu. Ehk *we didn't*. Hoopis majanduskriis tuli ja tegi nii, et tehtud sai. Siiamaani teeb.

Jõuamegi nüüd rahvaste brändimise keskse ehk majandusliku argumendini. Sellega on see probleem, et seda ei ole. Keegi tegelikult ei tea, kas rahvaste brändimine reaalselt ka mingit majanduslikku efekti omab. Rahvaste rahvusvahelist tuntust, kuvandit ja rahvusvahelist positsiooni saab kaardistada[6], kuid praktiliselt võimatu on eristada, mil määral mõjutavad seda riiklikud mainekujunduskampaaniad, veel vähem mõõta viimastest tulenevat majanduslikku kasumit.

Rahvaste brändimise edulood ei ole saanud sõltumatut kinnitust[7], mis on ootuspärane, sest eeldatav majanduslik tulem on niivõrd kaudne, et seda ongi võimatu tõestada. Nii nagu seda on ka võimatu ümber lükata.

Siit tulenebki peamine: rahvaste brändimine on eelkõige ideoloogiline, mitte majanduslik praktika. Kuna rahvaste brändimise kasumlikkus ei ole ei verifitseeritav ega falsifitseeritav, taandub sellesuunaline tegevus usu küsimuseks[8].

Usk ideesse võib liigutada mägesid. Aastal 2014 esitles Poola Vabariik oma uut brändi „POLSKA: SPRING INTO" (mõistagi koos selle juurde kuuluvate märksõnade ja logo-, pildi- ning fondipaketiga), mis on loodud koostöös briti juhtiva brändingueksperdi Wally Olinsiga[9]. Järgnes Poolat ja poolakaid tutvustav kampaania Londoni parimatel reklaamipindadel. Praeguseks on „SPRING INTO" Facebooki lehel juba peaegu 8000 meeldimist, poolakatega hirmutatakse Londonis nii lapsi kui ka täiskasvanuid ja Olins ise on austusavalduste saatel teispoolsusse siirdunud.

Ega brittidel endil ei läinud paremini. 20 aastat pärast „COOL BRITANNIAT" on kõlavaim Suurbritanniaga seonduv märksõna „Brexit" – ja ei oma tõesti mingit tähendust, millise fondiga seda sõna kirjutatakse.

Kas kokkuvõttes saab öelda, et suurel rahvaste brändimisel ei olnudki mingit arvestatavat mõju? Ei, ei saa. Sel oli ja on suur mõju. Aga see mõju on teistsugune, kui algul arvati või kui tegijad tõenäoliselt soovisid. Nagu öeldud, on rahvaste brändimise sisuliseks ideoloogiaks liberaalne globaliseerumisnarratiiv ning konsensuse aluseks populaarne majandusliku heaolu lubadus. Kuni majandus kasvas, oli see poliitilise liberalismi sõidukiks, kuna tundus, et tegemist on ühe tervikuga. Viimase kümnendi globaalne majanduskriis on seda ettekujutust armutult räsinud ning pannud miljonid valijad küsima, kus on see neile lubatud heaolu.

Läänemaailmas pead tõstnud ja nüüd-juba-salongikõlbulik uuspopulism, Trumpid, Farage'id ja Le Penid ei räägi rahvusest või rassist, ei, nad räägivad majandusest. Räägivad vajadusest kaitsta tööturgu, vajadusest võidelda nende teiste vastu, kes rikastuvad meie arvelt, vajadusest hüljata koostöö, et sõlmida kasulikke tehinguid. Majanduslikule retoorikale rajatud ühiskondlik identiteet, mille põlistamisel etendas oma osa ka *nation branding*, on avanud nüüdseks ukse poliitikale, mis õigustab sellesama majandusliku retoorikaga isolatsionalismi ja ksenofoobiat.

Tööriistu valmistades ei tea sa iial, kelle käed neid lõpuks kasutama hakkavad.

Margus Tamm on vabakutseline kunstnik ja disainer ning EKA kunsti ja disaini doktorant.

[1] *Eesti uue kaubamärgi loojad eksisid lihtsasti kontrollitavate faktidega. – Ärileht, 16.01.2017.*
[2] *Vt näiteks Peter Van Ham „Branding Territory: Inside the Wonderful Worlds of PR and IR Theory".*
[3] *„WELCOME TO ESTONIA" ei osutunud brändina võib-olla väga märgiliseks, küll aga kujunes märkimisväärseks brändimise fakt ise – akadeemilises kirjanduses on Eesti 2002. aasta mainekampaania üks enim osundatud rahvaste brändimise näiteid.*
[4] *Anholt, Simon 2003. Brand New Justice: How branding places and products can help the developing world, lk 79.*
[5] *Eelmisel dekaadil nimetati niimoodi tööriistakaste.*
[6] *Vt näiteks* goodcountry.org/index/overall-rankings.
[7] *Vt näiteks Gerald Sussman „Systemic Propaganda and State Branding in Post-Soviet Eastern Europe", Sue C. Jansen „Designer-Nations: Neo-Liberal nation branding – Brand Estonia".*
[8] *Näiteks esitleti käesoleva aasta Brand Estonia presentatsioonil graafikut, millelt selgus, et 50% Eesti ettevõtjatest usub, et nende äritegevusele oleks kasu sellest, kui Eestil oleks selge bränd. Ülejäänud 50% kas ei uskunud või ei omanud seisukohta. Polegi nii oluline, kas klaas oli pooltäis – nagu seda esitati presentatsioonil – või pooltühi, tähtis on hoopis see, et valik oli uskumise ja mitteuskumise vahel.*
[9] *Kes naudivad kultuurimasohhismi, võivad vaadata, kuidas härra Olins harib YouTube'i videos „Wally Olins: Clear brand idea for Poland" poola ajakirjanikku.*

Eesti tutvustamiseks loodud kirjatüübi „Aino" on kujundanud Anton Koovit

IDA-EUROOPA OHVRINARRATIIVI UUED OHVRID

Kummastaval kombel on lähiajaloos suurriikide ikke all kannatanud idaeurooplased need, kes süüdistavad ohvreid tavaliselt kõige enam, nähes perevägivalla taga näägutamist ja vägistamise põhjusena miniseelikuid.

Leene Korp

Ajalehti lugedes torkab alailma silma ohvritega seotud uudiseid. 2016. aastal kõneldi Eesti avalikkuses võhivõõrale mehele pepupilte saatnud ja väljapressimise *ohvriks* langenud naistest, huligaani manitsedes peksmise *ohvriks* langenud pereisast, ühe tuntud lavastaja, ühe tuntud arvamusliidri, samuti ühe vähem tuntud purjetaja lähisuhtevägivalla *ohvritest*. Varasemast võiks lisada viie nooruki seksuaalrünnakus kannatanud lapse juhtumi, ülekäigurajal politseiauto rataste all hukkunu juhtumi ja paljud teised lood.

Mida sest loetelust järeldada? Talupojatarkus leiaks, et *maailm ei olegi aus ega õiglane ja igaühest võib saada ohver*. Paraku on alust kahelda, et inimesed selgitavad ohvrite kahjustamist ebaaususega või usuvad, et kõik võivad sattuda ohvriks. Asi on selles, et eri tüüpi ohvritega kaasneb sageli ka *süüdistamine* – nii peres, politseis, meedias, kohtus kui ka ühiskonnas üldiselt.

Ohvri süüdistamine pole mõistagi postsovetlikule Eestile eriomane nähtus. Üleeuroopalistes väärtusuuringutes kurvastatakse alailma, et süüdistavad hoiakud ei ole kadunud hoolimata heaolust, sugude võrdsusest ja teadlikkuse tõusust. 2010. aastal tehtud uuringust selgus, et naiste provokatiivset käitumist peab lähisuhtevägivalla põhjuseks 52% eurooplastest. Esikolmiku moodustasid Leedu 86, Eesti 84 ja Läti 79 protsendiga, Soome tulemus oli veidi üle 70% ning tabeli lõppu jäi Hispaania, kus väitega oli nõus 32% vastanutest.

Muidugi võib küsida, kas väärtusuuring annab ohvri süüdistamise nähtusest piisava ülevaate ja aitab koos teavitustööga seda vähendada. Sotsiaalpsühholoogide uuringutele tuginedes võib vastata pigem eitavalt. Sageli on ohvri süüdistamise taga hüpoteetilisele talupojatarkusele risti vastupidised arusaamad: ohvri süüdistamine tekib sellest, et maailma tajutakse *õiglasena* ja püütakse *iga hinna eest vältida* mõtet, et ohvriks võib sattuda igaüks.

ÕIGLASE MAAILMA HÜPOTEES

Ohvri süüdistamise mõiste võttis 1971. aastal kasutusele psühholoog William Ryan, et tähistada rassismi õigustamist Ameerika ühiskonnas. Sealt levis mõiste seksuaal- ja lähisuhtevägivalla diskursusesse. Tegu on aga palju üldisema nähtusega, mis võib avalduda mis tahes olukorras, kus inimesele põhjustatakse kahju. Kui kõrvalseisja tähelepanu pöördub kahjustatule ja sellele, mida too oleks võinud kuriteo ärahoidmiseks teisiti teha, on vähemalt osaliselt tegu ohvri süüdistamisega.

Kuidas nähtust selgitatakse? Kuna ohvri süüdistamist seostatakse soolise vägivallaga, peetakse selle põhjustajateks stereotüüpe, kultuurinorme ja patriarhaalseid ühiskonnasüsteeme, mis tekitavad soolist ebavõrdsust, normaliseerivad vägivalda ja loovad ebavõrdseid võimusuhteid. Kuid selleks et käsitleda ohvri süüdistamist universaalsema nähtusena, ei ole need põhjendused kaugeltki piisavad.

Sotsiaalpsühholoogid on võtnud nähtuse selgitamiseks kasutusele termini *õiglase maailma hüpotees*. See on alateadlik uskumus, et tegudel on moraalselt õiglased tagajärjed – *inimene saab, mida väärib*. Piiblist tuntud väljend „mida külvad, seda lõikad" on selle instinktiivse uskumuse üks efektne kirjeldus. On leitud, et õiglase maailma hüpotees loob indiviidile positiivse illusiooni, avaldades vaimsele tervisele ja eluga rahulolule head mõju. Probleem on aga selles, et kui ühiskond seda hoiakut ei ohja, on sotsiaalsed tagajärjed jällegi negatiivsed. Seaduspärasse uskumise vajadus on nii tugev, et mõistuspäraseks peetakse ka selgitamatut ebaõiglust, näiteks kuriteo ohvriks langemist.

Seletusi on teisigi. On leitud, et kõrvalseisja reaktsiooni kujundavad ka moraalsed hoiakud, nt mida enam hindab inimene lojaalsust ja teisi n-ö siduvaid väärtusi, seda sagedamini kipub ta nägema ohvris kaassüüdlast. Tihti tekitab ohvri suhtes tundetust alalhoidlik ja hirmust kantud vajadus end juhtunust distantseerida – saada kinnitust, et minuga (ja meie ühiskonnas) seda ei juhtu. See toob omakorda kaasa sündmuste lihtsustamise, luues illusiooni, et tegu on õiglaste ja arusaadavate üksikjuhtumitega. Näiteks on Ida-Euroopas levinud hoiak, et lähisuhtevägivald pole ühiskondlik probleem, vaid perekonna siseasi; tihti on ka ohvrid ise samal arvamusel.

OHVRI SÜÜDISTAMINE IDA-EUROOPA VÄÄRTUSRUUMIS

Peamiselt psühholoogia valda kuuluvad kirjeldused ei selgita, miks ohvri süüdistamine pole kõikjal ühtviisi levinud ja miks leitakse Ida-Euroopas läänest endiselt sagedamini, et naised provotseerivad näägutamisega lähisuhtevägivalda, joomise ja napi riietusega vägistamist ning et narkomaanid ja vaesed on ise oma õnnetuses süüdi. Siin tuleb võtta appi sotsioloogilised, majanduslikud ja kultuurilised põhjused.

Ohvri süüdistamine tekib sellest, et maailma tajutakse õiglasena ja püütakse iga hinna eest vältida mõtet, et ohvriks võib sattuda igaüks.

Mitmes uuringus on otsitud vastust küsimusele, miks on rändekriis toonud Ida-Euroopas kaasa tõrjuva suhtumise pagulastesse. Ootuspärane oleks, et okupatsiooni ikkest vabanenud või konfliktidest räsitud rahvastel on empaatiat rohkem ja „omasuguste" probleeme lihtsam mõista kui pikalt heaolu nautinud ühiskondadel.

Sootuks vastupidist olukorda selgitab Ida-Euroopa ohvrinarratiiv: riigid on harjunud pidama ohvriks iseennast. Kõige enam on seda nähtust uuritud seoses Poolaga, kus ohvrinarratiiv juurdus tänu natsismi kuritegudele, kuid sarnane suhtumine iseloomustab tervet piirkonda. Eestis on oma panuse andnud 700-aastane orjapõlv ja Nõukogude okupatsioon, Balkan on kannatanud terve sajandi veriste sõjaliste konfliktide käes, Moldova ja Rumeenia on pidevalt hädas ebastabiilsete valitsuste ja vaesusega jne. Ida-Euroopa pole valmis oma ohvriraamistikust loobuma ega saa tunnistada teisi, palju hapramas seisus ohvreid.

Otsapidi on ülaltoodud psühholoogiliste selgitustega seotud ka poliitilis-majanduslikud põhjused. Need poliitilised valikud, mis viisid enamiku kommunismist vabanenud Euroopa maadest neoliberalistliku kapitalismini, tõid kaasa sotsiaalse kaitse puudulikkuse ja hoiaku, mille võtab kokku tabav väljend „oma viga". Kui ühiskonnas kehtib arusaam, et indiviid on ratsionaalne ja autonoomne agent, kes teeb valikuid alati teadlikult, ning poliitiliste otsuste tulemusel pole sotsiaalne kaitse piisavalt tagatud, siis ei maksa imestada, et ka ohvristaatust nähakse *valiku* tulemusena ehk teisisõnu *oma veana*. Sarnastel põhjustel peetakse ohvristaatusest lahkumistki n-ö *kättevõtmise asjaks*. Ühiskond toimib justkui alkoholitööstus, kes turustab tooteid „vaba valiku" tähe all, kuid ületarbimise tagajärgedest rääkides näitab näpuga süüdistavalt tarbijale.

Kui Ida-Euroopa naiste olukord hakkab tänu pingutustele tasapisi paranema, siis meeste probleemidega on tegeldud vähem. Neoliberaalsed hoiakud toovad ohvri positsiooni sattunud meeste seas endiselt kaasa ennasthävitava käitumise, mis väljendub alkoholi ja uimastite tarbimises ning enesetappudes.

MIS AITAB?

Ida-Euroopa ühiskonnana, kus ohvriabiks pole siiani piisavalt institutsioone ning see sõltub Norra rahastusest ja vabatahtlike ennastunustavast tööst, võiks Eesti õppida nägema ohvri süüdistamist psühholoogilistest, moraalsetest, kultuurilistest ja majanduslikest teguritest sõltuva kompleksse nähtusena.

Hindamatu roll on tugevatel tugivõrgustikel ja institutsioonidel, mis võimaldaksid ohvril näiteks kodust lahkuda ning nõustamist ja abi saada. Kõigil ohvritega tegelevatel ekspertidel – sotsiaaltöötajatest kohtunikeni – tuleks arendada oskusi, millega instinktiivselt süüdistavaid hoiakuid välistada. Need hoiakud on küll osa meie alalhoidlikkusest, kuid see ei tähenda, et neid ei saa välja harjutada, n-ö tsiviliseerumisprotsessi abiga ületada. Kõrvalseisja puudulikud oskused ja vale käitumine võivad tuua ohvrile rohkem kahju kui juhtunu ise. Selle mittetunnistamine teeb meist kõigist väikestviisi kapikurjategijad.

Meedia võimuses on hoiakuid leevendada, keskendudes sündmuste kirjeldamisel kurjategijale ja tema tegevusele. Kuigi ohvri tegudele ja tunnetele tähelepanu pööramine näib olevat õilis viis äratada kaastunnet, ei vasta see tavaliselt tõele – mida vähem on fookus ohvril, seda väiksema tõenäosusega hakatakse tema tegemistes „urgitsema" ja teda süüdistama.

Kõige rohkem aitab vast see, kui endale rahulikult tunnistada, et maailm tõepoolest polegi õiglane koht ja nõuab moraalseks tegutsemiseks enamat kui vaistlikku reageerimist.

Kaasaegne kunst?!

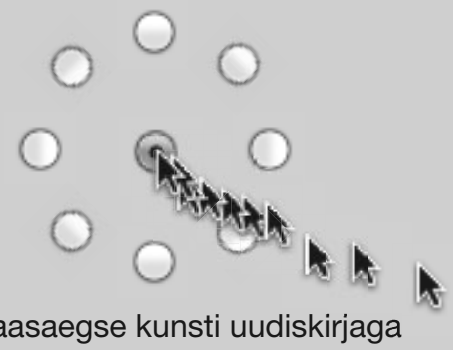

Liitu kaasaegse kunsti uudiskirjaga ja saad teada:

cca.ee/liitu

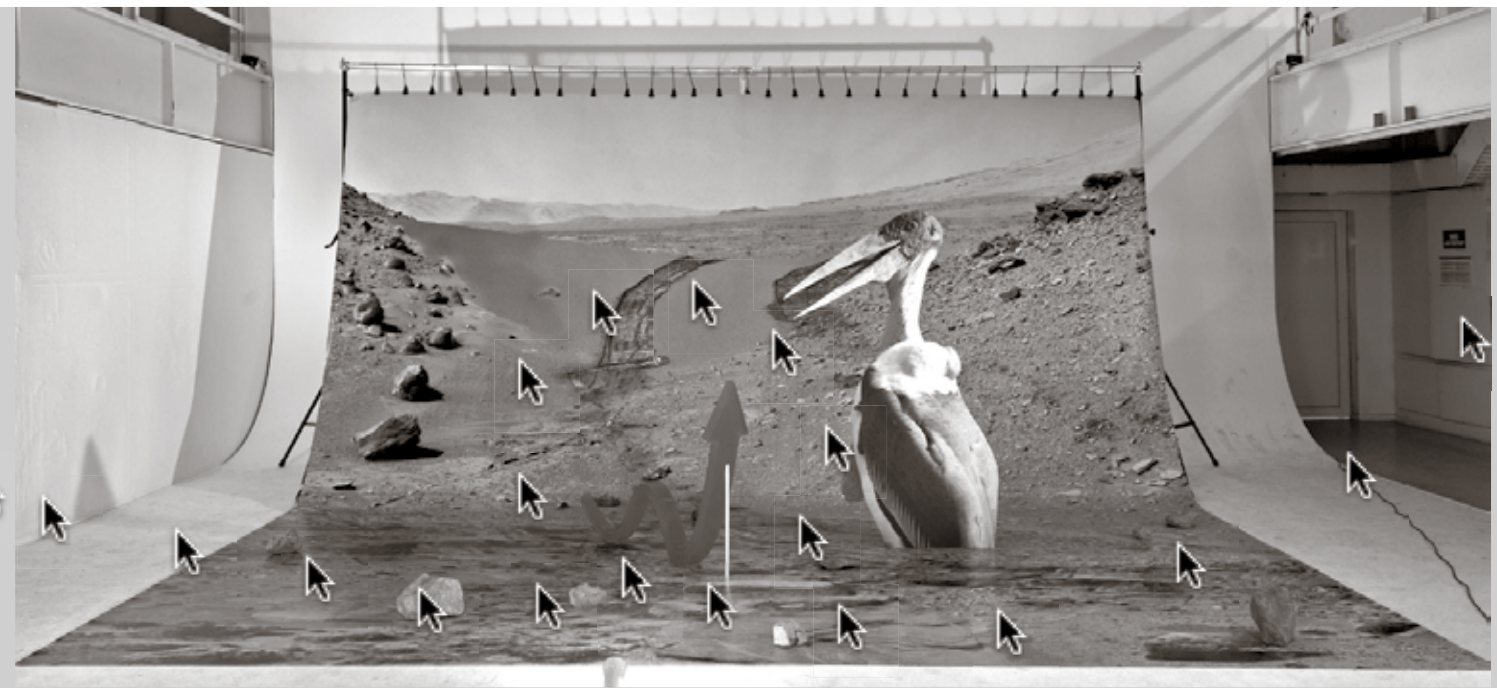

Katja Novitskona

PRIVILEGEERITUD AJALOO LÕPP: MUUSEUM DEPOLITISEERI-MAS OKUPATSIOONI

Vabamu uue ekspositsiooni väljatöötamises osalevad Merilin Piipuu, Aro Velmet ja Uku Lember arutlevad kannatusnarratiivi eksklusiivsuse ja okupatsiooni tähenduse üle muutuvas ajas, mõtestavad Ida-Euroopa enesekuvandit ja pakuvad välja viisi, kuidas nõukogude pärandiga positiivsemalt suhestuda.

Küsis **Henri Kõiv**

Kui tuli välja uudis, et Okupatsioonide Muuseumi nimi vahetub ja kontseptsioon muutub, siis üks põhjendus selle taga oli, et muuseumi külastab liiga vähe eestlasi ja eriti noori. Miks huvituvad noored lähiajaloost vähe? Kas põhjus on selles, kuidas me ajaloost räägime, või selles, mida me räägime?

Merilin Piipuu: See, kuidas me midagi mõtestame ja mõistame, oleneb ajahetkest, milles me elame. Okupatsiooni ja vabaduse mõiste ei ole midagi sellist, mida meie lapsed teavad nii, nagu seda teame meie. Mõiste üksi on lihtsalt tühi kast, mille täidab tähendusega igaüks ise. Muuseumi eesmärk on aidata noortel inimestel seda tähendust luua, aga me ei saa tagada, et see on täpselt selline, nagu meie vanematel ja vanavanematel. Oluline on, et okupatsioon ei muutuks noorte jaoks kaugeks teemaks, mis käsitleb kellegi teisega kunagi ammu juhtunut.

Aro Velmet: Minu meelest on üks päris oluline areng muuseumide juures see, et üha rohkem teadvustatakse, et muuseum ei jutusta mitte ühte selget lugu, vaid see peab kõnetama paljusid inimesi, kes on pärit erinevatest sotsiaalmajanduslikest kihtidest, kellel on erinev etniline taust või lihtsalt erinevad maailmapildid. Praeguses Okupatsioonide Muuseumi ekspositsioonis on jutustatud lugu väga spetsiifilisest vaatevinklist. Loomulikult on eestlaste perspektiiv väga oluline, loomulikult me käsitleme jätkuvalt küüditamist, laulvat revolutsiooni ja ERSPd, aga me ei tohi ära unustada, et okupatsiooni kogeti ka teistmoodi. Sisserändajate kogemused erinesid struktuurselt eestlaste omadest, aga ka näiteks 1970. aastatel üles kasvanud eestlased tajusid okupatsiooni teistmoodi kui 1950ndate põlvkond. Kõiki neid kogemusi peaks kajastama, samamoodi peaks kõnetama kogu publikut, sh neid, kes ei suhestu tavapärase rahvusromantilise looga.

Uku Lember: Erinevate generatsioonide kaasamise puhul on muutunud ajas see, et kui 20 aastat tagasi kuulusid 1940ndate nn sõlmsündmused inimeste eneste või veel elus olevate vanemate inimeste mällu (nn kommunikatiivne mälu), need olid lood, mida anti pereringis edasi, siis nüüdsete noorte jaoks vahendab II maailmasõja aegseid lugusid rohkem üldine kultuur. Aina vähem on vanavanemaid või teisi elavaid sugulasi, kes tollal ise elus olid.

Mismoodi noor põlvkond tänu vahendatusele okupatsiooni mõtestab?

U.L.: Lugu Nõukogude okupatsioonist on Eesti kultuuris üldine ja noored võtavad seda vastu etteantud möödaniku faktina, see pole seotud nende isikliku elukogemusega. Nad teavad juba koolist kindlalt, et okupatsioon toimus, ja üldiselt ajastu problematiseerimisega ei tegele.

A.V.: Kui aastal 2017 räägitakse okupatsioonist, siis selle all mõeldakse väga harva seda sisulist kogemust, mis seostub aastatega 1939–1991. Pigem kasutame okupatsiooni mingil poliitilisel eesmärgil. Näiteks pagulaskriisi ajal viidati, et kuna meil oli okupatsiooni ajal juba massiline sisseränne, siis rohkem me inimesi vastu võtta ei saa. Või okupatsioonikahjusid kasutatakse diplomaatilise relvana Venemaa vastu. Termin „okupatsioon" toimib reeglina oleviku poliitiliste võitluste lahendamise eesmärgil. Üks osa sellest tööst, mida muuseum peaks tegema, on tutvustada okupatsiooni kui reaalset kogemust selle mitmekesisuses ja aidata seeläbi mõista, mis tööd termin „okupatsioon" poliitiliselt praegu teeb. Võib-olla oleks nii natuke keerulisem sellega lajatada ja seeläbi diskussiooni sulgeda.

M.P.: Nii on karm öelda, kuid okupatsioon on teatud põlvkonna jaoks abstraktne mõiste, kuna nad ei ole seda kogenud. Kui sellest räägitakse ainult kannatuse prisma kaudu, siis see on justkui koorma õlgadele panek. Seepärast on kahjuks päris palju neid noori, kes pigem väldivad või kardavad antud lugusid ja lülitavad ennast välja, kui taas kurvast elusaatusest rääkima hakatakse. Samas on meil väga palju lugusid, mis on jäänud rääkimata tänu sellele, et oleme valinud väga kitsa viisi, kuidas ajalugu avalikult mõtestada.

Merilin: Meil ei tohiks olla nõukogude pärandi tõttu mingeid tabuteemasid, millest ei tohi kõneleda või mida ei või analüüsida. Inimesed jäävad lõksu, kui neil ei ole lubatud rääkida mingitest emotsioonidest või kogemustest.

Kas see on ka põhjus, miks vajalik on nimevahetus?

M.P.: Meie jaoks pole nimevahetus olnud kunagi keskne, peamine eesmärk on uus ekspositsioon. Inspiratsioon nimevahetuseks tuli **Lennart Merilt**, kes ütles seda maja avades, et see peaks olema vabaduse muuseum ehk koht, kus käia ja mõelda oluliste küsimuste peale, sest vabadus pole midagi sellist, mille me 1991. aastal kätte saime ja nüüd nurka panna võime. See on miski, millega tuleb iga päev tegeleda. Meie jaoks on sõna „vabadus" oluline ka seepärast, et muuseumi viis kõneleda ei jääks passiivseks. Kui me räägime okupatsioonist ilma vabaduseta, siis sellega käib paratamatult kaasas kannatusnarratiiv. Kannatustest rääkimine on oluline ja vajalik, kuid kui sa oled kannataja, siis sa oled enamasti passiivne – keegi teine otsustab sinu eest. Vabadus asetab inimese aktiivsesse rolli – sinust oleneb, sul on vabadus ise otsustada, ise tegutseda ja ise luua ning samal ajal ka vastutus seda vabadust hoida ja selle eest seista.

Aga kui pidada silmas seda, et on lugusid, mida siin majas ei räägita, kas siis neid ei oleks saanud praeguse nime all rääkida?

M.P.: Okupatsioon ja vabadus on mündi kaks poolt. Meie eesmärk on kujundada uus ekspositsioon selliseks, kus inimene mõtleb, mida ta nägi, koges ja edasi teeb – lood, mida me räägime, peaksid kuidagi külastajat liigutama, tekitama tema peas diskussiooni, panema mõtlema, kuidas tema sellistes olukordades käituks ja mida teisiti teeks. Muuseumi ülesanne on ärgitada inimesi mõtlema, mitte öelda, mis on õige ja mis vale. Paraku nähakse seda muuseumi praegu pigem memoriaalina, mis ajas ei muutu.

Kui me vaatame diskussioone, mis ühiskonda praegu polariseerivad, siis näeme, et need, kes olid kunagi vabaduse nimel valmis kas või kartulikoori sööma, on nüüd pagulaste või seksuaalvähemustele võrdsete õiguste andmise vastu. Kas see, mida me omal ajal vabadusena mõistsime, oli midagi olemuslikult teistsugust?

A.V.: See, mis vabaduse eest 80ndatel ja 90ndatel võideldi, pole tegelikult üheselt mõistetav. Jah, tulemuseks oli liberaalne, isikuvabadusi austav, samas suhteliselt fundamentalistlikult turumajanduslik riik. Aga see oli üks paljudest kaartidest, mis toona laual olid. Need valikud oleksid võinud minna hoopis teises suunas ja kui me vaatame laulva revolutsiooni aegseid poliitilisi liidreid, siis seal oli rohkem ja vähem liberaalsemaid tüüpe, rohkem ja vähem rahvusfundamentalistlikke tüüpe, rohkem ja vähem sotsiaalseid tüüpe. Öelda, et praegune pööre isikuvabaduste vastu näitab, justkui me oleks midagi sellest perioodist ära unustanud, on ekslik, sest juba sel ajal olid inimeste arusaamad sellest, mida vabadus tähendab ja kellele mingid õigused laienevad, väga erinevad.

U.L.: Muidugi oli valikuid palju. Kaheksakümnendate lõpus võib-olla rohkem, kui me nüüd tagasi vaadates näha suudame. Kuid mõnes mõttes on kõik Ida-Euroopa riigid läinud omadega ühes suunas. Mul on tunne, et paljud nendest Aro mainitud kasutamata võimalustest või valikutest 20–25 aastat tagasi ei olnud reaalselt teostatavad.

A.V.: Jah, majanduslikud struktuursed piirangud olid väga selged. Maailmas levis sel ajal neoliberaliseerimise laine. Erinevad rahvusvahelised organisatsioonid, alustades **Sorose** Avatud Ühiskonna Fondist ja lõpetades Saksa ordoliberaalsete mõttekodadega, olid väga kärmed tulema Ida-Euroopa riikidele ütlema, kuidas peaks oma majandust korraldama. Seal oleks võinud olla ka teistsuguseid alternatiive, kuid struktuurne surve teha neid just ühes suunas oli suur. Ilmselt oli olukord siiski parem, kui see võinuks olla, kui idabloki riigid oleksid iseseisvunud viis või kümme aastat tagasi. Kui vaadata praegu Ameerikas ja Lääne-Euroopas toimuvat, siis võib arvata, et hiljem oleks olnud näiteks riiklikku tervisekindlustust ja tasuta haridussüsteemi üles ehitada võrdlemisi keeruline.

U.L.: Need võeti üle sotsialistlikust režiimist.

A.V.: Aga mitte kõik riigid ei teinud seda. Meie võrdleme ennast Poola, Tšehhi ja Sloveeniaga, kuid teistsugust võrdlusmaterjali pakuvad Venemaa, Kasahstan ja Usbekistan, kus šokiteraapia ja turumajanduslikud reformid olid palju kiiremad ja põhjalikumad ning sellega kaasnevad ühiskondlikud kahjud ka selle võrra suuremad.

Merilin juba mainis kannatusnarratiivi, mis okupatsiooniga reeglina kaasas käib. Kuidas seda luuakse ja miks see ohtlik on?

U.L.: Kannatusnarratiiv on tänapäeval üks läbiv joon üldises ajaloost rääkimise viisis, olgu siis õpikutes või poliitilises diskursuses, kuid tavainimeste elu ja isiklike kogemuste puhul leiab see tegelikult harva kasutust.

M.P.: Kannatusnarratiiv on teatud teemades ja küsimustes selektiivne. See tähendab, et teemadest, mis antud narratiiviga ei haaku, justkui ei tohi rääkida või neid millegagi võrrelda. Minu meelest on see natuke ohtlik. Meil ei tohiks olla nõukogude pärandi tõttu mingeid tabuteemasid, millest ei tohi kõneleda või mida ei või analüüsida. Inimesed jäävad lõksu, kui neil ei ole lubatud rääkida mingitest emotsioonidest või kogemustest. Ka näitus „NSFW. Esimehe lugu" meie majas tõi väga selgelt selle küsimuse esile.

Marko Mäetamme ja Kaido Ole kunstiprojekti „100 John Smithi" raames valminud betoonist ja alumiiniumist kohvrid sümboliseerivad Okupatsioonide Muuseumi siseõues inimesi, keda sunniti küüditamise tõttu kodust lahkuma.

A.V.: Üks põhilisi asju, mida ohvrinarratiiv teeb, on see, et ta välistab teised lood, tehes ühe rühma ühest loost püha lehma, mille kõrvale mingi teise loo asetamine oleks justkui juba pühaduse teotamine. Tekibki see võrreldamatuse moment. See on selgelt poliitiline viis, kuidas endale privileege luua.

Kuivõrd on okupatsiooniga kaasnev katkestus- või kannatusnarratiiv tähenduslik siinsete vähemuskogukondade jaoks?

U.L.: Kolmandik Eesti noortest on sellest sõnast suhteliselt traumeeritud. Nad on kasvanud üles 90ndatel ja nullindatel, teades, et see on midagi väga negatiivset ja osutab neile – et see sõna tähistab nende süüd. Viitan venekeelse emakeelega noortele, kelle jaoks on see sõna väga laetud.

M.P.: Kui ma muuseumisse tööle tulin, siis meie külastusjuht rääkis, kuidas vene rahvusest inimesed tutvustavad end okupantidena. Esialgu mõtlesin, et see on pigem erandjuhtum, aga kui ma suvel ise muuseumikassas töötasin, kohtasin vaid mõne päeva jooksul kolme inimest, kes sisenedes esimese asjana seda ütlesid.

U.L.: Eks suhestumine selle sõnaga ole inimeseti erinev ja sõltub sellest, kui palju tuntakse ennast ühiskonna osana. Mõni võtab selle omaks ega näe selles isiklikku rünnakut, mõni teine jällegi näeb. Mulle tundub, et see seostub natuke ka materiaalse heaoluga. Kui inimene on paremal järjel, siis ta nn ostab okupatsiooniloo ära, kuid ei tee sellest suurt probleemi; kui asjad pole tal ka tänapäeval eriti hästi, siis ta kanaliseerib oma rahulolematuse tunde ka okupatsiooniloo kriitikasse, tajudes end seetõttu kohe mitmel tasandil ühiskonna teisejärgulise liikmena.

M.P.: Eesti kogukonnaga on ju mõnevõrra sarnane lugu. Ka meil on inimesed ja põlvkonnad, kes kannatusnarratiiviga täielikult ei suhestu. Kui käsitleda tervet nõukogude aega vaid selle narratiivi kaudu, jäävad rääkimata argielulised tegemised ja ka rõõmud. Meil oli poolteist aastat tagasi muuseumiööl videodisko, kus rääkisime diskode korraldamisest ja keelatud muusikast okupatsiooniajal. Muuseum oli puupüsti täis, kõikjalt kostus positiivseid mälestusi nooruspõlvest. See oli miski, mis kuulus inimeste elu juurde, kuid ei sobi kokku kannatusnarratiiviga.

Kuidas on okupatsioon mõjutanud eestlaste psühhogeograafilist enesetaju? Me üritame Ida-Euroopa kuvandist vabaneda, eriti viimasel ajal. Pigem soovime samastada ennast Skandinaavia või Lääne-Euroopaga. Millest see tuleb?

A.V.: Larry Wolff on kirjutanud, et Lääne-Euroopa on vajanud Ida-Euroopat valgustusajast saadik selleks, et iseennast defineerida. See on segane kant, kus on palju sõdu ja valitsejad vahetuvad kogu aeg. Siia on hea projitseerida neid omadusi, millele Lääne-Euroopa ennast vastandab: Ida-Euroopa sümboliseerib metsikust, mis peidab ennast tsivilisatsiooni mantli alla, siin klammerdutakse religiooni, rahvusluse ja muude „spetsiifiliste" traditsioonide külge, samas kui Lääne-Euroopas ollakse ratsionaalsed, mõeldakse abstraktselt ja universaalselt. Sageli on nn idaeurooplaslikud omadused õhust võetud ja liialdatud. Teisalt kujundavad neid tihti väga käegakatsutavad materiaalsed ja majanduslikud hoovad, mis liiguvad hoopis lääne suunalt idasse. Üks Ida-Euroopaga seotud stereotüüp on see, et siin on palju seksitööd, inimkaubandust ja prostitutsiooni, samas mõeldakse palju vähem sellele, kes loob sellistele nähtustele turgu või kelle kapitali najal on need sektorid välja kujunenud. Suuresti on tegemist lääneeurooplastega, kes käivad Prahas või Riias või Bukarestis seksiturismi harrastamas. Siin on tegu kahepoolse suhtega, mida hoiab mingil määral koos seesama Lääne-Euroopa stereotüüp Ida-Euroopast.

U.L.: Mul on tunne, et kui sa küsid inimestelt, kas nad reaalselt arvavad, et me oleme Rootsi moodi, siis nad tunnistavad, et ega ikka ei arva küll. Tõenäoliselt on ikkagi ainult Soome see, kellega me reaalselt suhestume. Rootsi ühiskond jääb juba päris kaugeks.

A.V.: See visioon, et tahaks olla Põhjamaa, aga ilma kõigi nende poliitiliste otsusteta, mis Põhjamaades on tehtud, viitab, et tegemist on rohkem brändingu kui mingi sisulise asjaga. Samas on terve hulk struktuurseid põhjuseid, miks Eestis on selliseid otsuseid väga keeruline teha. Me pole samas olukorras, kus Rootsi oli viiekümnendatel, kui seal hoolekanderiik üles ehitati.

M.P.: Eelmisel Arvamusfestivalil küsis **Justin Petrone** inimeste käest väga julge küsimuse, et kui me tähistame keskaja päevi ja ühes sellega keskaegset pärandit, siis millal tulevad meil tsaaripäevad? Mulle tundub, et enese identiteedi mõtestamine ja erinevate pärandite väärtustamine vajab alati natuke distantsi, nii ajalist kui ka füüsilist.

Mida võiks nõukogude festivalil tähistada? Mis võiks olla Ida-Euroopa identiteedis see positiivne, mida esile tõsta?

U.L.: Ma arvan, et praeguses Ida-Euroopas on loodud nüüdisaegne heaoluühiskond, kus pakutakse maailma mastaabis mõistlikku ja head ligipääsu arstiabile ja haridusele ning kus vaesematel inimestel on suhteliselt head võimalused eneseteostuseks. See pole omane ainult Põhjamaadele, vaid ka Ida-Euroopale – kuid meie heaolusüsteemi juured on nõukogude ajas. Ida-Euroopa riigid pakuvad üldiselt kõik tasuta arstiabi, haridust, lasteaiateenust jms. Enamik meist võtab säärast riiklikku heaolu reguleerimist loomulikuna ja meie jaoks on see hoiak pärit sotsialismiajast.

Uku: Ida-Euroopa heaolusüsteemi juured on nõukogude ajas. Siinsed riigid pakuvad üldiselt tasuta arstiabi, haridust ja lasteaiateenust.

A.V.: Ma kujutan enam-vähem täpselt ette, mida **Lauri Vahtre** või **Peeter Koppel** selle sinu heaoluühiskonna remargi peale ütlevad. Facebookis küsis Koppel ükskord, kas need, kes arvavad, et nõukogude ajal eksisteeris mingi heaoluühiskond, teavad midagi korterijärjekorrast või on näinud nõukogudeaegseid hambaarstitoole.

U.L.: Sest Läänes olid tol ajal ju sellised toolid nagu meil siin praegu.

A.V.: Jah, sageli võrreldakse meid mingi fiktiivse ajaloovälise Läänega, mis meenutab miskipärast alati 1990ndaid. Teine asi on samas see, et suurem kui erinevus *ca* 1970ndate NSVLi ja USA vahel oli erinevus 1920ndate maailma ja 1970ndate maailma vahel, ükskõik kas endise NSVLi või USA territooriumil. Põllumajandusühiskondade industrialiseerimine, moodsa riigibürokraatia, hoolekandeasutuste jmt teke oli ikkagi suur muutus kõikjal maailmas. Ja loomulikult tuleb meeles pidada seda vägivalda, mis sellega kaasas käis, olgu tegemist koloniaalmaade ekspluateerimise või küüditamisega või millega tahes. Nende protsesside kritiseerimine on üliolulline sõltumata riigikorrast. Aga fakt on see, et hulk institutsioone, mida me praegu hindame, ei tekkinud *ex nihilo* aastal 1991. Kas see on „positiivne", et need on pärit Nõukogude Liidust? Mulle ei meeldi üldiselt asju selles võtmes analüüsida, aga see ilmselt aitab meie regiooni eripära natuke paremini mõista.

U.L.: Olen rääkinud soomlastega, kes on käinud siin juba nõukogude ajast saadik. Nad on tihti öelnud, et üheksakümnendate alguses meenutasid Eesti väike- ja äärelinnad neile seitsmekümnendate Soomet. Siis jõudis majanduslik heaolu ja banaan ka Soome maapiirkondadesse ja füüsiline keskkond muutus kiiresti. Selge see, et Nõukogude Liidu majanduslik areng, innovatsioonipotentsiaal jpm olid autoritaarse korra tõttu tugevalt pärsitud ja Lääs läks paljuski n-ö eest ära.

Aro: Solidaarsusel põhinev haridus- ja tervishoiusüsteem ning kultuurisfäär, on asjad, mis on üha rohkem läänemaailmas erandlikud, kuid mille eeliseid on Eestis tajunud igaüks.

A.V.: Samas näiteks sellistes valdkondades nagu haridus, kultuur ja tervishoid pärineb institutsionaalne baas Nõukogude Liidust ja ideoloogiline baas rahvuslusest. Need on rahvusinstitutsioonid, mis on asetatud turust väljapoole, sh muuseumid, kultuuriajakirjad ja teatrid. Seetõttu on need mõnevõrra kaitstumad turufundamentalismi eest kui näiteks Ameerikas või Suurbritannias. Kui üldse mõelda mingi positiivse kuvandi konstrueerimise peale, siis see võiks olla miski, mis põhineb solidaarsusel, st see pole lihtsalt küsimus ettevõtlusest või ühest spetsiifilisest valdkonnast, vaid kirjeldab mõnevõrra realistlikult tervet seda ühiskonda, millega iga selle liige saab suhestuda. Need küsimused, mis puudutavad solidaarsusel põhinevat haridus- ja tervishoiusüsteemi ning kultuurisfääri, on asjad, mis on üha rohkem läänemaailmas erandlikud, kuid mille eeliseid on Eestis tajunud igaüks.

KUMMITUSRAUDTEE EUROOPA SÜDAMESSE, IGA HINNAGA

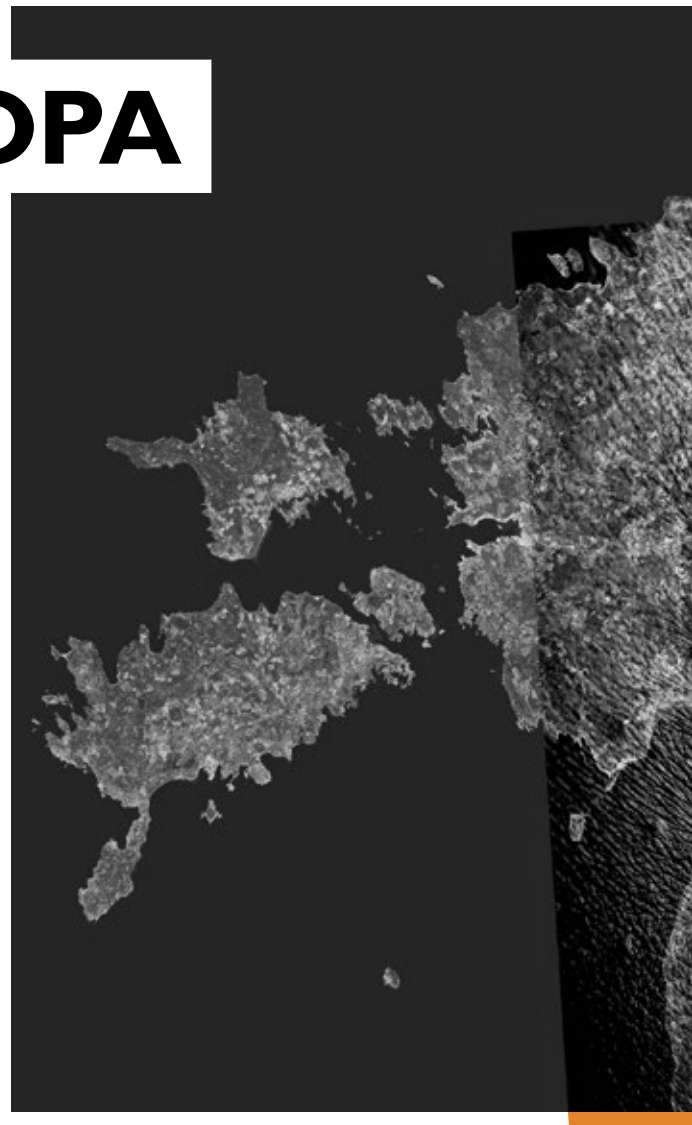

Kas raudtee kui 19. sajandist pärit lahendus on suuteline liitma 21. sajandi esimesel veerandil Eesti Lääne-Euroopaga? Kiirustades valminud Rail Balticu projekt peaks tooma siia Euroopa rahalaevad ja seninägematud kaubavood ning integreerima Ida-Euroopa lõplikult Euroopa südamega. Need plaanid on rajatud vildakatele eeldustele.

Tekst ja illustratsioon **Peeter Laurits**

„Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!" kõlab Noor-Eesti esimese almanahhi prelüüdi pateetiline kokkuvõte. Eelkõige huikab siin postkoloniaalse mõtteviisi omaksvõtt. Kellekski tuleb saada, kusagile tuleb pääseda – me justkui otsiks iseennast, aga kellegi teise jaoks, kellegi teise eeskujul. Tollases põletikulises kontekstis, kus eesti rahvuslus püüdis variseva Vene impeeriumi rusude vahelt välja ronida ja unistas oma riigist, on see mõistetav. Siiski kõlab selles hüüatuses minu jaoks liiga palju ree peale tahtja alaväärsustunnet ja külmavõetust. Sarnast häälevaristamist on kuulda ka sada aastat hiljem seoses Rail Balticuga. „Eesti tuleb Euroopaga ühendada…" Otse loomulikult! Kui keegi meist XXI sajandil tunneb, et ta ei ole piisavalt ühendatud kõigi viie mandriga, tuleb kiiremas korras midagi ette võtta.

Raudteeühendus Kesk-Euroopaga tekkis juba XIX sajandi lõpul ja enne teist maailmasõda avati Tallinna-Tartu-Berliini ekspressliin. Kuni XX sajandi lõpuni pääses rongiga Riiga veel nii Pärnu kui ka Tartu kaudu. Koidula-Valga raudteeharul sõitis Riia-Peterburi reisirong, millega sai Valgast nii Riiga kui ka Piiterisse. 1998. aastal pidas Eesti valitsus seda ebavajalikuks, otsustas, et reisiliiklus jääb kaubarongidele jalgu, ja loobus reisiliini opereerimast. Läti pool suunas liikluse Rēzekne kaudu ümber ja Valga-Riia lõik jäi jõude lagunema. Sestsaadik me Tartu kaudu Riiga ei pääse. Seitsmekümnendatel ehitati kunagise kitsarööpalise asemele Pärnu-Riia raudteelõik. Liiklus avati pidulikult 1981. aastal. Eesti valitsus pidas seda ebavajalikuks ja liiklus suleti vähem pidulikult kümme aastat hiljem. 2008. aastal Pärnu-Mõisaküla raudteelõik demonteeriti. Sestsaadik ei pääse me Riiga ka Pärnu kaudu.

Nüüd, enne kui me järjekordse raudtee rajamiseks labida maasse lööme, tasub põhjalikult mõelda, miks me kaevame, mida me kaevame ja kuhu me kaevame. Muidu võib juhtuda nii, nagu populaarses telesaates, kus otsitakse karaokelauljate seast superstaari. Otsida on tore, aga see pole koht, kuhu superstaarid koguneksid.

TALSINKI UTOOPIA

Pärast olemasolevate raudteede demonteerimist on meil ühtäkki vaja korralikku raudteeühendust, et Nokiad ostjateni ja superstaarid laia maailma viia. Õige! Korralikku raudteed on meil igal juhul vaja, juba üheksakümnendatel oleks vaja olnud ja ka nullindatel. Berliini peab pääsema, iseasi, kas selleks tuleb rajada uus tarastatud raudteetrass läbi asustamata, kuid äärmiselt keskkonnatundlike alade. Meil on olemas raudteetrass, mille nüüdisajastamine maksab kordades vähem kui Võrumaa kõrgustike kruusa uputamine Raplamaa soodesse ja mis viib meid Poola piiri äärde peaaegu sama kiiresti kui Pärnu kaudu. Pealegi läbib olemasolev trass ajaloolist asustust, mis tagab püsiva kliendibaasi ka selleks puhuks, kui Tallinna-Berliini transpordikoridor unnates tööle ei lähe. Tallinnast või Tartust Riiga on ikka vahel asja.

Rail Balticu suhtekorraldajad ütlevad selle peale, et planeeritakse kiirrongiliini, millel on omad spetsiifilised tingimused. Nõus. Mõelda tuleb suurelt, muidu ei juhtugi midagi. Aga kas 240 km/h on tänapäeval kiirrongiliin? Prantsusmaa kiirrongiliinidel ületati 330 km/h 1955. aastal. Meie sajandil on tegeletud kiirraudteede alternatiivsete kontseptsioonidega, sealjuures novaatorlike ja keskkonnasäästlikega.

Rail Balticu suhtekorraldajad ütlevad selle peale, et tipptehnoloogia juurutamiseks ei ole me piisavalt rikkad. Nõus. Raha tuleb lugeda. Samal ajal räägib aga sama seltskond Talsinki ulmelisest tunneliprojektist nagu kohe-kohe täituvast unistusest. Meenutan, et seni tegeletakse alles uuringutega. Võtame nüüd hetkeks aja maha ja kuulame asjatundjaid. **Kalev Kukk** juhtis erakirjavahetuses minu tähelepanu tõsiasjale, et Talsinki tunnel paneb oma pikkuselt ülipika puuga ära inglaste-prantslaste Eurotunnelile või jaapanlaste Hokkaidōt Honshū külge liitva Tsugaru väina tunnelile. „Esimese merealust osa on teadupärast vaid 38 km, teisel veelgi vähem – 23 km. Esimesel on ühel pool rohkem kui 60 miljonit britti ja teisel pool 700–800 km raadiuses 200 miljonit rikast mandrieuroplast. Eestist napilt kaks korda suuremal Hokkaidōl elab viis miljonit ja Honshūl sada miljonit jaapanlast. Eurotunneli maksumus oli 1985. aasta hindades 4,7 miljardit naela ehk nüüdse ekvivalendina 13–15 miljardit naela. Lõpuks ometi vaevu ots otsaga kokku tulevat tunnelit läbib praegu 21 miljonit reisijat ja 21 miljoni tonni jagu kaupa aastas." Isegi kui kõik eestlased hakkaksid Soomes tööl ja kõik soomlased Eestis viina järel käima, ei tuleks see toruke ots otsaga kokku.

XXI sajandi lahendused toimuvad tihtipeale teises dimensioonis kui kruusavedamine ja betoonikuhjamine.

Paneme nüüd tähele ka seda, et suurem osa kaubaveomahtudest ei ole niivõrd aja-, kuivõrd hinnatundlikud. Odavaks alternatiiviks on meretransport ja see kulgeb Rail Balticuga paralleelselt. Lisaks laevastikele ja massiivsetele raudteetrassidele on aga teisigi võimalusi logistilise efekti saavutamiseks. Eesti idufirma Palleter märkas, et Euroopa teedel sõitvatest rekadest veerand on tühjad, kuna tagasisõiduks veost leida ei ole kerge. Palleter kirjutas tarkvara pilveteenusele, mis töötab umbes nagu kaubavedajate Uber, ning on asunud optimeerima Euroopa logistikaturgu. Sama kavandab Amazon praegu Põhja-Ameerikas. Tahan juhtida tähelepanu sellele, et XXI sajandi lahendused toimuvad tihtipeale teises dimensioonis kui kruusavedamine ja betoonikuhjamine.

Peeter Laurits on kunstnik, kelle peamiseks meediumiks on fotograafia. Lisaks sellele kujundab ta raamatuid ja kirjutab esseistikat.

POOLA PIIR POLE BERLIIN

Aga hüva, Berliini on vaja pääseda, maksku mis maksab. Vaatame, milliseid sõiduplaane meile pakutakse. Tallinnast Berliini ei lähe praegu ühtegi otselendu. Otseliini on püütud käivitada mitmel korral, aga reisijaid pole jätkunud. Selge see, reisijad ootavad Rail Balticu valmimist, et rongiga kohale sõita. Riiast Berliini lendab viis lennukit päevas, Vilniusest kaks ja Kaunasest mitte ühtegi. Kui lennuliinil napib reisijaid, siis see pannakse kinni. Raudteed niisama lihtsalt kinni ei pane. Seda me rajame kümneid aastaid, sinna me matame tohutult raha ja haavame jõhkralt oma looduskeskkonda.

Huvitav, mitu kiirrongi praegu lennuliine kasutava seltskonnaga täita annaks? Moskva, Minski, Varssavi ja Berliini vahel sõitev öörong lendab kohale 20 tunniga, pilet maksab 180–300 eurot. Moskvas elab üle kümne miljoni inimese, Minskis kaks, Varssavis kolm ja Berliinis neli miljonit. Selle rahvamassi teenindamiseks piisab kahest reisist nädalas, rohkem ei tule rahvast kokku.

AECOMi uuring ja üldplaneering „Eesti 2030+" lubab jõuda projekteeritava Rail Balticu abiga Tallinnast Poola piirini nelja tunniga. Hiilgav tulemus. Aga edasi? Edasi järgneb Trakiszki-Suwałki-Sokółka-Białystoki raudteelõik, mis ukerdab ettevaatlikult läbi Podlaasia põlislaante, üritades rahvusparke ja loodusalasid minimaalselt riivata. Reis kestab peaaegu seitse tundi, kiiremat see trass ei võimalda ning poolakatel pole vähimatki kavatsust oma rahvuslikku uhkust ehk Podlaasia looduskeskkonda Balti transiidile ohvriks tuua. Varssavist Berliini sõidavad rongid omakorda üle viie tunni. Niisiis on plaan tuuletiivul Tallinnast Berliini jõuda sulaselge bluff.

Paljud on Rail Balticu teemaga seoses väitnud, et kui tekivad ühendusteed, siis tekivad ka liiklusvood. Ei teki. Tänapäeva inimesed liiguvad järjest enam seal, kus nad tahavad, mitte seal, kus lähevad teed. Teisisõnu, paljud tänapäeva teed asuvad teises dimensioonis, st füüsilise ruumi asemel virtuaalses võrgus. Kõrgkultuur ja majanduslik võimekus (rõhutan siinkohal, et neid kahte mõistet ei saa teineteisest lahutada) ei organiseeru ega koondu tingimata geograafilistel printsiipidel.

KAOTATUD KIHLVEDU

Sellegipoolest oleme otsustanud panustada kiirusesse, mis Poola piiril tupikusse jõuab, ignoreerida olemasolevat raudteevõrgustikku ning tõmmata joonlauatrassi läbi Lääne-Eesti hõredasti asustatud alade. Päris lihtne on arvata põhjust. Trass läbib valdavalt riigimaid ning sokud ja ilvesed kohtusse ei lähe. Kavandatav kolossaalse mahuga raudteetamm lõikab läbi või riivab 48 looduskaitse- või Natura ala. See ohustab laialdaste rabakomplekside hüdroloogilist seisundit ning rohealade sidusust. Piltlikult öeldes ajaks see Lääne-Eesti looduskeskkonna teibasse.

Mati Kose kirjutas Rail Balticu ökoloogilistest aspektidest põhjalikult jaanuarikuu Eesti Looduses, mistõttu ma sellel teemal väga pikalt ei peatu. Tahan vaid meenutada, et olemasoleva asustusstruktuuri ja maakasutuse läbilõikamine, pinnavete dünaamika segilöömine,

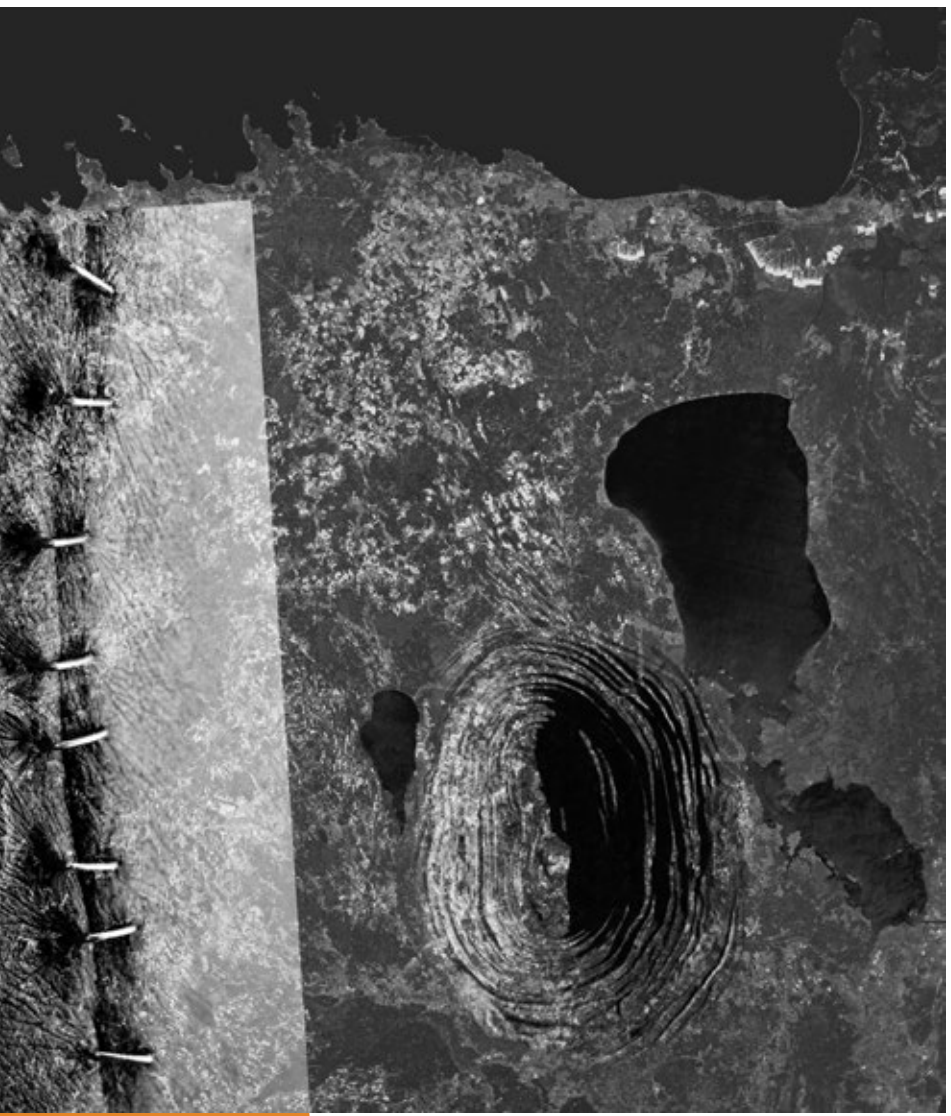

loodusmaastike killustamine, tohutu mürareostus väga laialdasel maa-alal ning ehitusperioodi laga on väga ränk hind umbes tunnise kiirusevõidu eest Poola piirini. Enne kui seda hinda maksta, oleks vaja põhjendada väga täpselt ja selgelt selle hinna möödapääsmatust.

Selliseid põhjendusi ei ole ega paista ka tulevat. Rail Balticu suhtluskorraldajad toetuvad kiirustavale retoorikale, eksponeerivad andmeid valikuliselt, varjavad olulisi dokumente, libisevad kõrvale Rail Balticu vaatlemisest Euroopa raudteetranspordi tervikkontekstis ning põhjendavad seda kõike ohuga Euroopa toetussummadest ilma jääda ja ajas kümme aastat tagasi liikuda. Kui seda aega kasutataks tõsiseltvõetavaks analüüsiks, alternatiivide võrdlemiseks ning läbipaistvaks kalkulatsiooniks, siis see poleks mahavisatud aeg. Praegu räägib kõik aga sellest, et riik ja ametnikud pole huvitatud mitte Rail Balticust kui transpordivõimalusest, vaid selle ehitamisega kaasnevatest rahavoogudest. Kõigil on kiire mõisa sahvrisse seebi kallale.

Tänapäeva inimesed liiguvad järjest enam seal, kus nad tahavad, mitte seal, kus lähevad teed.

Raudteedega ei riskita, enne ehitust peab erakordselt selge olema, mis edasi saab. Kas 2050. aastal on seda raudteed kellelegi tarvis? Nii pikka visiooni ei näe ma mitte üheski Eesti eluvaldkonnas – ei poliitikas, ei majanduses. Võimalikke arenguvariante on nii palju, et ükski poliitik ei julge nende seast valida. Igaks juhuks veetakse kihla selle peale, et homme on samamoodi kui eile. See on lootusetu kihlvedu, mis ühel hetkel kindlasti kaotatakse. Nii kehva kihlveo puhul tuleb hoida madalamat profiili.

Praegu räägib kõik aga sellest, et riik ja ametnikud pole huvitatud mitte Rail Balticust kui transpordivõimalusest, vaid selle ehitamisega kaasnevatest rahavoogudest.

Eesti riigi poliitika järjekindlusetus raudteealastes küsimustes on üleüldiselt märkimisväärne. Kord on raudteed vaja, siis jälle ei ole. Kus Haapsalu haru praegu on? Keegi erastas ära, lubas liikluse käima panna ja müüs vanarauaks. Kus on Pärnu-Riia raudteeharu? Kus on Tartu-Riia vaheline rongiliiklus? Mitu korda on raudteega seotud firmasid Eestis edasi-tagasi riigistatud ja erastatud? Ega keegi peale kapo või prokuratuuri sellesse teemasse põhjalikult süveneda ei saakski. Aga tuleks. Vähemalt võiks huvi tunda, kas parisnik, kes Rail Balticu rööpad pärast jälle metalli kokkuostu müüb, on juba välja valitud.

KEERD KALL KALMET
PiUS PiUS

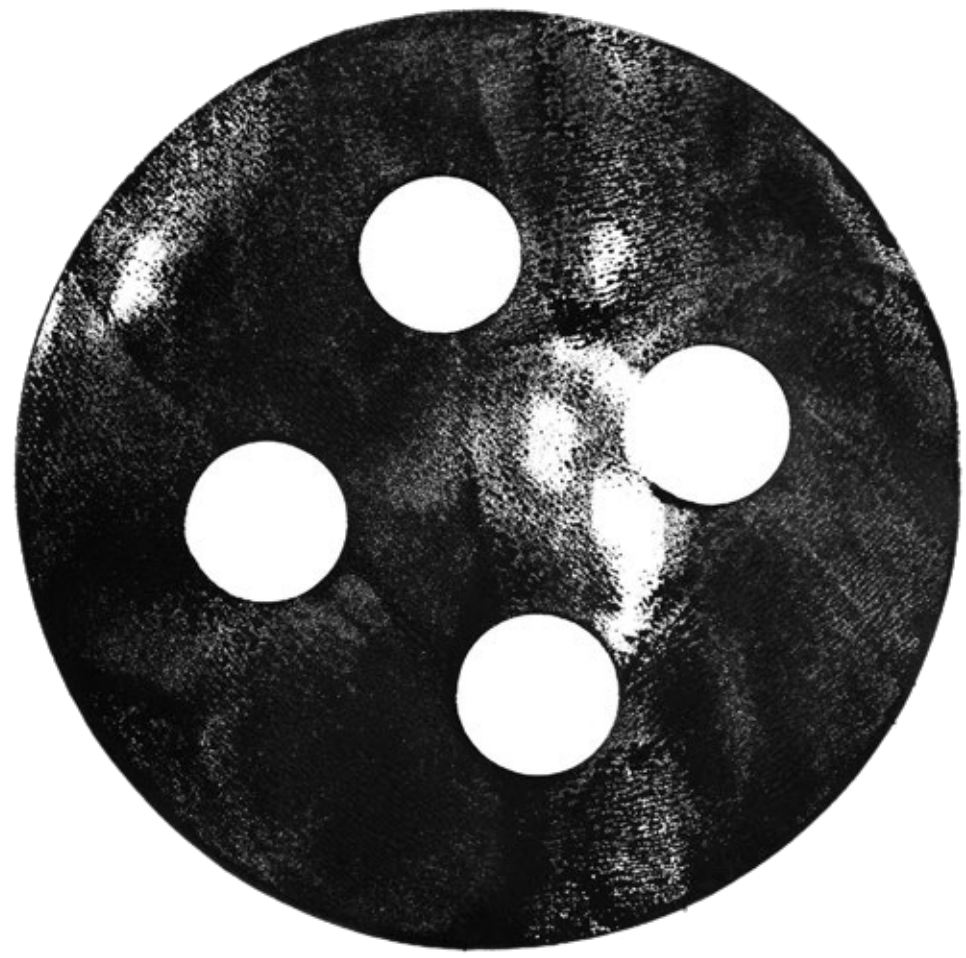

VAiMUKUSKUSS

esietendus 03.02.17 www.vonkrahl.ee

Toetajad: Eesti Kultuurkapital, Kultuuriministeerium, Cramo, Avision, SYS Print, Clear Channel, Dr. Hauschka

VÄIKE WALK EHK JALUTUSKÄIK VALGAS

Tekst **Helen Tammemäe**, fotod **Priit Mürk**

Mul on Valgast täpselt üks ligi kümne aasta tagune mälestus ja ausalt öeldes ei saagi enam päris kindel olla, kas kõik see toimus unes või ilmsi. Nimelt oli päikesepaisteline, kuid samas ka peojärgselt ebakindel suvehommik Tartus ühel Eha tänava verandal, kui meil tekkis parajasti koolivennaga idee sõita lõunasse. See oli üks nendest mõeldud-tehtud-situatsioonidest elus, kus teeleasumine toimus sellise silmapilgu jooksul, et avastasin end vaid mõne hetke pärast maanteel valges hommikumantlis hääletamas. Koolivennal seevastu oli möödunudöisest peost veel seljas smoking ning sellises rõivastuses saime silmapilkselt küüti Valka. Meie silme ees terendas värav välismaale, lõunasse – sinna, kus ootavad seiklused ja katsumused ning kust naastakse rutiinsesse argipäeva imerelvade ja -teadmistega. Me olime selleks kõigeks valmis! Me olime piiri peal! Me ootasime valget laeva (või rekat), mis viiks meid edasi Riiga. Oma vaimusilmas kujutasin juba ette Alpi mägesid, veiniistandusi, Vahemerd ja suplusi purskkaevudes. Nii me unistasime ja ootasime tühjal maanteel, kus ei liikunud ühtegi sõidukit, kuni märkasime ühtäkki üle tee asuvat alkoholipoodi. „Milline meeldiv üllatus!" mõtlesime ning sisenesime inimtühja kauplusesse. No kus nüüd sai alles nalja, kõik Tartu õlled olid lätikeelsete siltidega! Samas, eks ole, milline prohvetlik moment, kui nüüd tagantjärele tõdeda. Haarasime mõned pudelid ja otsustasime linna peal väikese tiiru teha. (Muuseas, kas teie teadsite, et Valgat mainiti esimest korda 1266. aastal Liivimaa ordu dokumentides nime Walk all.) Oma teel ei kohanud me hingelistki, leidsime vaid ühe surnud siili, mis oli esimene kurjakuulutav märk. Paar tänavat edasi läks asi aga veel imelikumaks – üle meie peade vuhises nagu välk selgest taevast lendav taldrik! Me olime šokeeritud ega uskunud oma silmi! Kui pöörasime pilgud asfaldile kildudeks purunenud taldriku võimalikule allikale, kostus meie kohal olevast avatud aknast valju sõimu ning järgneva rünnaku kartuses pidasime paremaks sündmuspaigalt kiirelt vehkat teha. Hakkas hämarduma ning meie suurejooneline plaan sõita lõunasse tundus üha halvema ideena. Pealegi polnud meil kummalgi kaasas ei isikut tõendavat dokumenti ega ausalt öeldes üldse suurt midagi, millega suurele seiklusele vastu astuda. Koju tagasi minna ka samas ei saanud, küllap meid oleks välja naerdud. Nad oleksid öelnud, et oleme allaandjad; et kaotasime. Õnneks sõitis üks auto Viljandisse – seal võib isegi juba mõni tuttav inimene leiduda! Imelik mõelda, et olen käinud Valgas alkoholi järel juba ammu enne, kui sellest sai trend. Me olime siiski pioneerid.

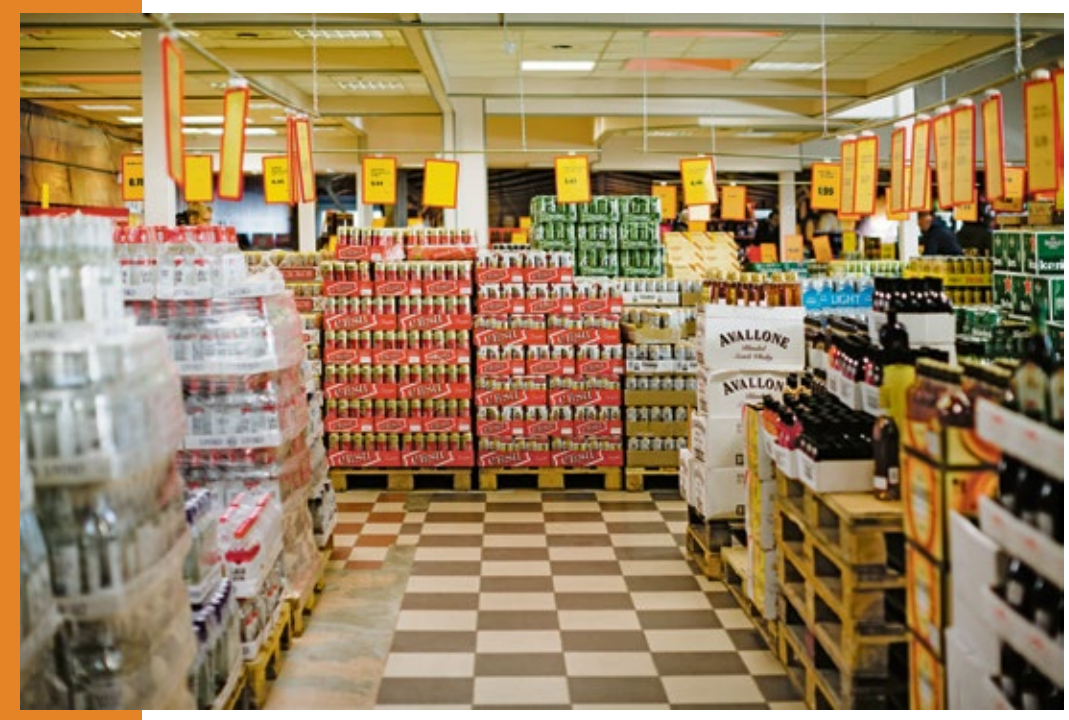

"I NEVER PUSH"
THE MAN REPLIED
AND I NEV

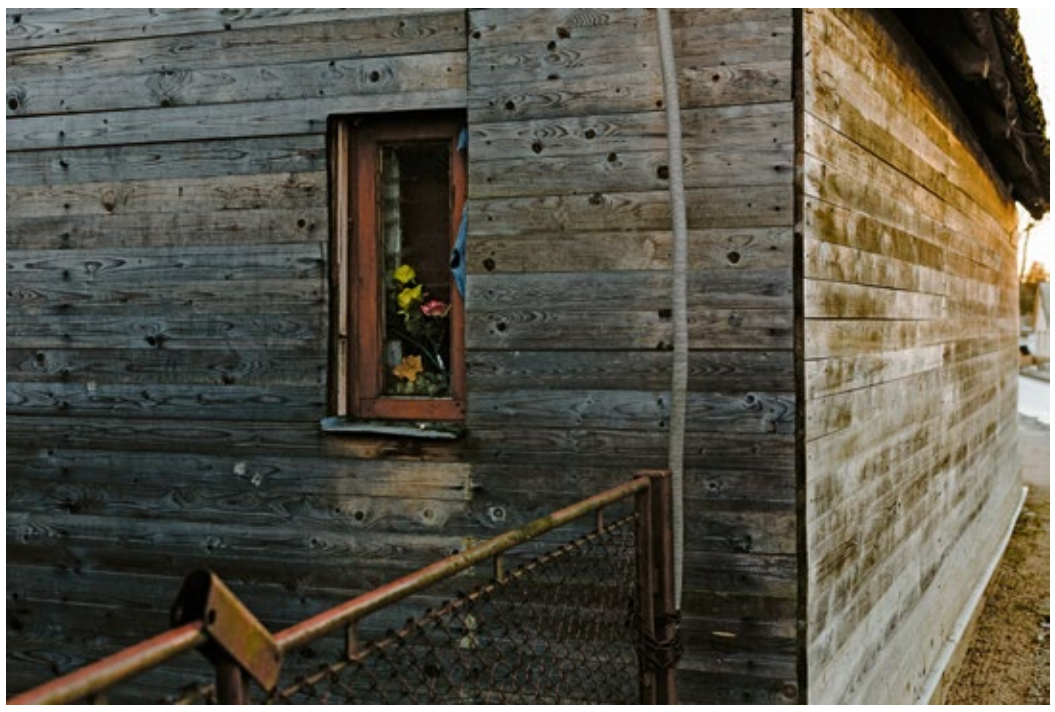

ERTS

SEKSI EI OLNUDKI! IDEOLOOGILISEST SEKSUAAL-KASVATUSEST NÕUKOGUDE EESTIS

Suur osa meie ühiskondlikest tabudest ja arvamustest seksi ja pereplaneerimise ümber pärinevad ideoloogilistest käskudest-keeldudest Nõukogude Liidus.

Marilyn Mägi

Seda, et poistega läbikäimine on alates mingist vanusest ohtlik, öeldi mulle juba mu varases lapsepõlves. Vaid pisut hiljem sain teada, et alates „pahade päevade" algusest on noormeestest, kes tahtvat „ainult ühte asja", eemalehoidmine eriti oluline, sest muidu on tagajärjeks rasedus, mis võib omakorda viia kas tõeliselt tervistkahjustava abordi või noore vallasemana ühiskonnast ja haridusest kõrvalejätmiseni. Ma ei mäleta oma täpset vanust, mil vanaema, kes oli sündinud teise maailmasõja lõpupäevil ning keda oli püütud kasvatada esimese põlve nõukogude inimeseks, mulle neid elutõdesid tutvustas, ent see polegi oluline – lapselik hirm oli minusse istutatud ja see jäi sinna seniks, kuni aastaid hiljem abordi ja muude seksuaalelu puudutavate terminite tõesed definitsioonid teada sain. Uutest teadmistest lähtuvalt hakkasin tahes-tahtmata mõtlema aga ka oma vanaemale ning sellele, miks olid tema tõed ja uskumused olnud teistsugused, mida olid tema nooruses rääkinud (või rääkimata jätnud) ta ema, õpetajad, sõbrannad ning kuidas väljendus seksuaalsus tervikuna Nõukogude Liidus, kus vähemalt 1986. aastal Ljudmilla Ivanova sõnade järgi „seksi ei olnudki".

Ajastule omane oli ka seksuaalsuse allutamine meditsiinile ja sellele teadusliku, mitte emotsionaalse kuvandi loomine – abortki legaliseeriti eelkõige naiste tervist ja töövõimet, mitte enesemääratlemist silmas pidades.

NÕUKOGUDE MÜÜDID TÄNAPÄEVA ÜHISKONNAS

Nõukogude aja mõjudest võivad kõneleda peale müütidega hirmutatud laste ka nähtused, suhtumised ja käitumised praeguses iseseisva Eesti ühiskonnas. Seksuaalsust peetakse jätkuvalt tugevalt erasfääri kuuluvaks, avalikule imetamisele või menstruatsioonist kõnelemisele vaadatakse nii mõnelgi pool viltu ning tihti jääb naabritel hääleka peretüli peale politsei kutsumata. Kuid õnneks on eestlaste suhtumist nii seksuaalvägivalda, -tervisesse kui ka -vähemustesse käesoleval sajandil ja kümnendil märgatavalt rohkem uuritud[1].

Tulemused pakuvad üldiselt põhjust nii rõõmustamiseks kui ka kurvastamiseks. Näiteks on 2012. aasta LGBT-teemalise avaliku arvamuse uuringu kohaselt muutunud leplikumaks inimeste suhtumine homoseksuaalsusesse ning viimase kümne aasta lõikes vähenenud pea poole võrra aastas tehtud abortide arv[2]. Kuid on siiski hirmutav, et võrreldes rootsi noortega peab ligi kolm korda rohkem ehk 24% eesti noortest tõeseks arvamust, et naistele on omane alateadvuslik soov saada vägistatud.[3]

Statistikas on pööratud tähelepanu ka vastajate vanuselisele, soolisele ning rahvuslikule kuuluvusele ja kuigi üldised suundumused on näiteks eesti ja vene noorte puhul sarnased, võib mingites küsimustes siiski erinevusi märgata. Näiteks kipuvad vene rahvusest noored nägema vägistamist tunduvalt rohkem ohvri enda süüna ja arvama, et suudlemise järel ei tohi (enamasti naissoost) partner enam vahekorrast keelduda. Huvitaval kombel ühendab mõnes vägivalda puudutavas küsimuses vastajaid pigem rahvus kui sugu ehk eestlastest noormehed ja neiud arvavad pigem sarnaselt ning noored eesti ja vene naised pigem erinevalt. Ka seksuaalse vägivalla eri vormide kogemist on eestlastest neiud raporteerinud venelannadest tihedamini, mis võib tähendada ka seda, et eesti noored on seksuaalvägivallast teadlikumad ning tajuvad vägivallana ka käitumist, mida teiste rahvusgruppide esindajad võivad pidada tavaliseks.

Üheks võimalikuks selgituseks võib pidada muu hulgas nõukogude aja moraalipärandi siiani kestvat mõju: venelased, kes liidu laienedes värskelt ühendatud Eesti NSVsse elama ja tööle tulid, tõid endaga ühes ühiskondliku arvamuse, mille kohaselt oli nii lastesse kui ka seksuaalsusesse puutuv eelkõige naiste asi. Vene noored, kelle vanemad ja vanavanemad need olid, on selle patriarhaalse paratamatusega rohkem kokku puutunud ning seega kannavad nad praegu teatud käitumismustreid tõenäolisemalt edasi.

LENIN JA LINNASTUMINE

Üllataval kombel seisis Nõukogude Liit oma algusaegadel võrdlemisi sarnaste probleemide ees. Kuna riigi eesmärk oli teatavasti pikemas perspektiivis kommunistliku ühiskonna / proletariaadi diktatuuri ehitamine ning klassivahede kaotamine, tagades kõigile võrdõiguslikkuse, ei saanud üle ega ümber ka sugudevahelise võrdsuse küsimusest. Vana, patriarhaalse perekonnamudeli lõhkumine pidi olema nii võrdsuse saavutamise kui ka uue inimese loomise vaatevinklist oluline samm. Leningi kirjeldas „pekstud ja rõhutud põllumajandusvööndis elava maanaise"[4] viletsust võrreldes linnas töötava naisega. Tootval tööl käimine pidi vabastama naise muu hulgas „koduorjusest, köögi ja laste nüristavast ja alandavast olemusest" ning tegema naise „ühiskondlikuks olendiks". Naiste võrdsusega põhjendas Lenin ka nõukogude ühiskonna ülimuslikkust kapitalistliku korra üle – naise juriidiline seisund pidi iseloomustama Lenini arvates riigi kultuurilist taset ning vaid Nõukogude Liit, kus naine oli absoluutselt võrdne mehega, oli seega kultuuriliselt kõrgem.[5]

Küll ei pööranud Lenin suurt tähelepanu seksuaalsele vabadusele kui sellisele, kuuludes seeläbi n-ö ratsionalistide koolkonda ning olles veendunud, et nõukogude naisele pole oluline mitte vabadus sünnitamisest ja truudusest, vaid sarnaselt meestega eelkõige majandusliku, ainelise, usulise ja vaimse iseolemise saavutamine. Seksuaalse rahulduse ja eneseväljenduse otsimist peeti ratsionalistide hulgas individualismi ilminguks ja seega ohtlikuks. Vähemusena vastandusid neile nõndanimetatud liberaalid, kelle arvates peitus seksuaalsuses revolutsiooniline jõud – naiste võimalus valida sarnaselt meestega vabalt seksuaalpartnereid oli võrdsuse saavutamisel esmane – ning kelle juhtfiguuride hulka kuulusid teiste hulgas Aleksandra Kollontai[6] ning Lenini armuke Inessa Armand.

Nõukogude Liidu algusaastaid iseloomustab mitmete progressiivsete sammude astumine, nagu abordi legaliseerimine 1920. aastal ning vähemalt vormiliselt naiste julgustamine revolutsiooniliseks ja tööalaseks tegevuseks, mis peegeldub muu hulgas paljude tollaste (endi sõnul emata või vanemateta jäänud) laste mälestustes. Kuid reaalne olukord jäi tihti tagurlikuks. Nii parteis kui ka talupoegkonna hulgas leidsid heakskiitu pigem ratsionalistlikud ideed. Mõte, et (vabast) armastusest ei tasu rääkida, võis seksuaalteemade vaikivale olemusele hoogu juurde anda. Ajastule omane oli ka seksuaalsuse allutamine meditsiinile ja sellele teadusliku, mitte emotsionaalse kuvandi loomine – abortki legaliseeriti eelkõige naiste tervist ja töövõimet, mitte enesemääratlemist silmas pidades. Samuti levis jätkuvalt arusaam, et naised on loomuomaselt privaatsfääriga seotud ning ohtlikud, nende ülesanne on hoolitseda laste ja kodu eest ning seega ei sobi nad revolutsiooniliseks tegevuseks. Nõnda ei olnud harvad juhud, kus rasestunud (või aborti teinud) noor naine visati komsomolist välja või ta sattus eriarvamusele oma lapse isaga, kes võis keelata kas edasise avaliku tegutsemise või anda sisse lahutuse. Partnerite ebavõrdsuse tõttu oli pinnas soodne pere- või seksuaalvägivallaks. Argiprobleemid panid liberaalsete suhete eestkõnelejad ajapikku vaikima ning diskussioon kadus, mis võis omakorda süvendada veelgi teadmatust ja müütide teket.[7]

STALIN JA TRADITSIOONILISED PEREVÄÄRTUSED

Stalini võimuletulekuga hakkas muutuma ka riigi suhtumine perekonda. Kuna eelmisel kümnendil domineerinud võrdlemisi perevastane poliitika oli vähendanud sündimust ja jätnud hulgaliselt lapsi riigi hoolde, hakati 1930. aastatel pöörduma tagasi n-ö traditsiooniliste perevväärtuste juurde. Ühest küljest tähendas see mitmete vabaduste ja õiguste – abordi, homoseksuaalsuse, abielulahutuse – kaotamist või kitsendamist ning abielu, monogaamia ja kombekate seksuaalpraktikate uuesti moodi minemist, teisalt muutus võimude jaoks vastuvõetavaks „isikliku elu" olemasolu. Eelkõige tähendas see siiski eraelu, mis oli avalikkuse kontrolli all, ehk kõikvõimalikud individualismipüüded olid jätkuvalt tugevalt taunitud ja inimese enda valikuteks jäid piltlikult öeldes kodu sisustamine, elustiil ja õhtusöögimenüü. Sellega käis tahtmatult kaasas aga naiste olukorra veelgi kehvemaks muutu-

Marilyn Mägi on Tartu Ülikooli III kursuse ajalootudeng ja tunneb erilist huvi perekonna-, seksuaal- ja naisajaloo vastu. Lisaks tudengipõlve nautimisele on autor EAÜSi diplomeeritud seksuaaltervise lektor, tegeleb joogaga, armastab loodust, pikki õhtuid ja häid raamatuid.

Eestis on tuntuim töökangelane Elmina (Elmine) Otsman (1924–2012), meie esimene naistraktorist ja -kombainer ning esimese naistraktoristide brigaadi looja. Foto Fideelia-Signe Rootsu kogust, tundmatu autor

mine: 1936. aastal töötas keskmine nõukogude naine kahes vahetuses – vabrikus ning kodus – ning veetis oma abikaasast ligikaudu viis korda rohkem aega koduseid töid tehes. Seda vahet suurendas veelgi asjaolu, et seoses linnastumise ja moderniseerumisega kadus üha enam traditsioonilisi meestetöid, nagu puudelõhkumine või veetoomine, ent pesu vajas pesemist ja toit tegemist ka tööliskorteris.[8] Nõnda võis mõjuda seksuaalsusele pärssivalt nii traditsiooniliste soorollide veelgi märgilisem juurdumine. Ettevaatlikkusele sundis ka abordikeeld ning rasestumisvastaste vahendite puudumine, ühiskonna kõrgemates kihtides ja kinnipidamisasutustes leviv seksuaalvägivald jäägu aga mõne järgmise artikli teemaks.

Seitsmekümnendatel läksid moodi kõrvalsuhted ning kuni taasiseseisvumiseni välja sündisid lapsed, erinevalt tänapäevast, võrdlemisi juhuslikult ning suuremat muutust elus ja olemises selle tõttu ei tekkinud.

Nõukogudelik elu- ja seksuaalmudel hakkas Eestis kehtima alates 1945. aastast. Selle edu ja mõju hindamiseks liikugem edasi 1970ndatesse, aega, mil Läänes olid teinud võidukäigu antibeebipillid, vabast armastusest saanud laialdane arusaam ning kodumaal oli „neiust naiseks" virgunud sõjajärgne põlvkond eesotsas minu vanaemaga.

Teatud seksuaalse ja soolise vabanemise ilminguid võis näha siingi, näiteks (taas)legaliseeriti 1955. aastal abort ning 1970ndate keskpaigas sai ajakirjanduses ja avalikus sfääris[9] ajalehest Sirp ja Vasar alguse emantsipatsiooniteemaline arutelu. Ent õhk oli siiski eelarvamustest ja tabudest paks. Naiste jaoks tähendas see ennekõike seksuaalsuse täielikku seostamist emadusega ning omakorda emaduse politiseeritust, mis tingis seksuaalteema asetamise valdavalt naiste õlgadele ning seda just moraali ja vastutustunde pessimistliku prisma kaudu. Avalik arvamus, mida kandis muu hulgas näiteks ajakiri Nõukogude Naine, reglementeeris tugevalt seksuaalsust ja naiselikkust ning andis sellele väärtuse emaduse kaudu – kui veel abiellumata neiu pidi olema „puhas, tagasihoidlik, ennast valitsev ja häbelik", siis abielunaise kvaliteedi määras võime jõuda üsna pea emastaatusesse. Kuna tegu oli sisuliselt ajalooliselt ammu juurdunud ja normatiivse suhtumisega, polnud ka tagasi tulnud tabud midagi üllatavat. Tõsi, emaduse ning naiselikkuse kuvand ja selle pakutud võimalused varieerusid ajast aega, ent üldiselt käsitles nõukogude moraalinorm naist suuresti objektina – sõltuvana ja piiratuna kas lastest ja emarollist, tugevamast mehest või oma bioloogilisest kallutatusest ning seeläbi maalähedasemast mõtlemisest.[10]

TÜTARLAPSEST SIRGUB NAINE

Lisaks Nõukogude Naisele ei saa üle ega ümber veel kahest teisestki kirjalikust abimehest, 1974. aastal ilmunud teosest „Avameelselt abielust"[11] ning veidi hilisemast, 1986. aasta raamatust „Tütarlapsest sirgub naine"[12]. Kuigi need kaks on nii sihtrühmalt kui ka sisult erinevad, ilmneb mõlemas teatud eksistentsialistlik vastandumine – steriilselt kujundlik meditsiiniline ning räpaselt eluline vaade seksuaalsusele.

„Avameelselt abielust" on sellest vaatenurgast ehk inimsõbralikumgi – täpsest, arstiteaduslikust vaatevinklist on räägitud muu hulgas ka rasestumisvastastest vahenditest, kliitori tähtsusest naise rahuldamisel ja homoseksuaalsusestki, ent sellegipoolest keskendub raamat vanemaksolemisele ning kinnitab, et „abielu on kõige rikkam sel perioodil, kui lapsed sünnivad ja kasvavad"[13] ja et naise frigiidsuse kurvimaks tulemuseks on laste sündimata jäämine.

Tänapäeval piltlikult öeldes õudusrahvajutu kategooriasse kuuluv „Tütarlapsest sirgub naine"[14] on tabuloome seisukohast lähtuvalt veelgi märgilisem, sest see oli ju mõeldud seksuaalelu alles alustavatele noortele (naistele), kes olid abieluinimestest kergemini mõjutatavad ning eriti vastuvõtlikud teose kohati lausa kurvastavale väärinformatsioonile ja kallutatusele. Raamatus ei pööratud tähelepanu tänapäevases seksuaalhariduses olulistele punktidele, nagu rasestumisvastased vahendid, enese tundmaõppimine ja kaitsmine. Seevastu hurjutati nii aborditegijaid kui ka neidusid, kes jäid rasedaks eeldusega, et neid ei jäeta maha(!), ning noori naisi, kelle kapist oli väike õde võtnud hügieenisidemed ja nende külalistele näitamisega tervet suguvõsa häbistanud.[15] Mõneti võibki vaadelda tollast ainsat saadaval olnud seksuaalhariduõpikut kui juturaamatut, mille sisu seisneb süütu, veatu ja teoreetilise ideaalnaise ning maise, kord kuus veritseva ning iseloomu ja ihasid omava pärisnaise mustvalges vastandamises. Ka „Tütarlapsest sirgub naine" käsitles võrdlemisi palju rasedus- ning emadusteemat, andes ilmselgelt mõista, kuhu neiu elus pürgima peab.

Seda, mil määral oli taoliste nõuannete ja avalike suhtumiste tagajärjeks mitte elutervete ja eneseteadlike, vaid kahjustavate seksuaalharjumuste levik, saab vaadelda vaid laiemas ühiskondlikus kontekstis. Põhilisteks küsimusteks on, mil määral mõistsid tollased inimesed ise ebaõiglust ning oma valikute ja otsuste tagamaid ning mil määral märgati neis ühiskonda ja valitsevaid norme.

Tõsi, nõukogude inimene oli ja pidigi olema läbinisti sotsiaalne olend ning ümbritseva keskkonna vili. Keskkondade paljususest ja nendega kaasaminemisest kõnelevad tollaste inimeste mälestused ning kuigi juurdunud harjumusele omaselt ei olda armastusest ja seksist kõneledes just kõige avameelsemad, selgub siiski üht-teist – peamiselt see, et nagu igal ajal, olid ka nõukogude perioodil inimesed ja kogukonnad erinevad.

Nõnda oli näiteks kuuekümnendatel ühes Eesti piirkonnas tänu vanadele traditsioonidele (ning väikesemahuliseks jäänud küüditamisele, mis vastasel juhul oleks nende kandjad kaugele maale saatnud) abielulahutus veel harv nähtus, teisel pool ei leidnud aga piltlikult öeldes perekonda, kus laps oma mõlema bioloogilise vanemaga koos elaks. Seitsmekümnendatel läksid moodi kõrvalsuhted ning kuni taasiseseisvumiseni välja sündisid lapsed, erinevalt tänapäevast, võrdlemisi juhuslikult ning suuremat muutust elus ja olemises selle tõttu ei tekkinud. Kõigele sellele aitas loomulikult kaasa sinasõprus alkoholiga, seda eriti maarahva ning tööliste seas.

Inimeste lood räägivad küll veidi rohkemast ja värvikamalt kui õnnetult valesti mõistetud Ljudmilla Ivanova 1986. aastal, kuid täiesti tähelepanuta ei maksa sedagi ütlemist jätta. Kuigi seks siiski ei olnud nõukogude kodanikule tundmatu ja küllap eksisteeris ka armastus, mõjutas inimloomust märgatavalt nii vanem kui ka uuem traditsioon ja nende interpretatsioonid riigivõimu, institutsioonide ning avaliku arvamuse sulest. Tõese info vähesus ja sellegi allutatus ideoloogiale ei suutnud muuta inimest, küll aga piirata ta valikuid ja uskumusi ning viisi, kuidas ta neid edasi andis. Ja nõnda ei tasu ei mul ega võib-olla et teistelgi praegustel noortel pahane olla, et meie esiemad meid abordi ja lastetusega hirmutasid, sest teisiti ei võinud nad, kahjuks küll, teadagi.

[1] Näiteks „LGBT teemaline avaliku arvamuse uuring" (2012), „Eesti naiste tervis 2014", „Seksuaalvägivalla levimus ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade" (2015), „Noorte seksuaaltervise uuring" (2015).

[2] RK01: Abortide arv naise vanuserühma ja elukoha järgi.

[3] Laanpere, Made; Lippus, Hedda; Part, Kai; Soo, Kadri 2015. Seksuaalvägivalla levimus ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade. Tartu: Eesti Seksuaaltervise Liit, 26, tabel 7.

[4] Lenin, Vladimir I. 1970. Teosed, 3. köide. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 485.

[5] Lenin, Vladimir I. 1970. Teosed, 30. köide. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 378–379.

[6] Aleksandra Kollontai (1872–1952) oli kommunistlik vene revolutsionäär, Nõukogude Liidu diplomaat, üks nimekaimaid Nõukogude juhtkonna naissoost liikmeid ning aktiivne naisõiguste ja võrdõiguslikkuse eest kõneleja.

[7] Healey, Dan. Bolshevik Medicine and Russia's Sexual Revolution.

[8] Figes, Orlando 2010. Sosistajad. Tallinn: Varrak, lk 203.

[9] Annuk, Eve 2015. Soodiskursusest Eestis nõukogude perioodil. – Ariadne Lõng, nr 1/2, lk 77.

[10] Annuk, 2015, lk 75.

[11] Paloheimo, Martti; Rouhonkoski, Mauri; Rutanen, Mirja 1974. Avameelselt abielust. Tallinn: Valgus.

[12] Kook, Ene 1986. Tütarlapsest sirgub naine. Tallinn: Valgus.

[13] Paloheimo jt, 1974, lk 43.

[14] Teose kohta on ilmunud ülevaatlik artikkel: Kalkun, Andreas 2006. Tütarlapsest sirgub naine. Hoiatusjutud tütarlastele populaarses meditsiinikirjanduses. – Mäetagused, nr 34, lk 133–148.

[15] Kook, 1986, lk 18.

ARTISHOKI VEERG

Artishoki veerg on kunstikriitika blogi Artishoki ja Müürilehe koostöös valmiv veerg sellest, mis kunstiinimestel parasjagu südamel on. Sel korral mõtiskleb Gregor Taul ERMi uuest hoonest, mis on korraga nii absurdne kui ka täiesti funktsionaalne.

ARTISHOKI VEERG: TARTU MERE TÜHIRAND

Gregor Taul

1

Eesti Rahva Muuseumi (ERM) uus hoone on saanud laialdase tähelepanu osaliseks nii kodu- kui ka välismaises meedias, esinedes sageli E(e)esti metafoorina. Tõik, et ehituskunstist kõneldakse riigi (auto)biograafia võtmes, viitab, et arhitektuurikirjutus võib olla väärt materjaliks kultuuri autokommunikatsiooni uurimisel. Elulugusid kirjutatakse nii eksperimentaalselt kui ka entsüklopeediliselt.

2

Kas mäletate KUMU avamist? Üliteravat kriitikat pälvisid nii püsinäitus (stalinismiaja ülekaal), ruumiplaan (kumerate seintega koridorlikud saalid), maht (väike), tööruumid (pimedad) kui ka institutsioon ise (protestina KUMU kui kolmepealise rahvusgalerii, moodsa kunsti muuseumi ja kaasaegse kunsti muuseumi vastu avati EKKM). Ilmselt olid ERMi inimesed negatiivse

Eesti Rahva Muuseumi uus hoone linnulennult. Foto: Tiit Sild (katus.eu)

stsenaariumi võimalusega arvestanud, kuid „nõiajaht" jäi nägemata. Hoolimata Eesti Päevalehe „köögikampaaniast" ja Neitsi Maarja fopaast on üleüldine vastuvõtt olnud kiitev.

3

Kui arhitektuurivõistluse järel küttis kirgi küsimus rahvusmuuseumi ja nõukogude sõjalennuvälja ühendamisest („abiellumine vägistajaga"), siis nüüd võis jääda mulje, et ühiskond on arhitektide loosungi – „Mälestuste väli" kui väljakutse mäluga tegelemiseks – omaks võtnud. Kui 2006. aastal väljendati avalikult pahameelt, et projekteerijateks on välismaalased, siis muuseumi avamise järel ei tulnud see kordagi jutuks. Ajad (rollid?) näikse olevat sedavõrd muutunud, et kui 2016. aasta mais omistati itaalia-juudi päritolu **Dan Dorelli**, prantsuse-liibanoni juurtega **Lina Ghotmehi** ja jaapanlasest **Tsuyoshi Tane** Pariisis asuvale DGT arhitektuuribüroole ERMi eest prantsuse arhitektuuri ekspordiauhind, siis siinses (sotsiaal)meedias esitleti uudist eesti ehituskunsti võidukäiguna. Kõrvutades kümne aasta jooksul avaldatud arvamusi tekib vägisi tunne, et diskussioon on normaliseerunud, muutunud mõistlikumaks ja kaasavamaks, ühesõnaga minu haabituse seisukohalt paremaks.

Muuseumihoone on justkui ekspositsioonis leiduv nõukogudeaegne iseehitatud muruniiduk – igati originaalne, täiesti funktsionaalne ja sündinud kohalikust vajadusest.

4

Samal ajal ei ole välistatud, et kosmopoliitsel ja neoliberaalsel Eesti eliidil on läinud ühes **Helme** & *co*'ga korda häbimärgistada ja naeruvääristada tervet rahvusliku uhkuse diskursust ning vaigistada see. Mitmed intellektuaalid, kes 2006. aastal „Mälestuste välja" kritiseerisid, on nüüdseks avalikust debatist resigneerunud. Irooniline olukord, sest rahvusmuuseum, mis tavaarusaama järgi peaks väestama konservatiivset maailmavaadet, on kujunenud liberaalse e-Eesti lipulaevaks. Ehk osutus arhitektide mantra mäluravist klantsis ja deklaratiivses kuues – **Ivar Sakk** võrdleb ERMi Sirbis Euroopa Liidu esindushoonetega[1] – pelgalt sõnakõlksuks?

5

Viimast argumenti toetavad välismaalaste arvamused. Lääne arhitektuuriajakirjades ja -portaalides avaldatud artikleid lugedes võib tekkida mulje, et muuseum ei ole ehitatud mitte kollektsiooni tarbeks, vaid ettevõtliku rahvusriigi imago väljendamiseks. Autorid sepistavad müüti Eestist kui eduka majandusega optimistlikust IT-riigist, kus väärtustatakse looduslähedust ja energiasäästlikkust. Tuleks uurida, mil määral peegeldavad need artiklid – mille autorid pole tõenäoliselt kunagi Eestis käinud[2] – DGT lansseeritud pressitekste ja büroo enesekuvandit. Arhitektide ideaalne kujutluspilt projitseerub omakorda globaalsele ja elitaarsele arhitektuuri-*establishment*'ile.

6

Sümpaatselt ja läbinägelikult kirjutab ERMist **Ingrid Ruudi**[3], kes leiab, et selle uus hoone asetub ennekõike Eesti kui eksistentsialistliku absurdiprojekti raamistikku. Mitte-Tartus jooksevad binaarsete opositsioonide tavapärased hierarhiad rappa. Väärtuslik on Ruudi viide poola kunstiteadlase **Piotr Piotrowski** eristusele traumafiilsete ja -foobsete Ida-Euroopa muuseumide kohta. Ruudi väldib artiklis hinnangute andmist, kas tulemus on hea, ilus või toimiv. See-eest heidab ta valgust diskursustele, nagu globaalne kultuuritööstus, elitaarne minimalism, kunstimuuseumide estetism, mis on ERMi juures määrava tähendusega.

7

Kriitikakunstile omaselt hinnanguline on The Observeri arhitektuuritoimetaja **Rowan Moore**[4], nimetades ERMi üllatavaks edulooks – ehkki asudes „in the middle of nowhere", tuleb see lootusetust olukorrast välja mitmekordse võitjana. Moore kiidab DGT võimekust äärmuste (rahvuslik *vs.* rahvusvaheline, folkloorne *vs.* moodne, traumaatiline *vs. cool*) ühendaja ja ületajana. Artikkel lõppeb veidra, ent kõneka võrdlusega: muuseumihoone on justkui ekspositsioonis leiduv nõukogudeaegne iseehitatud muruniiduk – igati originaalne, täiesti funktsionaalne ja sündinud kohalikust vajadusest. Just lokaalsus on see mantra, mida DGT arhitektid paljudes intervjuudes enda töö kohta kasutavad – mõelda globaalselt, tegutseda lokaalselt. Tundub, et sellele pealiskaudsele vormelile toetudes püüavad loomeinimesed kõikjal maailmas lati alt läbi joosta. Globaliseerumine on keeruline küsimus ja eriti ERMiga seoses oleks mitmetahulisem debatt üliloluline.

8

Väärib märkimist, et Ruudi ega Moore ei pööra tähelepanu hoone suurusele ega maksumusele, mis varieerub teistes artiklites posttõeliselt 57 ja 75 miljoni euro vahel. Lisaks olen täheldanud, et anonüümsete kommentaatorite kõrval on ERMi „gigantomaaniat" nii eravestlustes kui ka sotsiaalmeedias kritiseerinud just kultuurisfääri juhtfiguurid. Miks nii, väärib omaette uurimist.

9

ERMi enda arhitektuuriraamatut ma autorina kommenteerida ei saa, aga seal leiduvate **Paul Kuimeti** fotode kohta ütleksin, et neil esineb arhitektuur inimtühja, vaat et inimese-eelse monumendina, mis alles ootab tähendustega täitmist. Kuimeti representatsioon erineb põhjalikult jaapanlase **Takuji Shimmura** ülidramaatilistest ülesvõtetest, mida DGT kasutab oma loomingu ametliku kuvandina. Shimmura rohkelt retušeeritud fotodel mõjub Raadi ulmeliselt, tema maastikuvaadetel – pildid on kadreeritud nii, et muuseumihoone esineb pigem efemeerse maakunstiteose kui mahuka monoliidina – domineerivad stiihilised rünkpilved. ERMi enda fotograafi **Arp Karmi** (aero)fotod on eelkõige dokumenteeriva väärtusega, milles iga klõps asetub „objektiivselt" tuhandete teiste jäädvustuste jadasse, mida ta Raadil teinud on. Mitmeid artikleid ilmestavad arhitekti ja hobipiltniku **Tiit Silla** droonifotod, milles väljendub autori kirglik entusiasm Raadi ja ERMi suhtes. Ühelt tema „meemipotentsiaaliga" droonifotolt näeme, et muuseumi raamistavad kaks oja meenutavad ülalt vaadates inglitiibu.

10

ERMi avamisele pühendatud 30. septembri Sirbist leiab palju huvipakkuvat Eesti (oma)eluloolisuse kohta. Sealjuures võrdleb **Andres Kurg** haaravalt kolme spetsiaalselt muuseumiks ehitatud maja (ERMi kõrval veel KUMU ja Okupatsioonide Muuseum) ning resümeerib: „ERMi arhitektuur on projitseeritud vana lennuvälja teljele ja keskse ruumi või koondumispunkti asemel saab siin rääkida trajektoorist, mille külastaja peab läbima, et jõuda lõpuks tühjale kaugusesse suunatud lennurajale."[5] Kas pole mitte siiski nii, et seal kauguses toimuvad sündmused, millest kirjutatakse Eesti elulugu? Leegitseval Sidrunil oli ehk õigus, kui nad laulsid, et Raadi-tagusesse kadunud Tartu merre suubub nii laulev revolutsioon kui ka kõik muud vood.

[1] *Sakk, Ivar 2016. Väiksed asjad suures majas. – Sirp, 30.09.*
[2] *Eriti masendav on seejuures Le Monde'i arhitektuurikriitiku Jean-Jacques Larrochelle'i artikkel, mille puhul tundub, et ta pole arhitektide intervjueerimise kõrval isegi fotosid vaadata viitsinud. Autor on küll Google Mapsi uurinud ja leiab, et baltlased on oma betooni kindlalt lääne suunas valanud.*
[3] *Ruudi, Ingrid 2016. Eesti Rahva Muuseum kui eksistentsialistlik arhitektuur. – Vikerkaar, nr 9, lk 81–85.*
[4] *Moore, Rowan 2017. Estonian national museum review – touching and revealing. – The Guardian, 01.01.*
[5] *Karro-Kalberg, Merle 2016. Kas ajaloo säilitaja, teemapark või arutelu eestvedaja? – Sirp, 30.09.*

SLAAVI ESTEETIKA UUS VANA POEESIA

Lääne moetööstuse on võtnud üle Ida-Euroopa ja *post-soviet skate*'i esteetika, mille eest kannab suuresti vastutust tänavamoedisainer Gosha Rubchinskiy, üks praeguse aja mõjukaimaid moefiguure. Mihail Lustin analüüsib, milles peitub Ida-Euroopa disaini võlu ja mõju.

Mihail Lustin

Meie, eestlaste jaoks saavutas kogu slaavi esteetika ümber tekkinud fenomen oma populaarsuse tipu pigem möödunud aastatel ning selle teema püstitamine praegu on justkui veebruarikuus jõulupraest alles jäänud toidu söömine. Samal ajal kui meie pugime verivorsti, on Ida-Euroopa mood löömas Läänes hiigellaineid, mattes enda alla tuhandeid noori üle maailma. See loob uusi normatiive, murrab standardeid – kõrgmoest ei ole nüüdsest enam huvitatud ainult naised, vaid ka mehed ja isegi keskkooliealised noored. Ehk on slaavi esteetikast kasvanud välja midagi palju olulisemat ja tõsisemat ning selle drastilise mõju vaatlemiseks on praegu just kõige huvitavam aeg.

NARVAST PÄRIT MUSLIM

„Minu nimi on Muslim. Olen 17 aastat vana. Sündisin Eestis Narvas. Minus on lesgi, osseedi ning eesti verd. Praegu elan Venemaal Ufas. Õpin ülikoolis. Tegelen judoga. Mulle meeldib pildistada. Unistasin alati millegi ilusaga tegelemisest. Loodus inspireerib mind." Valge kardina tagant tuleb välja Muslim, seljas valge spordikostüüm. Kolm triipu õlal ja põlvel ning peas nõukaaegne roheline müts. Teismelise poisi ebakindlat kõnnakut saadavad tema enda sisseloetud venekeelne tekst ning kriuksuv heli, mida tekitavad tema eksklusiivsed **Gosha Rubchinskiy** x Adidase ketsid parketi vastu hõõrdudes.

Ida-Euroopa moevärgi peamiseks erinevuseks ja prerogatiiviks on ilmselt asjaolu, et see ei pretendeeri millelegi – see ei loo midagi uut ega ürita kombineerida enda loodud trende glamuuri ja klassikalise ilu standarditega.

Tänavamoedisainer Gosha Rubchinskiy on praegu üks mõjukaimaid moefiguure ning just tema kannab suuresti vastutust selle eest, et *post-soviet skate*'i esteetika kui trend paar aastat tagasi plahvatuslikul moel peavoolu pääses. Tema varajases loomingus on esinenud Venemaad puudutavaid poliitilisi vihjeid, kuid tänapäevases tõejärgses ühiskonnas, kus on raske anda objektiivset hinnangut selle kohta, mis Venemaal päriselt toimub, astub Gosha poliitilises sümbolismis sammu tagasi ning jutustab hoopiski loo.

Oma uue meestemoe kollektsiooni esitlemiseks on ta valinud üle terve maailma välja 24 vene noormeest vanuses 15–23. Poiste isiklike narratiivide kaudu portreteerib ta noore venelase surematut olemust – seda venepärast poeesiat, mis säilib vaatamata Lääne polariseerunud meedia rünnakutele. Kuigi kollektsiooni esitleti Pariisi moenädala raames, siis selleks, et russofoobsest filtrimullist täielikult ja turvaliselt väljuda, kutsus Gosha oma külalised hoopis Kaliningradi – teisel pool Balti merd asuvasse endisesse saksa Königsbergi, mille Nõukogude Liit 1945. aastal enda võimu alla võttis.

Moe-*show* mõjus pigem kui kontseptuaalne osalusteatri etendus. Kõikidele külalistele oli valmistatud väike *booklet*, et tutvustada Kaliningradi omapärast arhitektuuri, mis kujutab endast saksa Bauhausi ja nõukogude konstruktivismi veidrat mikstuuri. Enamjaolt olid modellidena laval suurte mõtetega tavalised noored poisid, kellest enamik kuulus Gosha isiklikku *skater*-filosoofide sõprusringkonda. Üritus toimus tema enda kodumaal, tema enda sõpradega, tema enda jaoks. Vanaisa pintsakud, Malevitši motiividega tikitud kampsunid, jalgpallidressid ja Adidase tossud. Üldiselt ei ole Rubchinskiy oma slaavi temaatikast üle saanud ega sellest edasi liikunud. Tundub, et tal ei ole enam midagi uut näidata, kuid sellele vaatamata on tal mida öelda ja millest rääkida.

TRI POLOSKI

Rubchinskiy on jõudnud töötada oma karjääri jooksul koos selliste suurte brändidega nagu Vans ja Reebok. Möödunud aastate koostööde käigus „äratas" ta tahtmatult ellu *post-soviet*'i trendiks muutunud Itaalia brändid Fila ja Kappa. Selle aasta monumentaalseks ja kauaoodatud koostööpartneriks sai Adidas. Asi on ametlik – kolmest triibust saab selle aasta sügiseseltalvisel hooajal ülemaailmne moeröögatus, seega verivorsti jätkub veel kauaks. Tundub, et kõik (ülejäänud) suured spordiriiete brändid on võtnud juba järjekorda, et Gosha nende firmamärke teismelistele rulatajatele ja moehuvilistele pükste peale kleebiks. Huvitav, kust tekib selline spontaanne huvi nõukaaja nostalgia vastu? Kas Ameerika unelm on meid ära tüüdanud?

Ühele väljaandele antud intervjuus meenutas moelooja, kuidas Nõukogude Venemaal tuunisid inimesed käsitsi oma tenniseid, meisterdades nende peale kolm legendaarset triipu. Ilmselt sellest tuleneb ka Gosha ja Adidase koostöös valminud riiete erinevus klassikalisest Adidasest – need kolm triipu, mis Muslimi dressidel ja tennistel figureerivad, on palju jämedamad ning mõjuvad, ilmselt tahtlikult, ebaoriginaalselt.

Sellega seoses meenub veel üks globaalne moefenomen Vetements (pr „riided"), mida juhivad Ida-Euroopa juurtega, Goshaga samast seltskonnast välja kasvanud **Demna Gvasalia** ja **Lotta Volkova**. Pariisis asutatud kõrgmoe märk sai kuulsaks nende hiina turgu ironiseeriva esteetika tõttu, millega nad konsumeristliku maailma luksusehullust kritiseerivad. Näiteks pakuvad nad 2000 euro eest musta vihmakeepi või 300 eurot maksvat punase DHLi logoga kollast T-särki. Nende hullumeelne, kuid äärmiselt trenditundlik looming saavutas kiiresti suure populaarsuse. Üha enam glamuurist eemalduvad noored, kes kannavad kaltsukast ostetud võltskaubamärke, muutusid hetkega *trendsetter*'iteks, ärritades sellega oma vanemaid veelgi rohkem. Huvitaval kombel võttis brändi sensatsiooniline viraalsus ironilise pöörde – kapitalistliku Lääne moegurmaanid ostsid disainipoed Vetementsist tühjaks ning eksklusiivseid „riideid" hakati müüma eBays veelgi kallima ja absurdsema hinnaga. Marksistlik kaubafetišism?

WORKING-CLASS SKATER BOY VÕI *PROLETARIAT-NORMCORE CHIC?*

Enne moe-*show* algust seisid kõik külalised saalis ning arvustasid salaja teiste välimust. „Vaata seda venda neoonoranžis helkurvestis. Ta seisis varem õues. Ma olin 100% kindel, et ta on mingi suvaline töömees," ütles mulle minu sõbranna saali sisenedes. Kohe on ära tunda kahte sorti külalisi. Ühed on Gosha enda sõbrad – noored tüübid, kellel oli moe-*show*'st üsna ükskõik, nemad tulid *afterparty* pärast. Teised aga välismaa moekriitikud, kelle jaoks oli see helkurvest muidugi oluline *statement*.

Mööda poodiumit kõnnib 16-aastane Stjopa. Tema kõlaritest kostuv murduv hääl räägib sellest, kuidas ta „sündis kevade viimasel päeval", kuidas ta „unistab iga päev, aga tema peamine unistus on olla vaba; kirjutada raamat ja saada kunstnikuks". Samal ajal istuvad saalis Pariisist tulnud tähtsad ninad, kes kannavad siseruumis Vetementsi 2000 eurot maksvat vihmakeepi, mille alt paistab seesama DHLi logoga 300 eurot maksev T-särk. Need külalised tulid spetsiaalselt Pariisist kuskile Kaliningradi selleks, et Gosha uut moeetendust vaadata. Asja juures on kõige irooniline see, et nad ei saa isegi pealeloetud tekstist aru.

Millest nad üldse aru saavad? Kui vaadelda korraks 90ndate glamuurse moe mõju Ida-Euroopas ning eriti Venemaal, siis tundub miski alati natuke valesti olevat. Glamuur mõjub Ida-Euroopas ebaloomulikult. Siia saab tuua üsna huvitava paralleeli, nimelt täpselt samamoodi on *post-soviet*'i romantika Lääne tarbimisühiskonnale veidi võõras. Poodiumile tuleb 16-aastane Leon: „Ma olen eikeegi ning ma isegi ei tea, kas ma kunagi kellekski saan." Kapitalistlikus ühiskonnas ei eksisteeri sellist varianti olla mitte keegi ja, veelgi enam, diskrediteerida oma võimalust kellekski saada.

ANTI-MOOD

Tänapäeva Lääs sunnib meid alati vastanduma: hääletama, protestima, valima pooli halva ja veel halvema vahel. Sellise peapöörituse keskel kipume unustama neid algseid väärtusi, mis oleksid meis välja kujunenud, kui oleksime sündinud hoopis Narvas, Kiievis, Usbekistanis või Ufas.

Ivan: „Tegelen rulatamisega. See on minu lemmiktegevus. Ma tahan, et terves maailmas oleks rahu; et iga inimene saaks tegeleda oma lemmiktegevusega." Tundub üsna elementaarne, ent meie noorte suurimad soovid varieeruvad täiesti teistes kategooriates – ülikoolifondidest madalate bensuhindadeni.

Siinkohal on Gosha loo moraal selge – ta kutsub meid ühinema. Ta viskab pilgu nõukogude aega, kus kõikide kohutavate asjade varju jäi püüdlemine rahvusvahelise ühinemise, Internatsionaali poole. Spordi, kunsti ja kultuuri kaudu. Paraku on selline varjatud ühinemisüleskutse ka tänapäeval ainuke viis, kuidas slaavi kultuuri Läänele kättesaadavamaks teha. Iga vale liigutus on ju automaatselt mingi *statement*.

Ida-Euroopa moevärk töötab justkui omaenda reeglite järgi. Selle peamiseks erinevuseks ja prerogatiiviks on ilmselt asjaolu, et see ei pretendeeri millelegi – see ei loo midagi uut ega ürita kombineerida enda loodud trende glamuuri ja klassikalise ilu standarditega. Pigem peegeldab see noorte kultuuri ja mõtlemisviisi – nende vastuolusid tänapäeva tarbimisühiskonnaga, nende taassündinud huvi rahvusliku identiteedi säilitamise vastu, pidades sealjuures oluliseks erinevate rahvuste vastastikust austust. Ida-Euroopa moekunstnike loomingus peitub see haruldane slaavilik poeesia, mille jäänuseid on viimaste aastate jooksul sügavale russofoobse sildistamise alla maetud. Goshat iseloomustab nostalgiline romantika, Vetementsi aga irooniline kõverpeegliefekt. Ausus, romantilisus ja külalislahkus on need märksõnad, millega võiks noore venelase surematut olemust kirjeldada.

Mihail Lustin lõpetab praegu keskkooli, tegeleb eesti- ja venekeelsete noorte omavahelise integratsiooni probleemiga ning võitleb kallutatud meedia vastu.

KÕIK DJD TEAVAD, ET PARIMAD PEOD ON IDAS

Ajal, mil klubikultuur on Ida-Euroopa pealinnade alternatiivsetes peostaapides heas mõttes tagajalgadele tõusnud ning meelitab turiste ja DJsid kõikjalt üle maailma, uurime, kuidas suhestuvad revolutsiooniliste meeleoludega tantsumuusikakantsid Eestis.

Mariliis Mõttus

Viimased aastad on Tallinnas ja Tartus nii sünnitanud kui ka viinud hingusele mitmeid tänuväärseid klubisid. Ei kao me mälestustest ei Kink Konk, Ulme ega ka viimase tumedates *techno*-nootides üle võtnud ASUM. Samas meelitavad meid nädalavahetuseti endiselt enda rüppe näiteks sellised kohad nagu Lekker, EKKMi Kohvik ja Tallinna skeene noorim kasvandik Helikopter. Detsembris alustas paar korda aastas toimuv peosari ISOLA, mis tõi Heliose kinno elektroonilise muusika suurnime **Abdulla Rashimi**, 2016. aastal startinud Club Felicity kompab üldisest *techno* ja *house*'i poole kaldu olevast rajast eemal seisvaid avangardse klubimuusika ja *rnb* seguseid laineid ning peosarjaga LIIN on jõudmas auditooriumi kõrvadesse ka innovaatilisemad räpituuled.

Novembris sadas kõigile elektroonilise muusika austajatele kaela uudis, et Rootsist alustanud Into the Valley istutab oma festivali ühe haru sel aastal Tallinna lähedal asuvasse Rummu karjääri, mille *line up*'is on elektroonilise muusika ajalukku raiutud **Marcel Dettmann**, **The Black Madonna**, **Ricardo Villalobos**, **Jeff Mills**, **Dixon** ja paljud teised, kes oma jalga varem Eestimaa pinnale pole tõstnud. „Poleks eales uskunud, et võiks kunagi Vasalemma vallas Jeff Millsi näha ja kuulata," kirjutas Von Krahli muusikaprogrammi juht ning peosarja AUX korraldaja **Mark Stukis** oma Facebooki seinal festivalile Into the Valley viidates. Arvestades välismaiste külastajate imetlusest ahhetavaid ja ohhetavaid kommentaare Rummu karjääri kohta, tundub, et sellest festivalist võib saada ka terve Eesti peoskeene jaoks murdepunkt, et enda märk kaardile jätta.

Kuigi meie peokultuuri sfäärid muutuvad üha mitmekihilisemaks, ei kohta meie klubisid just tihti nimekirjades stiilis „TOP 10 klubi, mida „Uues Idas" külastada". Nüüd, kus aga võõrad silmad on suurüritusega seoses siiapoole suunatud, võiks antud momenti ära kasutada ning oma „tööriistakasti" välja laduda. Ent kas oleme selleks ka tegelikult valmis ning mida on meil välismaisele publikule pakkuda?

VUNDAMENT ON VALATUD

Uurides kohalikelt klubiomanikelt ja promootoritelt, mida nad arvavad siinse klubimaastiku praegusest seisust, jagunevad arvamused kaheks. Peosarja Off-Kilter korraldaja **Lauri Lemberi** sõnul on talle jäänud senise reisikogemuse põhjal mulje, et arvestades meie pidude ja piiratud pidutsejate hulka ning Eestit väisavate tippklassi artistide suurt valikut, võib tegemist olla ühe kõige kõrgema ja kvaliteetsema pidude ja pidutsejate suhtarvuga linnaga.

Luke ja **Madleen Teetsov-Faulkner**, kes on äratanud ellu Helikopteri-nimelise peokoha, lisavad, et kuigi arenguruumi on alati, tundub, et liigutakse õiges suunas, peale on kasvamas uusi noori, kes tuleviku suhtes lootust annavad, ning kindlasti on ruumi uutele kohtadele ja vajadust nende järele.

Meie klubisid ei kohta just tihti nimekirjades stiilis „TOP 10 klubi, mida „Uues Idas" külastada". Nüüd, kus aga võõrad silmad on suurüritusega seoses siiapoole suunatud, võiks antud momenti ära kasutada ning oma „tööriistakasti" välja laduda.

Lekkeri vedajad mainivad seevastu, et igatsevad just pealekasvavat põlvkonda, sest korraldajana on neile silma jäänud, et erinevalt ajast, mil sai ise 16-aastaselt Mutant Discole trügitud, alaealisi enam naljalt järjekorrast ei leia. „Võimalik, et turvamehed teevad liiga head tööd, aga praegu tundub, et noored vist ei viitsi enam eriti väljas sotsialiseerumas käia, vaid *youtube*'ivad hoopis," ütlevad nad.

Tartus pesitseva, kuid aeg-ajalt Tallinnassegi haake tegeva peosarja SÜNK ellukutsuja **Paul Lepasson** arvab, et olemas on tore baas, millelt alustada, ning tähtsal kohal on ka mitmed põnevad üritused väljaspool Tallinna ja Tartut, näiteks salafestivalid ja loodusreivid.

Techno-ürituste sarja Mürk peakorraldaja **Hugo Murutar** lisab, et inimesed on erinevatest žanritest ja klubikultuuridest palju teadlikumad ning see on toonud kaasa ka tõsisema arengu nii inimeste maitses kui ka klubides endas. „Lisaks kõigele sellele on see tekitanud retsilt uusi kohalikke DJsid, artiste jms. See on ju ainult positiivne ja väga oluline protsess tuleviku seisukohalt. Tahaks loota, et see pole lihtsalt järjekordne mull, mis lõhki läheb."

KÜÜNARNUKITUNNE JA RAHAHÄDAD

Kuigi mitmekesisust ning pea igal nädalal Eestit külastavaid välismaa DJsid tõstavad esile pea kõik korraldajad, koorub välja tõsiasi, et peol ei käida muusika, vaid pigem kangema kraami pärast, üritusi on kaugelt liiga palju ja inimesi vähe ning muidugi laiutavad ka eelarves augud.

Üritustesarja Välk korraldaja ning suvel Punase Majaga ametis olnud **Madis Ligema** selgitab: „Vaatamata mitmetele pingutustele paistab mulle, et klubikultuur – nii nagu me seda kümme, kakskümmend aastat tagasi nägime – on tänapäeval üsna kurvas seisus. Ühelt poolt räägime selliste alternatiivsete kohtade ja klubide puudusest, kus saaks teha oma „sündmust", teisalt rahvastiku normaalse demograafilise languse tõttu tekkinud madalseisust, mistõttu polegi neid inimesi, kes klubidesse tuleksid." Lisaks märgib Ligema, et tehnoloogiline revolutsioon, internet ja võimalus vaadata/kuulata oma lemmik-DJd kas või magamistoas on teinud oma töö. „Uus muusika jõuab otse inimesteni, korraga on kõik DJd," viitab ta sellele, et klubide roll uue muusika ennustaja ning tutvustajana on jäänud minevikku. „Klubid ei ole muusikakohad. Vähesed lähevad sinna DJ või muusika pärast. Üldiselt on see seltskond, küünarnukitunne, soov end täis juua ja leida endale partner, voodikaaslane või lihtsalt nautida seltskonda. Alternatiivne klubikultuur on liikunud baaridesse, restoranidesse. Pigem käiakse kellelgi külas, kuulatakse muusikat." Samas tõdeb ta, et aastal 2017 eksisteerib klubikultuur pigem väikestes kohtades: garaažides, pisikestes baarides, elutubades ja saunades. „Nii on võimalik täita ruum inimestega, ükskõik millises konditsioonis nad parasjagu ka ei ole. *Vibez* on alati hea ja külalised on valitud hästi."

Ka promootor ning peosarja Öörahu korraldaja **Natalie Mets**, kes on näinud oma silmaga, kuidas liiguvad hammasrattad New Yorgi muusikamaailmas, arvab, et siinne klubikultuur on ülekülluses ja toodab rohkem,

kui seedida jõutakse. „Enam-vähem samad inimesed kuulavad, mängivad ja pidutsevad ning kuna Tallinn ei ole välismaisele klubituristile populaarne sihtkoht, jäävad saalid tihti hõredaks ja promootorid miinusesse."

Ligema nõustub: „Praegu on põhilised takistused ikkagi rahaliste kohustustega seonduvad. Lisaks on murettekitav EAÜ tegevus. Pärast seda, kui kontserdikorraldaja on ruumi leidnud, tehnikadiilid ja promo teinud, seljataga on pikk läbirääkimiste periood artistidega jne, lööb EAÜ tädi Külli letti meili sõnumiga: „Dai, nüüd 5% meile." See 5% võib olla kontserdikorraldaja kogu kuu palk."

„Maailmatasemel nimed küsivad oma settide eest selliseid summasid, et sul oleks vaja peole vähemalt mõndasada inimest, et omadega nulli tulla. Kogemus aga näitab, et seda numbrit on Tallinnas väga raske saavutada. Kui tood *up-and-coming*-artisti, siis on klubis tühjus," sekundeerib Mark Stukis.

Lisaks inimeste puudusele kummitavad siinseid üritusi teisedki probleemid. Peosarja Tunnel trio üks asjapulk ning artistinime Exit Safe Mode all tegutsev **Margus Löve** märgib näiteks, et üheks suurimaks kitsaskohaks alternatiivses klubikultuuris on peokohtade omanike ja promootorite vaheline perspektiivitu

Möödunud aasta detsembris alustas Tallinnas peosari ISOLA, mis tõi Heliose kinno elektroonilise muusika suurnime Abdulla Rashimi. Pildil kohalikud techno-entusiastid Artur Lääts ja Mihkel Maripuu. Foto: Aleksander Kelpman

koostöö. „Promootori(te) pingutused ja püüdlused seoses üheks õhtuks keskmise või madalama infrastruktuuriga peopaiga tuunimisega saavad tihtipeale tasutud vaid tegemise rõõmuga. Ühe õhtu nimel aga ei jõua, pingutustest hoolimata, tegeleda kõigega, mis vajalik on. Lahendusena ootaksin ruumide omanikelt avaramat silma ja missioonitundlikumat lähenemist programmi koostamisel ning promootoritöö „tasustamisel"," sõnab Löve.

Pidusid korraldav ning mõned aastad Kuru Plirri nimelise väikefestivali toimumisele kaasa aidanud **Skeene Niidistik** lisab: „Pisemates skeenedes on väga vähe koostööd ja juba n-ö etableerunud „korraldajad" ei otsi tihtipeale uuendusi, vaid muretsevad pigem saavutatud positsiooni pärast. Väikestes kohtades on monokultuurid väga lihtsad tekkima. Sarnased asjad toimuvad kaasaegses kunstis, milles peaks olema mõtestatust ja sõltumatust palju enam kui primitiivsemas tänavakultuuris. Aga nagu öeldud, ega taju nii kergelt ei muuda, selleks peab rohkem üle elama, või elama natuke aega sellest kohalikust kultuurist eemal." Ka Murutar toob miinusena välja, et igaüks ajab üsna oma asja ning selle tulemusena jääb koostöö ripakile.

Robert Nikolajev Lekkerist lisab nimekirja logistilised põhjused, sest puuduliku lennuühenduse tõttu on välismaa artiste kallis Eestisse tuua.

VABADUS ÕITSEB KLUBIDES

Pööran hetkeks pilgu lõuna poole ning uurin Leedus *underground*-klubikultuuri edendava ning tähelepanuväärset Sūpynėsi festivali korraldava koosluse minimal.lt juhtfiguurilt **Nerijus Damashnilt**, kuidas läheb samas vallas leedukatel, ning tuleb välja, et olukord on üsna sarnane. Damashni sõnul on skeene väike, kuid tugev, igale maitsele leidub midagi ning klubides troonib ülekaalukalt *techno*, mille vastu pole tal midagi, kuna see on miski, mille nimel on minimal.lt pea kümme aastat tööd teinud. Samas ta nendib, et peod on muutunud ühetaoliseks ning juurde oleks vaja rohkem *live*'e, omapäraseid etteasteid ning isikupärasemaid kontseptsioone. Lisaks toob temagi välja, et Lääne-Euroopa ning kohalikud palganumbrid on endiselt küllaltki erinevad, mis teeb välisartistide kohapeale kutsumise kalliks.

Kaardil kaugemale liikudes istun paariks tunniks maha Gruusiast Eestisse kolinud promootori **Charchilaga**, kes räägib, kuidas 90ndate keskel veel põhimõtteliselt elektrita majandanud Thbilisist on saanud nüüdseks „Uue Ida" peopealinn, kust leiab muusikat põhimõtteliselt igale maitsele. Olulist rolli alternatiivse klubikultuuri juurutamisel mängivad jalgpallistaadioni all asuv Bassiani (jah, seda võib nimetada Gruusia Berghainiks), mille residentideks trügivad tunnustatud DJd kõikjalt maailmast, või vanast kalarestoranist klubiks transformeerunud Mtkvarze. Charchila mainib, et taoliste klubide sünd on olnud paljuski tingitud vähemuste tagakiusamisest ning vajadusest leida alternatiivi koha kujul, kus oleks sõbralik ning vaba atmosfäär.

Gruusia, Ukraina ja Venemaa on heaks näiteks riikidest, kus klubiskeene on sirgunud suuresti vastukaaluks poliitilisele olukorrale. Narkoseadused on Gruusias näiteks nii karmid, et sind võidakse panna vangi kas või mõne milligrammi kanepi omamise eest, vähemused võitlevad oma õiguste nimel ning vabadus õitseb just klubides.

Ellen Vene, Lekkeri üks omanikest, arvab antud näiteid mainides, et Tallinnal on idabloki riikide moeklubide lainesse keeruline sobituda, kuna kontekst, milles need paiknevad, on täiesti teine. „Tallinnas on üsna mugav ja lubav õhkkond, protestimeelsust väga miski ei õhuta, see on üsna erinev sellest, mis toimub Kiievis või Thbilisis. Klubikultuuri juured on põimunud sügavalt erinevate kogukondadega ning kuigi Eestis ei ole tolerantsusega just suurepärased lood, siis Gruusias, Venemaal jm käib endiselt võitlus teatavate põhiõiguste eest. Selline olukord toob vabalt mõtlevad inimesed kokku sageli just tantsumuusikapaikadesse, mida looritab kõikelubav õhkkond. Usun, et välismeediale on nende klubide puhul huvitav just kontekst, selline väike revolutsiooni-*vibe* on ju väga põnev."

KLUBIKULTUUR ELAB INIMESTES

Kuidas siis siinseid probleeme lahendada, Eesti peoturistidele magusamaks sihtkohaks muuta ning välised pilgud kodumaiste produtsentide poole suunata? Kuigi tundub, et niinimetatud öölinnapea ametikoha jaoks, mis omistati hiljuti Londoni ööelu kokkulappimiseks **Amy Laméle** ning mille ekvivalendid eksisteerivad lisaks veel Amsterdamis, Pariisis, Toulouse'is, Zürichis ja Berliinis, on Eesti veel lapsekingades, arvab Natalie Mets siiski, et Eestisse oleks vaja kedagi, kes jaksaks materjali koguda ja tõestada, et on olemas arvestatav turismigrupp, kelle tähelepanu ja raha on veel kätte saamata. Metsa arvates tuleks alustada kogu Tallinna kõrvalkultuuri muutmisest niivõrd atraktiivseks, et inimesed lähedalasuvatest Euroopa linnadest tahaks nädalavahetuseks siia sõita.

„Antud momendil sellest teemast rääkida on üliõige ja oluline. Mitmeid Londoni, New Yorgi jt sarnaste linnade klubisid ähvardab parasjagu lõpp ja kinnipanek nt kinnisvara erastamise ja turvalisuse (peamiselt narkootikumide väärtarvitamise) tõttu ning on ülitähtis, et valdkonna inimesed koguneksid ning seisaksid ühiselt oma õiguste eest. Sama võiks juhtuda Tallinnas – klubiomanikud koondugu, tehku paar võrdlevat uuringut ja nõudku linnalt tegevustoetust," ütleb ta.

Skeene Niidistik viskab seevastu õhku järgmise mõtte: „Vahel on tunne, et äkki ei tohikski väga selliseid asju torkida. Pisikesed ja põnevad kohad ning sündmused leiavad ehk ise ja kiirustamata oma õige tee – näiteks väike ja huvitav MIM-projektipind. Mõningal määral lõimuvad külalisartistid kõikide eespool nimetatud korraldajate kaudu kohalikega, paari siinse *label*'i aktivism on samuti hindamatu.

Ma usun, et mõni plaadipoodki on päris palju kohalikule skeenele n-ö kaasa aidanud (ilmunud on ju suures koguses huvitavaid vinüüle siinsete artistide loominguga). Üks asi, millesse Skeene Niidistik üleliia ei usu, on *booking*-agentuuride kaudu *random* kontserdiartistide *book*'imine. See on anonüümne ja tihti lihtsalt *showbiz*."

90ndate keskel veel põhimõtteliselt elektrita majandanud Thbilisist on saanud nüüdseks „Uue Ida" peopealinn, kust leiab muusikat põhimõtteliselt igale maitsele.

Ka **Hurmet-Mihkel Ilus**, kes seisab peosarja Still Out taga, lausub: „Meie kodumaa rahvas on õnneks uudishimulik ja rändab pigem ürituste vahel, mis tähendab, et suured klubid meil väga ei toimiks ja milleks seda üldse vaja olekski. Pigem sobivad väikesed hubased klubid, suvised festivalid ja suured ühekordsed siseüritused – need märgiksid meid kaardile."

Kuigi tundub, et promootorite töö võib olla kohati üsna okkaline, kaalub selle üles külastajatelt saadav tagasiside. Paul Lepasson räägib, et elupõlised berliinlased on võrrelnud Tartu inimeste *vibe*'i tihti Berliiniga, sest valitseb vaba ja suva olek ning kõik saavad iseendaks olemisega tegeleda. Mark Stukis lisab omalt poolt, et kõik artistid, kelle ta on Eestisse toonud, on väga rahule jäänud ning meie klubikultuuri kiitnud: „Tihti isegi räägivad pärast pidu, et peaks suvel siia kolima…"

Teetsov-Faulknerite sõnul on tagasiside olnud uskumatult joovastav ning enamik artistidest tahab või on tulnud tagasi juba teist või kolmandat korda. „Nad naudivad inimesi, energiat, sõbralikkust ja korraldustiimi entusiastlikkust. Esinejatel on olnud vabadus ja inspiratsioon astuda välja oma mugavustsoonist ja ennast tõeliselt väljendada ning kohalik rahvas hindab ja võtab seda hästi vastu – olgu see siis end DJ-seti saatel segaseks tantsides või *mosh pit*'is bändi nautides."

Gruusias, Venemaal jm käib endiselt võitlus teatavate põhiõiguste eest. Selline olukord toob vabalt mõtlevad inimesed kokku sageli just tantsumuusikapaikadesse, mida looritab kõikelubav õhkkond.

„Tagasiside on olnud positiivne ja seda kõike nende 2000 inimese pärast, kes meil siin on. Tallinn on palju silma ja kõrva jäänud, sest meie klubikultuur elab inimestes. Ja üldiselt, kui me kedagi välisartistidest *book*'ime, siis käib kuulsus sammukese võrra ees. Kõik juba teavad, et meil Tallinnas pole raha maksta, aga see-eest saab kõvasti pidutseda ja kohtab lahedat rahvast," ütleb Ligema lõpetuseks.

Olgugi et me ei näe praegu veel klubide uste taga samalaadseid järjekordi nagu meie Ida-Euroopa vendade-õdede juures Kiievis või Thbilisis, võiks meie elav kõrvalkultuur meelitada siia juba praegu turiste Skandinaaviast, kelle jaoks pakub siinne idaeuroopalikult vabameelne hingamine vabadust põhjanaabrite endi ülereguleeritud ööelust. Loodetavasti ilmub varem või hiljem välja mõni tõsiseltvõetav öölinnapea kandidaat, kes suudaks nii seista kohalike klubide eest suhtluses ametnikega kui ka panna juba olemasoleva skeene kohta kõlakad liikvele väljaspool Eestit.

LÜHIKE JALUTUSKÄIK RIIAS*

Paavo Matsin ei kirjelda meile mitte lihtsalt jalutuskäiku Riias, vaid juttu tuleb ka alkeemilistest märkidest, okultsetest kihtidest. Autor juhatab meid läbi Riia erinevate kihistuste olulisi aadresse ja arhitektuuriväärtusi pidi, aga annab ka ajalikumaid-olmelisemaid suuniseid ohutuks seiklemiseks, visandab mõttelise getopiiri ja nimetab Alkeemilise Tähega aadresse mitte vaid Riias.

Paavo Matsin

Alustades rännakut pimedusest valgusesse, jalutuskäiku läbi Riia kohvikute, majade, tänavate ja surnuaedade, peame me andma endale alati selgelt aru, et need, kes kogu selle ilu lõid, ei ole enam koos meiega tavalisel inimlikul kombel. Ometi on nad teispoolselt valvamas, et vastuvõtlikud hinged, kes on vajalikult ettevalmistatud, saaksid alati selle, mis neile küsija igavese koputusõigusega kuuluda võiks. Kuna teekond ajas muutunud linnaruumis ei ole ohutu, võiks hankida endale Riia jaoks ettevalmistuseks mõned möödapääsmatused.

1. Jalutuskepp, soovitatavalt kaarja käepideme ja metallotsaga, sobib enda üleoleku näitamiseks tänaval ja soovitud esemetele osutamiseks antiigipoodides. Vältige moodsamaid nn spatsiirtokke, millel puudub vajalik pikkus ja käepide ning mis on seega enesekaitsesituatsioonis tunduvalt kasutumad.
2. Mõni rännuraamat, eriti hea on 1930. aastal Riias Latvija trükikojas ilmunud „Illustreeritud juht läbi Latvija", mis on käsiraamat turistidele ja ekskursantidele „paljude pildistustega, kaartidega ja plaanidega". Selle peatoimetaja oli dr Alfreds Bīlmanis, tollase L. V. välisministeeriumi pressiosakonna juhataja. Raamatukese headus seisneb selles, et see toob ära suurel hulgal nüüdseks juba kadunud koha- ja ärinimesid, mis on vajalikud siis, kui tahame analüüsida Riia foneetilist alkeemiat.
3. Võimalikult vana metallkarp võimalikult värskete šokolaadikommidega.
4. Valge taskurätik.
5. Taksoraha.

Alustame oma rännakut **Vīlandes** (ee Viljandi) **ielalt**. See tänav on Riia ühes kõige kaunimas, väärikamas ja rahulikumas, nn saatkondade kvartalis, kus pea iga hoone on ehituskunsti pärl ning ilu, jõu ja tarkuse triumf. Meie jalutuskäik algab kohviga siinse väikese kõrvaltänava – **Vidus iela 7** – kohvikus, mille seinale on kirjutatud itaalia kuulsa filmitegija Fellini nimi (on tähenduslik, et Fellin oli ka Viljandi vana nimetus). See väike kohvik on olnud läbi aastate minu lemmikkoht Riias. Turiste siin ei näe, kohata võib vaid ümbruskonna rafineeritud nautlejaid, valdavalt väärikaid kodanikke, kes tihtipeale jalutavad oma lemmikloomi lähedalasuvas pargis.

Kohvikukese terrassilt avaneb unustamatu vaade siinkandis ainsale tühjale ning lagunevale gigantmajale aadressil **Vīlandes iela 11** (ehitatud 1899–1900, arhitekt Rudolf Heinrich Zirkwitz). Selle hiiglasliku neobarokse nurgatorniga tühjuselossi mõlemad sissekäigud on kujundatud suurte lukuaukude kujuliselt. Lukuauke valvavad õhulistes riietes naisfiguurid, kes istuvad kahel pool uksi lukukaartel. Nad tervitavad iga sissetulijat, aga tahavad ka oma olemasoluga öelda, et lukuaugud ehk saladused on alati valvatud. Kummagi sissepääsu viiluväljal on kujutatud dooria stiilis poolsammast, mille tagant tõuseb päike. Portaalide kohal kolmandal korrusel ripuvad ilma loata sissetungijat ähvardavad gigerlikud koletisenäod.

Zirkwitzi überpostbaroki vastas üle tee aadressil **Vīlandes iela 14** asub Riia kõige kuulsama juugendarhitekti K. Pēkšēnsi nn Mesilastemaja, mille fassaadi kaunistavad kuus hiigelmesilast. Mesilasi on oma sümboolikas kasutanud templirüütlid, Napoleon, võrdlemisi hiliselt ka vabamüürlased. Selleks et saada natukenegi laiem pilt meie ees lahtilaotuvast sümboolikast, peame kanduma siit koduse nimetusega tänavalt nüüd õige kaugele hoopis teise kanti. On aeg lasta baaridaamil meile takso tellida.

Meie sihtkohaks võiks olla ka mõni kuulus Pēkšēnsi loodud rohkeid sümboleid kandev maja, näiteks **Tērbatas iela 33/35** või **Smilšu iela 2**, kuid soovitaksin mitte läheneda Riia sümboolikale juhuslike märkide sarnasuse alusel. Riia väga paljudel hoonetel on arhitektide, tsunftide, ehitusmeistrite ja muude ehitustegevusse kaasatute märke, esmapilgul võivad need näida näiteks vabamüürlikena, kuid enamikul juhtudest on see pigem küsitav (vaata näiteks **Dzirnava iela 60**, **Dzirnava iela 117**, **Kr. Valdemāra iela 27/29**, **Stabu iela 18**, **Raiņa bulvāris 1**, **Šķūņu iela 12/14**, **Riharda Vāgnera iela 15** jne). Sellist tüüpi ehitajate sümboolikat võib kohata ka **Tallinnas** (vt kas või aadressil **Viru 9** teise korruse akna kohal olevat ilmselt saksa sõjavangidest ehitajate jäetud majamärki). Seepärast on mõistlik küll märgata universaalset laadi signaale, kuid vaadelda linna hooneid ikkagi erinevate rahvuste ja kultuuride kihistuste kaudu. Eelkõige tulevad kõne alla läti, juudi, vene ja saksa mõjud. Vana okultse seaduse kohaselt ei ole siin olemas vaenlasi ega sõpru, vaid kõik kultuurid on meile õpetajad.

Läti kihistuse iseloomulikuks näiteks võiks olla sellesama Mesilastemaja arhitekti K. Pēkšēnsi õpilase, just rahvuslike mustritega fassaadide poolest tuntud A. Melvessi maja aadressil **Stabu** (ee Tulba) **iela 99**. Antud aadress ei ole päris ohutu ja jääb natuke eemale (mõtteline getopiir jookseb kesklinnas **A. Čaka ielat** mööda), sestap on meie taksosoov põhjendatud.

Jõudes sihtkohta **Stabu iela 99** ette näeme haruldast pilti. Meie ees maja sissekäigu kohal on täies ilus Alkeemiline Täht, mida on kujutatud kombinatsioonis punane-kollane-roheline-sinine. Maja esiküljel on kirjas ka ehitusaasta 1909 (NB! arvusümboolika). Alkeemilist Tähte on antud siin edasi traditsioonilisel kombel „elementide kvadraadi kohal". Kujutatud on alkeemilise töö seisukohalt olulisi asju: neli värvi tähistavad nelja elementi, täht, milles nad on segamatult ühinenud, on aga nende kõrgema ühtsuse sümbol.

Klassikaliselt kujutatakse Alkeemilist Tähte, et märkida alkeemilise protsessi lõppu (vt nt **Praha** Vanal Toonimisteel Alkeemilise Tähega maja aadressil **Nerudova 171/48** ja kaht sellele eelnevat alkeemilise protsessi lõpusaadustega seotud sümbolmaja: valget tinktuuri sümboliseerivat maja Valge Luigega aadressil **Nerudova 232/49** ja punast tinktuuri kujutavat maja Punase Lõviga aadressil **Nerudova 236/41**).

Linna hooneid tuleb vaadelda erinevate rahvuste ja kultuuride kihistuste kaudu. Vana okultse seaduse kohaselt ei ole siin olemas vaenlasi ega sõpru, vaid kõik kultuurid on meile õpetajad.

Kui hakata Stabu ielalt rahulikult kesklinna suunas sõitma, jõuame me **Avotu** (ee Allika) **ielale**, kust tuleb pöörata paremale, korraks linnasüdamest eemale ja siis järgmisest tänavast vasakule Bruņinieku (ee Rüütli) ielale. Väga viljaka arhitekti Ernests Pole loodud maja aadressil **Bruņinieku iela 50** kannab fassaadil tähelepanuväärset ja meie mesilaste ning Alkeemilise Tähe seisukohast olulist deviisi „DARBS – ZELTS" ((fassaadil kasutatakse viimase sõna alguses S-i) ehk tõlgituna „TÖÖ – KULD"). Esmapilgul võiks arvata, et sellised tööd ülistavad deviisid, ornamentaalsed kaunistused ja skulptuurid olid jõukaks saanud Riia kodanluse puhul võrdlemisi sõna-sõnalt võetavad ja didaktilised. Võime ju kohata töö ja mütoloogia ühendamist vägagi paljudel hoonetel. Kuid kui mõelda E. Polega

koos töötanud teiste arhitektide ehitistele, eriti meie Vīlandes iela arhitekti K. Pēkšēnsi Mesilastemajale, siis hakkame tajuma selle valdavalt ühe ja sama sõpruskonna kitsas ajalõigus kasutatud metafooride peidetud tähendusi. Ka Pēkšēns ülistab küll oma Vīlandes iela neoklassitsistlike motiividega Mesilastemaja fassaadikaunistustega tööd ja hoolsust, kuid huvipakkuva paralleelina võib tuua välja fakti, et isegi majamärkidelt ülirikkas Prahas on vaid üks selline mesilasi kujutav ehisviil ehk tümpanon (vt hotell Prague Inn aadressil **28 října 378/15**, Praha, Tšehhi).

On paradoksaalne, et antud geniaalse loojapaari E. Pole ja K. Pēkšēnsi kõige grandioossemat hoonet, Riia kõige suuremat juugendelamut aadressil **Brīvības iela 88** on tabanud ebaõnn jääda pikaks ajaks tühjaks tondilossiks. Ometi võib ka tühi hoone pakkuda üllatusi. Heaks näiteks peidetud potentsiaalist on vanalinnas asuv Pulvera (ee Püssirohu) torn aadressil **Smilšu** (ee Liiva) **iela 20**. See ainsana säilinud Vana-Riia müüritorn, mis seisis pikka aega tühjana, üüriti 1892. aastal saksa üliõpilaskorporatsioonile Rubonia. Üürihinnaks oli 1 rubla aastas. Pööningult leitud tuvisõnniku eest saadi aga ümberehituseks umbes 640 kuldrubla!

Sõidame nüüd sama taksoga vanalinna poole, sest metafooride ahel VALVATUD SALADUS – MESILASED – (ALKEEMILINE) TÖÖ – KULD saavutab oma sisulise kõrgpunkti aadressil **Peitavas iela 9/11** (antud majast üle tänava jääb pikk sünagoogihoone), kus töötas esimene Riia vabamüürlik loož Ziemelzvaigzne (ee Põhjatäht), mille lõid 18. sajandi keskel rikkad kaupmehed Johann Cukerbekers ja Johann Dieterich von der Heide. Meie ees oleva maja fassaadil võib näha Cukerbekersite vappi ja muud huvitavat sümboolikat.

Jõudes selle väga väärika hoone ette, võiksime hetkeks mõelda, et just vabamüürlikes loožides harrastatud alkeemia mõjutas tollast intelligentsi ka laiemalt. Läti kirjanik ja valgustaja G. F. Stender (tuntud ka nime all Vana Stender) kirjutas 1794. aastal oma kuulsa teose „Clavis Magiae", kust võib leida tänini alkeemikute Kivi valmistamise õpetuse ja alkeemiliste terminite sõnastiku. Rahvusvahelist münti lisab asjaolu, et vaid veidi varem ehk 1779. aastal külastas loože Kuramaal ka seikleja ja okultist Cagliostro, kuulus Sitsiilia *magus*. Cagliostro eesmärk oli luua Pariisi vabamüürlik keskus, millele pidid ideaalis alluma kogu maailma erinevate vabamüürlike organisatsioonide liikmed. Ta kutsus ennast Isise ja Anubise müsteeriumite hoidjaks, Egiptuse vabamüürluse juhiks, kes oli saanud oma pühitsuse otse püramiidide juures. 1785. aastast on teada tema seisukoht, et vabamüürlusse võib võtta vastu ka naisi. Cagliostro oli salapärase alkeemiku Althotase õpilane (Althotase nimi koosneb täheühenditest *al-thot-as*, mille tähendus on foneetilist alkeemiat kasutades „Sõnumitooja Thot").

Nüüd aga silmitseme vastasmaja aadressil **Peitavas iela 6/8**, mis on ehitatud piki tänavat ja avaneb meile kõigepealt küljega. Kummaline küll, aga ka sellel hoonel on omapärane side kauge Egiptusega. Üldiselt tasub Riias vanalinna vältida, sest kõik huvitav asub tänapäeval mujal, kuid vaatlemaks juudi kihistust, peab kindlasti ette võtma antud sünagoogi, mis on üks kahest juugendlikust sakraalhoonest Riias (teine on väga omapärane täiesti üksikusse kohta ehitatud luterlik kirikuhoone, kuhu linn ja selle elanikud seoses paiknemise kaugusega vist ei jõudnudki kunagi päris kohale, aadressil **Ropažu iela 120**). Sünagoog säilis imekombel hävitamisest ja hõlmab tänapäeval ka kinnist vana juudi raamatukogu. Legendi kohaselt peitis kõrvalasunud kiriku vaimulik sünagoogi piduliku toorarulli II maailmasõja ajal seina sisse. Kui teil on rändajana probleeme palavusega ja tahaksite, et hakkaks kosutavat vihma sadama, soovitan küsida vanalt valvurilt talmudit ja eriti traktaati „Ta'anit", kus on ühed vanimad sellekohased toimimisõpetused. Pakkuge talle vastutasuks komme. Tähelepanuväärselt originaalsed on hoone neoegiptuslikud kaunistused, mis viitavad juutide lahkumisele Egiptuse vangipõlvest. Egiptuslikke motiive, sambaid ja ornamente on kasutatud Riias palju kõrvuti läti rahvusliku romantismiga, ometi mõjuvad need sünagoogi sisemuses võrdlemisi ootamatult, tuletades pigem meelde mõnda 20. sajandi algupoolel põhjamaades ehitatud roosiristlaste templi sisekujundust. Siinset interjööri silmitsedes (sambad on muidugi juba ka kahel pool peasissekäiku) tekib küsimus, kui palju on seda ehitist mõjutanud Riia tolleaegne juugendlik Egiptuse-vaimustus? Kas see tõesti kaalus üles ruumis kergesti tekkiva emotsiooni, et ollakse ikka veel otsapidi Egiptuse vangipõlves, vaaraode ja maagide maal?

Istume nüüd aga meid oodanud taksosse ja sõidame kaarega läbi **Lačplēša iela** getolikuma otsa Saksa Suurkalmistule.

Slaavilikku kihistust ja niinimetatud vasaku käe teed tähistava haruldase ehitise võib leida nüüdseks sügavasse getosse jäänud aadressilt **Lačplēša 100** (olles väga pikk tänav, kulgeb Lačplēša iela parimatest rajoonidest kurikuulsasse ja võimalusel välditavasse Moskova elurajooni). Selle arvatava arhitekti N. Jakovlevi (mõne versiooni alusel ikkagi ka meie vana tuttava arhitekti Pēkšēnsi) joonised pole säilinud. Isegi Riia kontekstis üliharuldase vene rahvuslikku romantismi jõuliselt esitava hoone fassaadilt võib leida nõia ja luua kujutise. Soovitatav on vaadelda antud reljeefe läbi avatud sõidukiakna, mitte külastada objekti jalgsi.

Sama kehtib ka sakslaste Suurkalmistu kohta üldaadressil **Mēness** (ee Kuu) **iela**, mis on küll päevasel ajal enam-vähem jalutatav. Olles olnud pärast 18. sajandil kirikutesse matmise keelamist Riia kõrgklassi peamine viimane puhkepaik, sai ta venelaste käe läbi 20. sajandil nii tugevasti räsida, et tänapäeval avaneb uitajale pigem pargilik üldilme, mida ilmestavad vähesed allesjäänud imposantsed surnute linna eluhooned – vägagi stiilsed, kuid raskelt rüüstatud ja vulgaarsatanistlikult soditud perekonnakabelid varjuliste puude vahel. Siin-seal kerkib rohust kunagisi purustatud mälestusmärke vägagi huvipakkuva sümboolikaga, mis on meile juba vanalinnas vaadatud näidete kaudu tuttav. Imetledes kadunud hiilgust, tuleb ent olla ettevaatlik, surnuaial on uusi elanikke…

Kui teil on rändajana probleeme palavusega ja tahaksite, et hakkaks kosutavat vihma sadama, soovitan küsida vanalt valvurilt talmudit ja eriti traktaati „Ta'anit", kus on ühed vanimad sellekohased toimimisõpetused.

Meie rännak on lõppemas. Sõidame tagasi linna poole mööda **Miera** (ee Rahu) **ielat**, mida ääristavad uhked vahvärkidega juugendlossid (vt nt **Miera iela 89**, arhitekt N. Nord), kus rikkamad lesed said magamistoa rõdult oma teispoolsusesse lahkunud meeste puhkepaiku vaadata. Sõites edasi, võib veenduda, et praeguseks on Miera iela kesklinnapoolne algus kujunenud eriti öko- ja *vintage*-teadlike inimeste kogunemiskohaks, siin on populaarseid poode ja teebaare. Viimane hoone, millele enne peatänavale Brīvībasele pööramist pilgu peale viskame, on nurgapealne **Miera 2**, mille arhitekt oli Tartus sündinud Gerhards fon Tīzenhauzens. Sündinud Tartus kuulsate Tiesenhausenite perekonnas, õppis ta Riia polütehnilises instituudis keemiat ja alles hiljem arhitektuuri. Üldiselt projekteeris ta rohkelt villasid „Riia Nõmmele" ehk Mežaparksi, sealhulgas pea kogu sealse uhke **Stokholmas iela** (nr 25–69). Talle on püstitatud ka mälestustahvel tema kunagise kodumaja seinale Mežaparksis aadressil **Ščecinas iela 5** (mälestustahvel asub sissekäigu kõrval oleva parempoolse ovaalakna juures ja on silmatorkavalt ebahariliku kujuga). Kitsamas ringis on teada aga fakt, et kogu oma elu jätkas ta juba instituudis segadusi põhjustanud alkeemilisi katseid. Just siin üürikorteriteks ja renditavateks kauplusepindadeks projekteeritud majas aadressil **Miera 2**, mida kaunistavad ebaharilikult järsud fassaadinurgad ja kolm valvavat vanamehenägu, omas ta kuni Lätist lahkumiseni linnakorteris alkeemilist laborit.

Sakslaste Suurkalmistu on küll päevasel ajal enam-vähem jalutatav, ent imetledes kadunud hiilgust, tuleb olla ettevaatlik – surnuaial on uusi elanikke...

Nüüd laseme taksojuhil viia end lõdvestuskohta Teātra bārs aadressil **Lačplēša iela 26**. Siin käib boheemlasi ja näitlejaid. Üks veiderdaja ongi juba lauale roninud ja haugub meile tervituseks. Aga meil on kaasas ka kepp.

* *Kõik ülalolevad Praha, Tallinna ja Riia aadressid on leitavad ja enam-vähem vaadeldavad, kasutades Google Mapsi.*

RETSEPT

„Retsept" on rubriik, kus erinevad tuntud ja vähem tuntud inimesed jagavad oma teadmisi sellest, kuidas eluga toime tulla ja võtta sellest aeg-ajalt või ka pidevalt maksimumi.

IGAÜHELE JÕUKOHANE SELJANKA-RETSEPT

Marten Kuningas

Kõige olulisem komponent on hingamine. Hingamine seab paljuski seljanka iseloomu – tema maitse, kestuse ja kvaliteedi. Hingamisega on see hea, et teda ei pea kaugelt otsima; ei ole vaja poodides kolada, et leida õiget hingamist. Igaühel on oma hingamine juba olemas. Ja see on nüüd iga supikeetja vaba valik, millises sügavuses ja rütmis hingamist doseerida. Üldiselt on nii, et mida vabam on hingamine, seda rohkem on seljankas mänguruumi.

Teine oluline komponent on loomulikult vesi. Seljanka koosneb *ca* 70% ulatuses veest. Meil Eestis on see privileeg, et vesi on suhteliselt kvaliteetne ning seda jagub kõigile. Maailmas leidub ka kohti, kus polegi võimalik korralikku seljankat keeta, sest puudub ligipääs puhtale õhule ja veele.

Seljankateol võib ette tulla – ja see on paratamatu – ebasoodsaid asjaolusid. Probleemid temperatuuriga on tänapäeval sagedased. Tuleb kõle tuul ega lase sellel leegil põleda. Vahel on jälle liiga kuum, see pole ka hea, sest me ei taha, et meie seljanka liialt tahkuks või suisa põhja kõrbeks. Temperatuuri aitab reguleerida regulaarne liigutamine (kulinaariakirjanduses tuntud ka kui „segamine"). Siin on vaja nüüd igal kokal taas ise ära tunda, mis masti liigutamine tema seljankale parasjagu sobib. Eks ta nõuab jälle pisut eksperimenteerimist, kuid rõhutan siinkohal algkomponendi HINGAMISE olulisust. Ideaalne, kui saaks liigutamise hingamise järgi käima.

Niisiis, seljanka eeldused: hingamine, vesi, paras temperatuur, liigutamine. Mida veel seljankasse „segada"? Sõltub täielikult olukorrast ja vajadustest. Isiklikult meeldib mulle praegu ohtralt visadust ja julgust sisse lõigata. Pole midagi plassimat kui uje seljanka (mõnda see jällegi erutab, tajudes selles teatavat seksikust). Vahel, kui on vaja seljanka suhtes kiireid otsuseid teha, aitab just seesinane tragidus, teisisõnu usinus. Seejuures ei tohi kunagi unustada rahu, mis saavutab usinusega kauni harmoonia. Rahuga on positiivne veel see, et baastoorainete doseerimisel tekib see teatavate seljankasiseste reaktsioonide tulemusel iseeneslikult. Nagu rahugi, sobib seljankasse imehästi huumor. Pärimuse järgi keedeti esimene seljanka ennemuiste praegustel Edela-Komi aladel. Komidel on siiani ütlus, et sügavaim tõde lasub naljakaimas seljankas.

Minu jaoks väga oluline komponent on muusika. Muusika toob sisse teistsuguseid rütme, tundeid ja nägemusi. Muusika avardab seljankat ning küllastab teda erinevate toonidega. Kui sa ei ole veel muusikat oma seljankas kasutanud, siis soovitan soojalt! Kahtlemata kuula enne oma seljankat, et kindlaks teha, millist muusikat tarvis läheb.

Inimestele on omane seljankat koos keeta. Harvad on need korrad, kus seljankad saadakse täielikult sünkrooni. Pidevalt kohtame neid, kes tahavad oma seljankat teistele peale suruda. Leidub arvukalt näiteid nii ajaloost kui ka nüüdisajast, kuidas indiviide, gruppe ja ühiskondi sunnitakse kellegi teise suppi sööma. Kui tunned, et sinugagi midagi säärast toimub, soovitan taas oma baastoorained üle kaeda. Võib-olla ei hinga piisavalt? Või oled kuiv? Figureerib ehk liialt fossiilseid tendentse? Kuidas temperatuuriga on? Just baastoorainete tähelepanuta jätmine viib kõige sagedamini seljanka kvaliteeti alla.

Nii enese kui ka teiste seljankasse tasub suhtuda armastuse ja austusega. Heast seljankast saavad paljud söönuks, ent head seljankat keedetakse terve elu. Pigem mõelda, mida saan mina teha seljanka heaks, kui et mida saab seljanka anda mulle. Lõppude lõpuks, nagu ütleb iidne Harkivi-tagune vanasõna, siis nagu küla seljankale, nii ka seljanka külale. Head isu!

TÜDRUK, KES IHKAB REVOLUTSIOONI KESKELE

Veebruari alguses linastus Eesti kinodes Rainer Sarneti lavastatud ning Andrus Kiviräha romaanil „Rehepapp" põhinev linateos „November". Rääkisime filmis lootusetult armunud talutüdrukut Liinat kehastava näitlejanna Rea Lestaga vabadusest, ajast ning Facebookist.

Intervjuu **Rea Lestaga**. Küsis **Anari Koppel**, pildistas **Priit Mürk**

Kuidas kirjeldaksid „Novembri" võtteid ja millisena oli sinu roll peaosas?
Võtteperiood oli, nagu noorele näitlejale ikka, põnev, uus ja kohati ka keeruline kohtumine täiesti teistsuguse maailmaga. Iga filmikogemus on eelmisest erinev ja alati on tunne, nagu teeksid seda esimest korda. Mingis mõttes teedki. Kohtudki uute inimeste, teistsuguste mõtetega, püüad leida ühist platvormi ja arusaama, mille pinnalt omakorda uus ja seni nähtamatu maailm saaks hakata tekkima. Mulle tundub, et fantaseerimine oligi selle puhul kõige olulisem. Alates enda ähmastest tundmustest, igatsusest, kirest, kõigest, mida ma sõnadega ei oska seletada, kuni jutuajamisteni **Raineri (*Sarnet*** – toim.) ja **Jörgeniga** (***Liik***, *Hansu osatäitja* – toim.) sellest, mis maailm see võiks olla, millised oleksid sealsed inimesed ja kuidas seda kõike näidata. Need vestlused lõid juba selgema ettekujutuse, millest kinni hoida, sest võtteplatsil on sada muud tegurit ja sellesse võib kergelt kaotsi minna.

Mind käivitab vajadus teha seda, mida teen. Tulla iga päev proovisaali ning olla valmis ja nõus minema kuhugi, kus ma loodetavasti veel käinud pole.

Ühed põnevaimad hetked olid kohtumised partneritega, kes polnud varem kaamera ette sattunud või öelnud sõnu, mis pole päris nende enda omad. See pani selle, millega ma ise päevast päeva tegelen ja mida parasjagu proovis või võtteplatsil teeme, minu jaoks kohati väga värskesse perspektiivi.

Milliseid raamatuid loed hea meelega?
Ma võin sirvida lõputult erinevat visuaalset materjali. Praegu on mul n-ö öökapil paks kataloog **Tracey Emini** töödega („Works 1963–2006"). Viimased lemmikud fotograafias on **Tono Stano**, Helmut Newton, **Nan Goldin**.

Kuna olen küllalt aeglane lugeja ja vähesed raamatud suudavad mind piisavalt kaua kütkestada, avastan end pidevalt olukorrast, kus mul on pooleli kolm-neli teost. Mõne loen lõpuni, mõni jääbki ootele.

Küll aga on näiteks **Houellebecq** selline autor, kes mind väga haarab. Oma stiili, intellektuaalsuse, mõttekihistuste, halastamatusega ja samas on see kõik nii õrn. Mulle kohutavalt meeldis „Saare võimalikkus". Alustasin just tema „Alistumise" lugemist, selle kõrval on mul pooleli ka ühtteist Cioranilt ja **Kunderalt**. Viimati loetust on mulle kuidagi oluliseks osutunud **Patti Smithi** „Kõigest lapsed" ja **Lars F. H. Svendseni** „Igavuse filosoofia".

Kas oled rohkem režissööri ja lavastaja näitleja või käivitab sind pigem tekst, teema või trupp?
Esiteks käivitab mind mingi vajadus teha seda, mida teen. Tulla iga päev proovisaali ning olla valmis ja nõus minema kuhugi, kus ma loodetavasti veel käinud pole. Sama palju käivitavad mind inimesed, kellega proovisaalis kokku saan ja kellega koos me oleme otsustanud sinna tundmatusse minna. Tekst või teema on loomulikult oluline, aga eelkõige seisneb teater inimestes ning meie mõtete ja impulsside kohtumistes.

Kas sul on kujunenud välja oma kindel maailmavaade?
Ma vaatan maailma kogu aeg, aga kust või kuidas seda kõige õigem oleks vaadelda, seda ma ei tea. Ma ei tea isegi, kuidas ise selle maailma sees peaks olema, oma elu elama, seega puudub mul igasugune tung lüüa rusikas lauale ja arvata, et maailm, see käib nii, mina tean. Tegelikult ei tea ma midagi.

Kes on su lemmiknäitlejad Eestis ja mujal maailmas? Mis sind nende juures köidab?
Ma imetlen oma kolleege, kellega iga päev kokku puutun, imetlen Von Krahli endist truppi. Ilmselt köidab mind nende kirg, värskus ja julgus mõelda ning unistada teatrist sellisena, nagu ta võiks olla, mitte sellisena, nagu ta on.

Lemmiknäitlejat mul vist ei olegi. Küll aga kütkestavad mind alati **Isabelle Huppert**, Klaus Kinski, **Cate Blanchett**, **Benicio del Toro**, Audrey Hepburn, **Robert De Niro**, **Michelle Williams**, **Steve Buscemi** jne.

Kui palju sa mängid näitlejana enda kogemusest lähtudes?
Ega ma enda kogemustest ei pääse, ka mängides mitte. Need on paratamatult osa minust ja tulevad minuga ühel või teisel moel ka lavale. Mingi niidiots on alati tugevalt kusagil minu sees. Kuigi iga uue protsessiga kaotavad kõik eelnevad kogemused tähtsuse, neid tegelikult ei ole. Olen mina sellisena, nagu ma praegu olen, ja see, mida me oleme otsustanud koos tegema hakata. Tahaksin pigem usaldada ja uskuda millessegi uude ja tundmatusse kui toetuda ainult oma kogemusele.

Kas sulle sobib teatris enda piiride testimine?
Jah, muidu ma teeksin ilmselt midagi muud. Mulle meeldib võimalus kogeda omaenda naha, karvade ja hingega vahelduseks midagi, mis on väljaspool mind, väljaspool argisust, mis moodustub kujutlustest. See teeb kuidagi vabaks ja kergeks.

Mis on sulle näitlejana julgustükk?
Laulmine on piinlik mu jaoks (*naerab*).

Kas näitlejal on praegusel ajal sinu arvates roll võtta sõna ka avaliku elu teemadel või peaks ta jääma ainult oma liistude juurde?
Ma ei arva, et näitleja peaks olema ainult tööriist. Ikka kipud arvama üht ja teist ning lähtud ju eelkõige sellest, mida ise õigeks pead. See tunne peaks inimese ja kodanikuna olema kõigis, pole oluline, kas ollakse näitleja või mitte. Öeldakse, et näitleja on oma ajastu peegeldus. Mulle tundub, et see on tõsi. Ta on sellest kas kuidagi rohkem või vähem teadlik. See, milline inimene olen ning milliste mõtete ja mis tundega siin ringi käin ja toimetan. Ma ei pääse sellest, et olen oma ajastu laps.

Näitlejana tahaksin, et see väljenduks selles, mida ma teen, mitte et kasutaksin oma võimalikku staatust või tuntust selleks, et öelda inimestele, mida nad peaksid minu arvates tegema.

Kui ma ka midagi niimoodi ütlen, siis tahan, et ma ei ütleks seda enne, kui tean, mida ütlen ja miks ma seda just nii teen.

Mis on su eredaimad mälestused diplomilavastuse „Pedagoogiline poeem" ajast?
See oli koolis esimene diplomilavastus. Noored pandi mitmeks nädalaks mere äärde laagrisse, võeti ära telefonid ja kommid ning vaadati, mida huvitavat hakkab juhtuma. Juhtuski palju huvitavaid asju. See on siiamaani üks kõige emotsionaalsem prooviperiood, mis meil olnud on. Minu jaoks vähemalt.

Aga üks lahedaimaid hetki selle lavastusega oli Voronežis, kus ühel vanemal härral publiku seast „sai küllalt" ja ta tõusis keset etendust püsti, tuli lausa lavale ja rebis demonstratiivselt teatripileti puruks, öeldes, et see ei ole kunst, vaid haige naljategemine. Kuulasime juhmide nägudega tükk aega, mida onu meile vene keeles karjub, kuni lõpuks pool publikust, kes tahtis etendust edasi vaadata, viskas selle mehe peaaegu et välja, temale järgnes veel suur hulk inimesi ja siis me jätkasime. Kuna meil kõigil oli korraks vaip alt tõmmatud, siis seda selgemalt ja tugevamalt hakati mängima seda, millest lavastus tegelikult oli. See oli väga lahe etendus.

Kas sa ei tunne vahel, et tahaksid kuuluda mõnda teise ajastusse?
Ma ei tea miks, aga olen mõelnud küll, mis tunne oleks olla näiteks 18.–19. sajandi Pariisis – teed on tumedad ja ligased, ainsaks valgusallikaks on tänavalaternad, porised seelikusabad, rotid, lagunevad hambad, pimedus… Selline Rappija Jacki atmosfäär. Seksrevolutsiooni ajal oleks tahtnud olla USAs. Ja 80ndate lõpul / 90ndatel Eestis. Mingis pöörases ajastus, revolutsiooni keskel, uue maailma veerel. Mulle vist meeldib see, kui mingi suur muutus on seljataga, aga kuidas ja kuhu edasi minna, seda ei tea.

Ajakirjanduse ja suhtekorralduse taustaga **Anari Koppel** on põiganud filmimaailma (juhatanud Filmimuuseumi ja kirjutanud filmikriitikat) ja teinud alates 18. eluaastast erinevatele meediaväljaannetele persoonilugusid nii Eesti kui ka maailma põnevatest inimestest. Kui ta parasjagu Äripäevas „tõsiste teemadega" ei tegele, huvitub ta kirglikult välispoliitikast ja kommunikatsioonist, brasiilia muusikast, maailma parimatest poeetidest ja vanadest headest Euroopa linnadest, kus saab inimesi vaadelda, metrooga sõita ja laisalt *cappuccino*'t juua.

Kui sa saaksid olla ükskõik kus maailmas ja teha ükskõik mida, siis kus sa oleksid ja mida teeksid?
Ma tahaksin minna Boliiviasse. Olen kuulnud, et seal saab näha kõrgel mägedes kõige suuremat kuud, mis üldse võimalik on. Ja tahaksin näha ka maailma kõige suuremat lainet, mõistagi ohutust kaugusest.

Mulle meeldib võimalus kogeda omaenda naha, karvade ja hingega vahelduseks midagi, mis on väljaspool mind, väljaspool argisust, mis moodustub kujutlustest.

Kas sul on aega või sul ei ole aega?
Päeva kestel on mul tunne, et mul on aega, aga kui vaatan pikemas perspektiivis, siis niipidi kaob aeg kiiremini.

Mis tunne oli saada noore näitlejana õpingute ajal Panso preemia?
Mul oli küllalt imelik tunne. Siiski on tore, et sain natuke rahalist preemiat ja paar kuud paremini süüa kui muidu (*naerab*). Võib-olla tekkis sellega mingi vastutus, mis tegi õpilaseks olemise aja seal koolis keerulisemaks.

Kas sa tahaksid töötada Eestist kaugemal rahvusvahelistes teatri- või filmiprojektides?
Kindlasti oleks huvitav. Ma olen mõelnud ka sellele, miks olen siia jäänud. Kui oleksin tahtnud tungivalt ära minna, siis oleksin seda ilmselt juba teinud. Aga niimoodi projekti raames ma ära ei ütleks küll.

Kas sa oled olnud kuskil tõeliselt vaba?
Jah, kummaline vabadustunne tabas mind keskkooliajal ühel nädalavahetusel. Vanemad olid just paariks päevaks ära sõitnud ja jätnud mind üksi, aga mul oli eelmisel õhtul peol kotist kõik ära varastatud – rahakott, telefon ja kõik muu. Koduvõtmed olid õnneks jope taskus. Ma ei osanud selle olukorraga midagi ette võtta. Läksin järgmisel päeval linna peale jalutama ja sain aru, et mul puudub igasugune ametlik identiteet. See oli tüütu olukord, aga see ootamatult tekkinud vabadustunne meeldis mulle.

Mulle vist meeldib see, kui mingi suur muutus on seljataga, aga kuidas ja kuhu edasi minna, seda ei tea.

Olin teismelisena kuidagi hästi asjalik, nagu noor vanainimene – võib-olla nüüd üritangi vastupidi olla, et mitte alati oma vanusele vastata.

Kui palju sa õhtul magama minnes veel teatri peale mõtled?
Prooviperioodidel mõtlen ma selle peale kogu aeg. Võtteperioodidel ei lakka see mõttetöö ka magades. Mida intensiivsem aeg on, seda keerulisem on sellest välja tulla.

Etendusega on teistmoodi – sa lähed sinna maailma ja siis see saab ühel hetkel läbi. Mul on pärast etendusi tihti tunne, nagu oleksin saunas käinud. Näiteks „Kõntsa" puhul tean seda teekonda küllalt täpselt, mille etenduse jooksul läbi käin, aga sellegipoolest on see iga kord uus. Tunnen endas inimesena alati mingit vastumeelsust alguses selle sisse sukelduda. Kui seal sees olen, sellest end läbi künnan, siis mõjub see kokkuvõttes energeetiliselt puhastavalt.

Kui tähtis on sulle muusika?
Väga. Kuigi enamasti saadab muusika mu muid toimetusi, vahel harva juhtub seda, et istun ja kuulan. Aga see mõjub mulle nii või teisiti, tahan ma seda või mitte. Sulan kaebleva elektrikitarri peale (*naerab*). Praegu kuulan peamiselt **Nick Cave'i**, **Neil Youngi**, avastasin just hiljuti **Jim Jarmuschi** heliloomingu.

Milline on sinu suhe sotsiaalmeediaga?
Saan aru, et see on kõige efektiivsem koht, kus info liigub. Mul on Facebookis konto ja käin seal peamiselt selleks, et leppida kokku kohtumisaegu inimestega, kellega niikuinii iga päev kohtun. Ma ei ole viitsinud sotsiaalmeediaga eriti tegeleda ja ma tegelikult ei saa aru, miks ma seal veel olen. Kui olen ekraani paarkümmend korda üles-alla liigutanud, siis on seal tühjus ja tihti imestan, miks ma üldse sisse logisin.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Dilation – reis läbi gruusia reivikultuuri

Dilation on uus *house*'ile ja *techno*'le keskenduv üritustesari, mis on saanud inspiratsiooni Thbilisi reivikultuurist ning mille korraldajad on erinevates Baltimaade linnades elavad gruusia promootorid.

Esimene Dilation „Space Adventure" toimub 11. veebruaril Tartus Arhiivis, tuues pidutsejateni öö täis põrandaalust *techno*'t ning tolmuseid vana kooli *track*'e.

Pulti astub Gruusia esindus, mille koosseisu kuuluvad Kvazzi, Leonardo Kalan, Av.Dari ja Charch – praegu Tallinnas elavad DJd, kes on kasvanud ja harjutanud kätt Thbilisi tärkava peoskeene keskel ning otsustanud oma eelistusi, kirge ja energiat ka kohaliku publikuga jagada.

Lisaks on külla kutsutud Riias resideeriv gruusia DJ ja produtsent Levan Lomidze, kelle puhul on tegemist plaadifirmade Datenbits ja Encased ning peosarja ja raadiosaate „Deep Components" ellukutsujaga. Üritusel ootab külastajaid ka valgusinstallatsioon, mille autor on Salome Todria.

Mürk esitleb: Zadig

Laupäeval, 4. märtsil esineb EKKMi Kohvikus toimuval Mürgil Pariisist pärit Zadig – Voltaire'i teosest nime näpanud DJ, produtsent, plaadifirma Construct Re-Form ellukutsuja ning Pariisi nüüdisaegse *techno* üks kõige kaalukamaid ja tulevikku vaatavamaid nimesid.

Pariisi skeenesse hakkas Zadig vaikselt imbuma 90ndatel, kui sealseid pidusid valitsesid veel *acid* ja *hardcore*, kuid tõeline valgustus toimus siis, kui meheni jõudsid inspiratsioonina Jeff Millsi, Surgeoni ja Beltrami muusikamaailmad, *techno*, mille juured püsivad tema loomingus tänini ning mille sammastel pidutseb Pariis ka aastal 2017. Tallinna saabub ulmekirjandusest, videomängudest ning filmidest inspiratsiooni ammutav Zadig igatahes pagasiga, milles on eriti toored ja jõulised helid.

Peol ilmutab ennast üle pika aja ka *psytrance*'i üritustesari Manatargaq, kelle poolt saavad sõna Cosmogen, Shatki ja Yugar. Baaris esitlevad elektroonilise muusika sügavamaid noote Andrey Vishnevsky, SAMM, Roy Komaroff ja Optimus Fine. Mürgi saalis peatuvad Artur Lääts ja Denis Punch ning visuaale teeb GIF Visuals.

Zadig. Foto: Flavien Prioreau

Labürint viib ekslema muusika virvarri

11. veebruaril alustav Labürint on sisefestivalide sari, mis kasutab esimest korda ära kogu põnevalt eksitavat tubaderägastikku Kultuuriklubi Kelmi ja Suhkrumolli ruumides Vene tänaval.

Peosari hõlmab suisa viit lava ning eesmärk on pakkuda ruumides ekslejaile mitmekesist muusikaelamust. Labürindi saalid täidetakse juba paljudele tuntud peosarjadega, nende hulgas näiteks Eestis *funk*-muusika edendamisega tegelev Estonian Funk Embassy, aastaid tegutsenud *techno*-pidude sari Mürk, hoogsale tantsumuusikale keskendunud Bangers & Mash ning juba viieaastase staažiga trummi ja bassi peosari Bassiõhtu. Selle kõige juures on mõeldud ka puhkepausidele, milleks on seatud üles *lounge*-saal Kultuuriklubi Kelmi tagaruumides, kus mängitakse *trip hop*'i ja *downtempo*'t.

Ainult käidud rajalt eksides võid avastada midagi uut…

Klubnacht ja tantsutöötuba TECHNO PRAXIS ühendavad jõud

17. veebruaril toimub järjekorras teine Klubnacht, mille käigus pulseerib kogu EKKMi Kohvik kuni varajaste hommikutundideni tumedamat sorti rütmimuusika lainetel. Seekord on Berliinist külla kutsutud *label*'i Second Base all tegutsev Dhilon, kelle Detroiti sugemetega mänglevale biidile on kontrasti pakkumas kohalikud *techno*-entusiastid Mihkel Maripuu ja Van Muk. Oma panuse ruumilahendusse annab ka Von Krahli videokunstnik Mikk-Mait Kivi, kelle loodud visuaalide abiga seinad oma elu elama hakkavad.

Sümbioosis Klubnachtiga korraldab koreograaf Üüve-Lydia Toompere enne öiste pidustuste algust juba kolmandat korda TECHNO PRAXISt – unikaalset tantsutöötuba, mille kaudu tuuakse *techno* peosituatsioonist väljapoole ning seda vaadeldakse kui üht võimalikku treeningusüsteemi, liikumispraktikat ja meeleseisundit. Töötuppa on oodatud kõik – nii tantsuhuvilised kui ka põlised reivijad. *Augen zu, und tanzen!*

Sissejuhatus Eesti Vabariigi aastapäeva – Scuba

Vahel on tunne, et ei ole mõtet üldse vaevuda mingit sissejuhatust ja artistipromo kuhugi kirja panema, sest kõik niikuinii ju teavad, kelle või millega tegu on. Seekord on just täpselt nii, *à la* kirjutaks ürituse iseloomustusse lihtsalt nime Scuba, 23. veebruar, AUX, Von Krahl ja *done deal*. Okei, äkki mõni ei tea. Paul Rose ehk Scuba, tema kvaliteet-*label* Hotflush ja mehe üha arenevad väljundid abstraktsest elektroonikast ja hüplevast *house*'ist laialt haigutava tumeda *techno*'ni on muundanud tänapäevase elektroonilise muusika maailma ehk veidi märgatavamalt kui paljud teised. Nüüdseks neli edukat kauamängivat ja isiklikud hinnatud väljalasked kogumiksarjades „DJ-Kicks" ja „fabric" üllitanud Scuba kuulutas DJ Mag 2013. aastal parimaks *live act*'iks ning ta peab siiani üleval ka peoõhtut Berliini kõige tantsulisemas kultuurimälestises nimega Berghain. Lisaks on sellised artistid nagu Mount Kimbie, George FitzGerald ja Sepalcure karjääritänu suuresti võlgu just Scubale.

Ei saa lihtne olema see öö. Küll mitte IKEA-mööbli-kokkupanemise-keeruline, aga midagi vahepealset. Tempokam ja märjem kindlasti.

VEEBRUAR 2017

jazz.ee
EESTI JAZZLIIT

3.02 kl 21.00 Mairo Marjamaa Kvartett N099 Jazzklubi
10.02 kl 21.00 Equally Stupid Koostöös Talvejazziga / N099 Jazzklubi
17.02 kl 21.00 Susanna Aleksandra tribüüt Nancy Wilsonile N099 Jazzklubi
18.02 kl 21.00 Jaak Lutsoja & Kaspar Uljas Philly Joe's Jazziklubi
26.02 kl 16.00 Ryo Kawasaki & Level 8 Koostöös Talvejazziga / KUMU

Eesti Kultuurkapital · Kultuuriministeerium · Eesti Instituut · N099 teater · Philly Joe's

www.jazz.ee

„INIMENE VÕI ASI”

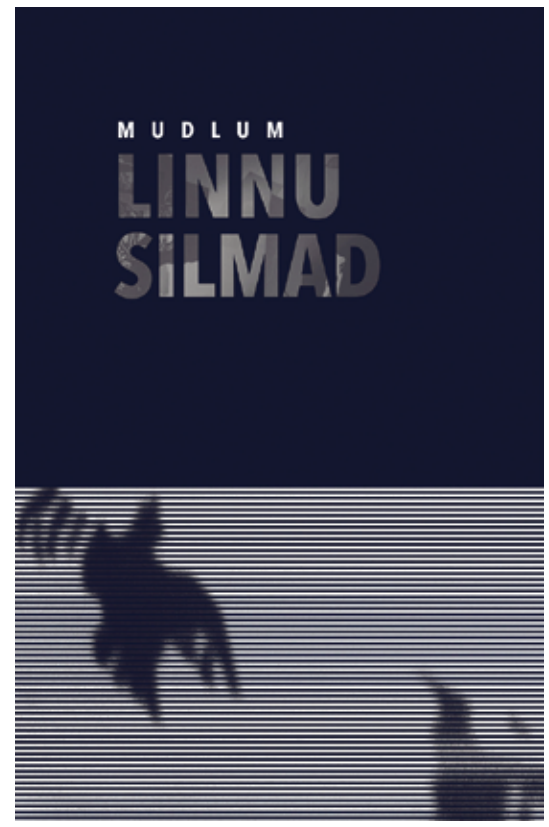

Mudlum „Linnu silmad”
Eesti Keele Sihtasutus, 2016
180 lk

Evelyn Fridolin

„Linnu silmad” on Mudlumi kolmas teos. Kui „Tõsises inimeses” (2014) moodustavad lood pildi ühest inimesest või inimtüübist, nagu „Ilus Elviira” (2015) on lugu ühest naisest, siis raamatus „Linnu silmad” seesugust tervikut ei teki. Tegemist on pigem fragmentaarse kollaažiga. Lugedes on raske leida neid lugusid ühendavat sümbolit või kujundit. Kui võtta selle aluseks teose pealkiri, siis kõigepealt võiks mõelda, mida see kujund ise õigupoolest tähendab. Linnu silmad võivad esindada ühtviisi nii lolli linnu ühepalgelist vaadet elule, teisalt suurepärast 360-kraadist nägemisvälja. Midagi sellist see teos justkui ongi. Ühest küljest on igas loos eraldivõetuna mingi hetke-, ruumi- või inimesekeskne mõõde, samas annab lugude variatiivsus kokku mitmekesise pildi. Võib öelda, et teoses kerkivad esile kolm põhiteemat: asjad, inimene ja uni.

Asjad on esikohal „Linnu silmade” neis lugudes, mis püüdlevad suurema dokumentaalsuse suunas, andes peaasjalikult edasi nõukaaja olme mälestuspildikesi. Need on lood, mis on täis asju, loetelusid ja muud säärast, meenutades niimoodi „Tõsisest inimesest” tuttavat stiili. Autor kirjeldab pikalt ja tundega igapäevaseid esemeid – selline undilikkuse poole püüdlemine ehk[1]. Või nagu Mudlum siin inimese ja asja suhet määratleb: „Iga objekt on lõputu võimalus, kõiksuse värav ja elementide kogusumma. Seega klaarib inimene läbi elu oma teadvuse vahekordi objektiga.” (lk 69) Selline üldistusjulgus on hea. Inimese suhtest objektiga tõukub ka Mudlumi detailitäpsus[2]. Üks häiriv asjaolu, mis just detailirohkusega kaasas käib, on see, et autor arvab ennast igavaks minevat ja toob sisse autorefleksiooni. Viimane aga rikub kogu julguse maagia. Ülal esitatud tsitaat jätkub: „Mõtled, et oli tüütu ja igav jutt mingist remondipasast, Mudlumi *trademark*, aga ei, see on ju puhas ontoloogia!” (lk 69) Teisedki kriitikud on Mudlumile lugeja poole pöördumisi ette heitnud[3], sest tõepoolest, sel näib puuduvat funktsioon, see pigem võtab teoselt, kui annab midagi juurde.

Inimese puhul huvitavad Mudlumit ennekõike tema elutunnetus ja olemisviis. Pigem inimtüübi- kui inimesekujutisi, mis meenutavad kohati „Tõsist inimest”, antakse edasi näiteks lugudes „Närviline inimene” ja „Majaehitaja”. Närviline Inimene, kes muretseb alati ja kõige pärast, Majaehitaja kui tüüp, kes võib lõputult oma eluaset putitada ja selle valmides on sunnitud uude kohta kolima – mõlemad omal moel Sisyphosed, kes ei jõua kunagi sihile. Samas esineb teoses ka indiviide: „Agaape kummarduse” Ingel, „Õuduste allikate” Bert ning „Arhibaldi une” nimitegelane. Ometi on nemadki niivõrd tüüpilised kujud, et igaüks sobiks *tavalise inimese* prototüübiks. Ükski Mudlumi karakter ei ole erakordne, keegi, kellele iga lugeja oma tutvusringkonnast vastet ei leiaks, või kelles kas või osaliselt ennast ära ei tunneks. „Linnu silmade” kangelased on üdini inimlikud.

Mudlumi tegelased pole kunagi eriti aktiivsed ega otsusekindlad olnud. Unedes objektistuvad nad veel enam ning kaotavad oma aktandiväärtuse pea täielikult. Nad on justkui kõrvaltvaatajad, kes kogevad ümbritsevat ilma ise midagi otsustamata, nii-öelda vooluga kaasa minnes. Mõneti on nad nagu lõputu nodi Mudlumi kirjailmas – nagu mõni ei raatsi ega raatsi sahtlipõhja ja kappidesse kogunenud asju ära visata, piieldes neid selle asemel nende olemasolust (näiteks koristamise käigus) aimu saades pikalt, põhjalikult ja hellalt, et need siis tagasi oma kohale asetada. Samamoodi süvitsi ja õrnusega kirjeldab autor ka enda ette jäävaid tavalisi inimesi, kelles iseenesest puudub pea igasugune lumm. Nendest kirjutab ta oma raamatu.

Mudlumi tegelased pole kunagi eriti aktiivsed ega otsusekindlad olnud. Unedes objektistuvad nad veel enam ning kaotavad oma aktandiväärtuse pea täielikult.

Uni, nagu juba öeldud, on „Linnu silmades” oluline, sest une kaudu selgub nii mõndagi: „Ainult nendel mõõtmatutel hetkedel, mis jäävad une ja ärkveloleku vahele, tunneme oma hinges puuduvaid kohti.” (lk 80) Uned, mis peaks olema segased, keeruliselt tõlgendatavad, toovad aga sellesse teosesse selgust. Nad näitavad neid muidu olme orjuses olevaid tegelasi oma tavapärasest kontekstist lahus, pakuvad neile põgenemisteed, alternatiivset elu, unes saab Arhibaldist tema enda kass, kellestki teisest saab ärgates lind, unes pääseb keegi korteritesse, kus ta on varem elanud… Mis radu käib unes Ingel, see jääb – vastupidi tema elukäigule – ainult tema enda teada.

Pärast seda, kui **Evelyn Fridolin** lõpetas TÜ maailmakirjanduse eriala, alustas ta TKTKs arhitektiks õppimist. Vahet ei ole – ruumi uuris ta seal ja nüüd ka siin.

Unelugudes, aga ka proto- või arhetüüpsete inimeste kujutamise kaudu hakkab kooruma „Linnu silmade” suurim väärtus – groteskus. „Tõsises inimeses” esines seda vähe, „Ilus Elviira” oli kokku grotesk, kuid detailides see ei avaldunud. „Linnu silmade” lood ei moodusta tervikuna groteskset kõverpilti, kuid siin-seal esineb pentsikuid hetki üldise olme vahel, mis viimast elavdavad. Näide loost „Ilma alguse, ilma lõputa”: „Oleksin talle meeleldi näidanud mu enda lemmikuid, uusrikaste tumepunakasmustjatest tellistest häärbereid, mis on suured nagu kuningalossid, neil pole ühtegi akent peal, aga otse paraadküljel on kolm hiiglaslikku pruuni garaažiust. Võib-olla nad sõidavad oma autodega otse elutuppa ja sestap ei ole inimestele mingit ust ega trepiniru vajagi. Võib-olla on nende loss seest nagu kaubanduskeskuse parkimismaja, sa saad autoga sõita maa alla ja maa peale ja katusele ka. Aiad on sellistel ehitistel raudvarbadest, mille otsas on teravad ogad, puudu on ainult vaenlasepead teiba otsas ilmarahvale vaatamiseks. Iseenesest pole neis majades midagi loomuvastast, nad on kohaliku keskaegse traditsiooni loomulik jätk, selline ju ongi üks õige kaitserajatis.” (lk 143) „Kuradi kodu” puhul mõtiskleb autor selle üle, milline sisustus seal olla võiks, milline põrguvürst välja võiks näha, et teda samamoodi objektistada ja pärast sahtlisse Majaehitajaga kõrvuti pista – toob ju muige suule! Ka „Närvilises inimeses” on nii-öelda üle võlli mindud – Närvilisel Inimesel ei lasta isegi rahulikult surra, ikka võpatab ta surma eel unest üles, et siis veel mitu aastat edasi elada. Viimane ongi kogu teose kõige karikatuursem tegelane.

Groteskusest nagu teistestki tema teostes olemasolevatest suurepärastest keelevõtetest võikski kujuneda Mudlumi uus *trademark*. Siis võiks unedesse jäädagi asju ja inimesi taga ajama – lootuses, et hommikul saab ärgata ikka oma silmadega.

[1] *Midagi sarnast on Mati Undi teoses „Öös on asju”.*
[2] *Sauter, Peeter 2016. Detailitäpne Mudlum. – Sirp, 04.11.*
[3] *Grigorjeva, Sveta 2015. Ilusa tüdruku kõrtsikurblik argipäevapoeesia. – Sirp, 13.11.*

KARL MARTIAN
UUS EESTI BIIT

Foto: erakogu

Kohaliku muusika laamad nihkuvad – Karl Martian mässib oma sõrmede vahele räpi, *rnb*, *trap*'i, draama, moekunsti ja 90ndate *sound*'id. Lõpp-produktiks on sõõm värsket verd koos Gucci jäätisetorbikute ja romansipisaratest toksiliste biitidega.

Räägi lühidalt, kes on Karl Martian?
Karl Martian on ekskutt, parim sõber, see imelik poiss koolist, popstaar. Palju erinevaid asju, kõik samal ajal. Põhiliselt on ta laulja ja produtsent, kes esindab midagi täiesti uut eesti muusikamaastikul. Lõplik kuvand ja arvamus sõltub kuulajast-vaatajast – ilmselt igaühele midagi erinevat.

Kuidas kirjeldaksid oma muusikat kellelegi, kes seda kunagi kuulnud pole?
Selgitamine on üsna keeruline, tavaliselt töötab see „näe, kuula" variant palju paremini. Sedasorti muusika ei ole Eestis veel eriti levinud, seega on tihti ainult kirjelduse järgi raske ette kujutada. Minu silmis on tegu seguga popilikest meloodiatest ja *trap*'i stiilis trummidest. Mu varasemal loomingul oli kindlasti ka *rnb* mõjutusi, kuid uuem kraam on saanud tõuget pigem üheksakümnendate popmuusikast.

Küsis **Mariliis Mõttus**

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/karlmartian

Esindad avangardsema suuna räpiliikumist. Miks just räpp ning milliseid teid pidi sa selle stiilini jõudsid?
Ma ei ole kindel, kas mu muusika on räpp või mitte, kuid ennast ma kindlasti räppariks ei kutsuks. Ma ei näe mõtet sellise muusika tegemisel, mida kõik teised teevad. Oleksin väga õnnelik, kui suudaksin sellist avangardsemat *trap*'ilikku muusikat laialdasemalt Eesti publikuni tuua ja tuntumaks teha. Sellise stiili poole suunas mind enim SoundCloudi *underground*-skeene, aga ma arvan, et olen suutnud selle omapäraseks teha.

Keda või mida sa oma muusika loomisel eeskujuks/inspiratsiooniks pead?
Mu mõjutajad kajastuvad tugevalt mu lüürikas – moekunst ja hästi (või halvasti) läinud romantilised suhted on läbivateks teemadeks. Suured inspiratsioonialikad on mu produtsendid Beachie, White Gloss ja Yama Four. Eeskujudena saan välja tuua Alexander McQueeni, Speaker Knockerzi, Gab3 ja Tõnu Trubetsky.

Kuidas moekunsti mõju su loomingus rakendub? Mis aspekte sa sellest haarad?
See avaldub mu lüürikas ja üldises *vibe*'is. Disainerid ja brändid, mis mulle meeldivad, mängivad kaasa muusika üldise meeleoluga. Lisaks muusikale mõjutab moekunst ka mu imagot, mis on minu silmis tänapäeval väga tähtis – ei saa olla tõsiseltvõetav artist, kui sul pole stiili. Paralleeliks moemaailmast on veel luksus, glamuur ja eksklusiivsus, mida pean oluliseks ning üritan integreerida nii oma igapäevaellu kui ka muusikasse.

Mida tulevik toob?
Tulevik toob palju uut muusikat, *live show*'sid ja unistuste nimel pingutamist. Kindlasti tahan sel aastal välja anda vähemalt ühe video ja tegeleda ühe suurema projektiga.

SHARKSLAYER
DJ-ANKEET

Foto: Aleksander Kelpman

Olles teinud vahepeal ringi peale Detroiti ja Chicago legendaarsele muusikamaastikule ning keerutanud plaate New Yorgist Moskvani, on ametlikult Helsingist pärit Sharkslayer seadnud end sisse kilulinna kallastel. Siinmail juurutab ta nüüd jõudsalt *ghetto house*'i koolkonda koos DJ Flipperiga kahasse veetavas plaadifirmas Top Billin ning selle ala-*label*'i, kuulajaid kastist välja *banger*'itega varustava My Techno Weighs A Ton kaudu.

Muusikas oluline: Muidugi originaalsus. Mind on tõmmanud aasta-aastalt uute artistide, žanrite ja skeenede juurde see, kui inimesed loovad uusi viise, kuidas muusikat teha, selle asemel et hoida kinni juba olemasolevatest võimalustest. Lisaks, kui kuulen, et sa ei võta end ja oma loomingut surmtõsiselt, siis mul on suurem huvi uurida, mida sul pakkuda on.

Muusikas ebaoluline: Kes selle tegi või mida selle tegemiseks kasutati. Üldiselt mind ei huvita, kes sa oled, kui sa häid asju kokku klopsid – ole siis 16-aastane arvutimuusik või hoopis 80-aastane bluusimees. Erandiks on see, kui oled sallimatu fanaatik – sel juhul ma su kunsti ei toeta. Mine mängi oma jama EKRE suurkogul.

Mida mängin: Seda võib nimetada *bass house*'iks või *ghetto house*'iks, aga üldiselt mängin erinevaid stiile – bassistest helidest (*tech house*, *techno*, *UK garage* jne) kuni kõikvõimalike *ghetto club*'i žanriteni välja (*Jersey club*, *Bmore club*, *Miami bass*). Praegustest *house*'i ja *techno* produtsentidest mainiksin lemmikutena ära Vin Soli, Don Rimini, Ryme'i, Luca Lozano, Sebastian Voigti ning Mak & Pastemani, aga mulle meeldivad väga ka Murlo, Tessela ja Murder He Wrote.

Ja kas kujutate ette, olen ühtlasi ekspert klassikalistes Chicago ja Detroiti helides ning *boogie*'s ja diskos. Müürilehe miksile tahtsingi anda disko, bassi ja *house*'i tunnetust lugudega, mis pärinevad aastatest 1993–2007, ning *vibe*'e, mida tajusin nendes linnades elades.

Kuula meie veebiväljaandest ka Sharkslayeri Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil mixcloud.com/sharxlayer.

Eredaimad mängumälestused: Üks värvikaim mälestus pärineb korrast, kui soojendasin 2007. aastal Pariisi klubis Rex Marshall Jeffersoni. Viimase loona proovisin üht enda varajast *house*'i-pala (*dubplate*'il, kuna selleks ajaks ma enam CDJidega ei mässanud). See läks hästi peale ja tundus inimestele meeldivat (selle tunneb ära *drop*'ile järgnevate *woo*'de ja vilistamise järgi). Marshall tuli mult küsima, mis lugu see on; et ta tahaks seda endale ja seda mängida. Olin sellest muidugi nii rabatud, et leidsin tol päeval enesekindluse, et võiksin teha muusikas karjääri. Andsin talle oma *dubplate*'i, nii et äkki on see tal veel alles.

Tunnistan, et mulle meeldib seda lugu rääkida, see on motiveeriv, eks ole. Tehke oma asja ning ühel päeval mängite inimestele, kellele see meeldib ja kes selle järgi tantsivad.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: Status Quo „In the Army Now". Hea lugu ja perfektne režiimimuutuseks.

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Olen mänginud üle maailma (tagasihoidlik enesekiitus) Londonist New Yorgini, Moskvast Los Angelesini, kuid mitte kunagi Tõkyõs, nii et see on mu nimekirjas järgmine. Ja neil on *ramen*'it. Sadu erinevaid sorte imelist *ramen*'it. Põhjus, miks ma selles DJ-asjanduses üldse olen, on *ramen*. Aamen.

Samas tahaksin mängida mõnes Eesti maakohas. Olen kuulnud, et Saaremaa üritused on midagi uut. On mul selleks paati vaja? Võtan ühe kaasa.

***Guilty pleasure*:** 80ndate rokk. Mõtlen selle all pehmemat ja progemat asja. Mulle meeldivad väga Styx, Starcastle, Caravan, Traffic, Blue Öyster Cult, Supertramp, The Alan Parsons Project jne. Aga need bändid jäävad ainult mu kõrvaklappidesse või kodukõlaritesse. Äkki teen ühel päeval sellest kraamist miksteibi, kes teab.

Alt üles vaatan…: Ise ma küll üks neist pole, aga neile, kes suudavad olla head eeskujud. Olen õppinud inimeste kohta, et paljud tahavad jätta endast head muljet, aga reaalsus on sellest väga kaugel. Põhimõtteliselt palutakse teistel olla ausad ja head, samas kui ise ei olda valmis samaga vastama. Sellepärast vaatan alt üles päris eeskujudele, tõeliselt headele inimestele, kes on praegusel ajal olulised. Ma soovin, et oleksin ise ühel päeval üks neist.

Viis klassikut:
Robbie Tronco „Walk 4 Me"
Tyree „Da Butt" (A Side Mix)
Detroit in Effect „R U Married"
Steve Hurley „Jack Your Body"
Steve Poindexter „Work That Mutha Fucker"

Viis hetkekummitajat:
Traxmen „Fuck That Shit Up" (Chambray Edit)
Will Clarke & DJ Funk „Booty Percolatin'"
Alex Index „What Do U Smoke"
Kaptain Cadillac „Plastic"
Meri „Shut Down"

Tehnilist: Technics 1200MK2, Pioneer XDJ-1000MK2, DJM-700, Pioneer Toraiz SP-16, Genelec M030.

Lõppsõna: Eesti ei olegi Soomest nii erinev. Te alustate vaiksemalt, kuid kui ühel hetkel hoo sisse saate, siis hullu eestlast pole võimalik peatada. Ma arvan, et olete ratsionaalsemad. Kas teate, et Helsingi inimesed võivad vahel upsakad ja ennasttäis olla? Siin ei näe ma seda kunagi ja ma armastan seda. Kuulun nüüd samuti siia, nii et võta ühendust ;)

Carla dal Forno – You Know What It's Like
(Blackest Ever Black, 2016)

Kuulas: Helo Liis Soodla

Kas sa oled seisnud kunagi pimedas koopas, jalad vees, kuulanud oma külmalt vastu kajavat häält ning kompinud kuuvalguse abiga eneseleidmise teed? Mina ei olnud, kuni Carla dal Forno „You Know What It's Like" mind sellisesse kummalisse olukorda asetas.

Carla dal Forno on noor austraalia päritolu artist, kelle hääl on ühtaegu sume ja rahustav ning samas müstiline, midagi hüpnootilist. Tegu on muusikaga, mis sisaldab vastuolusid, näiliselt võimatuid ja kokkusobimatuid kombinatsioone, on unenäoline ja tulevikuelementidega, ent see toimib. Kuigi albumil segunevad popi, psühhedeelse folgi ja *dub*'i sugemed ning lüürika jätab mulje eneseotsingust ja teadmatusest, on artist ennast helides leidnud ning omapärane käekiri on tuntav kõigi lugude juures.

„You Know What It's Like" põimib hääled igapäevaelust kokku tavatute helidega. Välja kujuneb tiksuv ja näriv tervik, mis toimib efektiivse mõttekatalüsaatorina ja paneb kuulaja end koopasse unustama ning õhe vahtima. Ometi ei ole see kuuvalgus läägelt romantiline, vaid see on ausa ja puhta muusika kehastus.

Howls of Winter: Lathspell. Foto: Marko Kivimäe

VIHJE

16.–18. veebruaril toimub rokiklubis Tapper neljas *black metal*'i festival Howls of Winter. Kohal on *lo-fi*-maagiat viljelev Urfaust (NDL), okultistliku *black metal*'i kooslus Hetroertzen (SWE), kosmilise *ambient*'i suuna esindaja The Lost Sun (RUS) jpt. Vaata lisaks: *howlsofwinter.eu*

Kadri Voorand Quartet – Armupurjus
(Avarus, 2016)

Kuulas: Helle Ly Tomberg

Kadri Voorand Quarteti kauamängiv „Armupurjus" on joovastus vabadusest, eklektikast, emotsioonidest ning värvirohkusest. Kõige olulisem on, et sellel plaadil ei hoita tagasi – tunnetusskaalad muutuvad hetkega ja hulluseni on jäänud vaid üks väike samm, mille ümber lüüakse energilist tantsu.

Kõnealusesse koosseisu kuuluvad lisaks Voorandile kodumaisele džässmuusikaaustajale tuntud interpreedid: Taavo Remmel – kontrabass, Virgo Sillamaa – kitarrid, Ahto Abner – trummid ja löökpillid. Kvarteti mäng on täpne, mitmekihiline ja ettearvamatu. Koos puudutatakse erinevaid stiile, pop- ja (progressiivset) rokkmuusikat, kohati vihjatakse kantrile, siis folgile, järgmine lugu kompab vabaimprovisatsiooni pärusmaid ja sekka veel toorest diskot. Siinkohal tuleks mainida, et albumil on autoriloomingu hulgas viis *impolude*'i ehk „väike osake vabalt improviseeritud *jam*'idest pärast pikka stuudiopäeva, mil vallandus meie pisut pöörane nägemus selle bändi muusikast".

Kadri Voorandi julgus kasutada erinevaid hääletämbreid on muljetavaldav. Ja säärast kirevat värvipaletti ja keerukaid vokaalimprovisatsioone saavutab ta suurepärase tehnikaga. Kui lisada sellele omakorda erinevad elektroonilised efektid, muutub väljenduslaad veelgi eriilmelisemaks, pöörasemaks. Samuti tuleb esile tõsta lauljanna oskust rõhutada tundeid, mis on sõnade taha peidetud, andes viimastele (suurema) muusikalise kaalu (lüürikat on sel albumil A. Ehini, K. Ehini, K. Merilaasi, A. Sanga, R. Soola jt sulest).

Pärast pikka tööpäeva on „Armupurjus" hea sõõm kosutust – mitmekülgne kuulamine, (armu)purjus muusikast ja elust.

DΔWN – Redemption
(Local Action / Our Dawn Entertainment, 2016)

Kuulas: Kirill Havanski

Dawn Richardi kolmas sooloalbum on kui liiga andekas, tähelepanust ilma jäänud sohilaps. Triloogiat lõpetaval teosel on sõlme/spiraali iseloom. Olgu see siis köis või vedru, seda otsustagu igaüks ise.

ÜHEST KÜLJEST on kosmiline progressiivse *rnb* sugemetega album pandud kokku meisterlikult – futurism ajab lausa üle ääre. Žanrismuuti. Tunda on tugevat stiilide ja iseloomudega mängivat autorikätt. Võimas on jälgida, kuidas Dawn ise on tulnud *management*'ist läbivettinud popbändidest ning kuhu ta on muusikaliselt teatud protestitundest (nendesamade bändide vastu) kasvanud. Ta krabab mänglevalt inspiratsiooni folkmuusika, EDMi, *indie club*'i ja *rnb* parimast/halvimast ning kõrv jääb pidama ürgset iseloomu omavatel rütmidel, virelevatel sündihelidel, tugeval trummi ja bassi kooslusel. Märkimisväärsed (või äramärkimist väärt) on ka Richardi mänglev ja tugev häälekasutus ning klubipõrandasõbralikkus.

TEISEST KÜLJEST jätab plaadi teemadekäsitlus ja tervik kõige selle tõttu ka kuidagi nõutuks.

Album meenutab nii struktuurilt kui ka kõlapildilt pigem popurriid, milles võib näha kogu afroameeriklaste muusika ja ka eluolu arengu peegeldust. Black Lives Matter on viimasel ajal (ja mitte põhjuseta) üsna populaarne teema, millest plaat kirjutada. Dawn jääb aga oma teiste kolleegide (Solange, Beyoncé, Kendrick) varju. Tema muusika on nii intensiivne, et lihtsalt ei jõua millelegi üksipulgi keskenduda ega jää tunnet, nagu tahaks uuesti selle juurde (kas või mõne loo pärast) tagasi tulla. Tema enda innovaatilisus lämmatab teda. Kuid on võimalik, et ajaga saab plaat omasemaks. Ei teagi, kellel siis see sõlm kusagil on.

Põhja Konn – Põhja Konn
(2016)

Kuulas: Mart Alaru

Põhja Konn on progressiivse roki bänd, kes andis hiljaaegu välja samanimelise debüütalbumi. Plaadi sõnaline pool pühendub eesti luulele, mis on osaliselt ajendatud Betti Alveri luulekogu „Tähetund" viiekümnendast sünnipäevast. Kontseptuaalset tausta on aidanud luua kirjandusteadlane Mart Velsker, kelle sissejuhatava teksti leiab albumikaante vahelt. Selleks et võtta aga kokku LP muusikaline ja tekstuaalne tervik, ütleksin, et see on seikluslik, eeposlik ning klassikaliselt progerokilik.

Jääb mulje, et Põhja Konn on ammutanud palju inspiratsiooni 70ndate muusikast. Mõttesse kerkivad Genesis, Gentle Giant, Yes, eesti bändidest tunnen ära mõjutusi Rujalt. Samas pole need sarnasused sugugi pealetükkivad. Vastava *sound*'iga on loodud sobiv pinnas eesti luule avastamiseks. Sellel on kahtlemata ajalooline kõla, mida iseloomustab kohati isegi keskaegse muusika harmooniline keel, millest tuleb ka tervet albumit läbiv rõõmus seiklusjutulik pakilisus.

Tehnilise külje pealt on Põhja Konn tugev album/bänd. Jürgen Kütneri kitarrisoolod ei vea kunagi alt, rütm on alati paigas, Valter Soosalu vokaal on meeldivalt lennukas ja poeetiline. Kõige rohkem toovad aga naeratuse näole just suursugused, ütleks et isegi kuninglikud, rõõmuhõiskelised harmooniad.

Julgen soovitada Põhja Konna kõikidele eesti muusika austajatele. Selles on head emotsiooni, head pillimängu ning loomulikult head eesti luulet.

Prince of Denmark – 8
(Forum, 2016)

Kuulas: Evelin Orgmets

Salapärane Prince of Denmark *aka* Traumprinz *aka* DJ Metatron on oma varjatud identiteediga muusikamaailmas parajalt segadust tekitanud. Siseinfo järgi on tegemist andeka muusikuga, kes paraku igasugust esinemist ja rahvamasse pelgab, mistõttu ei ole paljudele teada, kellega päriselt tegemist on. Viimane kord, kui ta Berliinis Berghaini klubis mängima pidi, olevat ta lihtsalt DJ-puldi tagant ära tulnud ja hoopis plaadifirma Gieglingi artistile Konstantinile mängimiseks plaate ulatanud.

Detsembris ilmus LÕPUKS viimastel aastatel tuntust kogunud Gieglingi ala-*label*'i Forum alt tema kauaoodatud kolmetunnine mega-LP, mis koosneb 23 loost. Kui PoD 2014. aastal lindistuse „Live at Planet Uterus" välja lasi, kogus see kiiresti populaarsust, aga paraku olid paljud sellel kõlanud lood avaldamata. Albumil „8" on mitmed neist nüüd nautimiseks olemas.

Mänglev ja hüpnootiline „8" on eelkõige manustamiseks suurematele muusikasõpradele, kuid ka eraldiseisvatena on lood terviklikud – mõnusalt atmosfäärilised, kergelt melanhoolsed ja *lo-fi*-kõlaga.

Kosmosetripp on klassikalise ülesehitusega, algab pikema intro ja rahulikumas tempos lugudega, kulmineerudes kuskil keskel alates loost „Once with a Smile" ja lõpetades populaarse *banger*'iga „GS", pärast mida järgneb *outro*'na vaiksem *ambient* („Ambient 004", „Peace"), mis juhatab kuulaja vaikselt „Planet Uterusele".

Atmosfääriliselt *loop*'iva muusika austajatele kohustuslik kuulamine. Kusjuures kolm tundi möödub üllataval kiirusel.

Estrada Orchestra – Jazzbeatjäätis
(Stereophonk, 2017)

Kuulas: Ants Siim

Jazz-funk'i-bänd Estrada Orchestra on ühtaegu soliidne, avangardne, filmnoirilik, higine, veidi psühh ja natuke tolmune – nagu Meloodia plaadifirma džässiplaadid, mis on kahjuks paljudes plaadiriiulites tolmu koguma unustatud.

„Jazzbeatjäätis", mille iseloomustuseks on kirjutatud „A psychedelic jazz monster from stone cold Estonia", on debüüdiga võrreldes tõesti jahedam ja happelisem ning ka otsingulisem. LPle „Estrada Orchestra" omane lihtsus ja vabadus on ka uue plaadi pikkades *jam*'ides õnneks aimatavad – kuulakem kas või loo „Garden of Pleasures" flöödisoolot.

Mitme kaasahaarava pillikäigu puhul tundub, et nende põhjal saanuks koos vokaaliga isegi laiemale kuulajaskonnale pealemineva hiti sepistada (nt lugudes „Envelope" ja „Troubled Mind"). Samas kannataks vokaali lisandumisega tõenäoliselt bändi vaba instrumentaalne helikeel, mida laulja kaasamine võiks raamidesse suruda. „Jazzbeatjäätist" kuulates tekkis ka mõte, et tegu oleks nagu heas improvisatsioonilises kastmes omamoodi sämplite ja breikide kogumikuga, millest hiphopimeestel oleks soovi korral palju põnevat laenata.

Oma kogemuse põhjal julgen küll väita, et Estrada Orchestrat on *live*'is grammi võrra huvitavamgi kuulata kui plaadi pealt. Igatahes loodan, et bänd on pika eaga ning selle firmamärgiks olevad tulised psühhedeelsed *jazz-funk*'i *jam*'id kujunevad millekski, mida oodatakse huviga kontsertidel ja plaatidel nii Eestis kui ka välismaal.

into the valley

29. juuni–1. juuli
rummu, eesti
2017

Andrey Zots
Anna Hanna
Answer Code Request
Anthea
Bella Sarris
The Black Madonna
Cassy
Cobblestone Jazz (live)
Dixon
Ellen Vene
Helena Hauff
Hunee
Janina
Jeff Mills
Kask
Kerri Chandler
Kim Ann Foxman
Kink (live) featuring
Rachel Row
Marcel Dettmann
Midland
Nastia
Olga Korol
Praslesh
Rebolledo
Recondite (live)
Regis
Renaat R&S
Rhadoo
Ricardo Villalobos
Sassy J
Stockholm Murder Girls

Lisainfo tulekul...

www.musicgoesfurther.com